

Irodalmi tükör / szépirodalom

Szabó Ferenc: Esti ima; Ó rózsá, tiszta ellentmondás	3-4
Kelemen Lajos: Pannónia: kép és jelkép	5
Balázs Tibor: Ébredés, Bükkfalai elégia	8-9
Suhai Pál: Egy énekóra emlékére, Naspolya, Szindbád	10-11
Léka Géza: ÁRVA RAGYOGÁS II.	12
Simek Valéria: Lera kja köveit, Érelő, Lassuló ütemben, Árnyat fénnel szövögetsz	21
Szoliva János: Elpárolog, Vacog, Háromsorosok, Vallomás, Nyakamba dől, Időtlen, Túlélem	22
Tönköl József: Fehér otelló	24
Kardos Ferenc: határon, megint, félsz, Osztyálatálkozó	27-28
Győri László: Őszi eső, A zsarnok keze búzáat simogat, Tengerallattjáró	29-30
Madár János: Elárvult lobogónk, Évek múlnak, Megdől égbolt, Bölcső, jászol	31-33
Jooz Malarburk: Galambozó, Csodatétel, A szögletes kerék, A két előadárszöveg, Kazán	34
Fenyvesi Ottó: Elfeledett helyek: Brazília, Modern folklor: Brenda	38-39
Németh J. Attila: Vadrózsá-anyám, Fosztóképző	40
Halász Albert: Mi szükség a könyvre?	41
Ikedá Eiko: Az öröklét cseresznyevirág-szirmai (Fordította: Pinczés István)	44
Kabdebó Tamás: PéterPál	45

Interjú - tanulmány - kritika

Haklik Norbert: „Csak egy haza van, és számomra ez Magyarország. De vannak őrítők külföldön, és második otthonok...” (Kabdebó Tamás a 80. év küszöbén)	54
Bakonyi István: Ez is történelem (Petróczi Éva „láttele” a nyolcvanas évekből)	60
Szabó Ferenc SJ: Archaikus népi imádságok (Erdélyi Zsuzsanna műve, a „Hegyvet hágék...”, „huszonöt év múltán”)	65
Szemes Péter: Muravidéki kincsesár (Magyar Zoltán Muravidéki népmondák című könyvéről)	68
Tamáská Péter: Zalaegerszegi honvédek a Donnán	73

Képző- és iparművészet

Horváth Nóra: Együtt – Monet, Gauguin, Szinyei Merse, Rippl-Rónai Impresszionista és posztimpresszionista remekművek a jeruzsálemi Izrael Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria és a Szépművészeti Múzeum gyűjteményeiből	75
P.Szabó Ernő: Valódi festészet, Kelet és Nyugat között Boromisza Tibor emlékkiállítás a keszthelyi Kastélymúzeumban	80
Kostyál László: Velencei jegyzetek	83
Szokolczay Lajos: Jelek a lét hártápapírján – A XXI. Ludvig Nemzetközi Művésztelep kiállítása Kendlimajorban	88
Horváth M. Zoltán: XII. Zalaszentgróti Szimpozion	94
Péntek Imre: Tárlatról-tárlatra (Pelso – IX. Országos Kerámia és Gobelin Biennále a Balatoni Múzeumban), Egyoldalú „Másik Magyarország”, Bukta Imre műveiről Pécsi „élet-jelek”	98
Mogán Orsolya: Pécsi szál - Pécs-Baranyai művészek kiállítása Szombathelyen	101
	105
	108

Péntek Imre: Avató - másodsor (is)	112
---	-----

Szerzőinkről	114
---------------------	-----

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Somogyi Zoltán - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Horváth M. Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Magyar Művészeti Akadémia
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
támogatásával.

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannonfold@gmail.com
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 1000 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gőcsej Nyomda
8900 Zalaegerszeg,
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.
E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Berzy Katalin: A centurio díszsisakja - 2013

Szabó Ferenc

Esti ima (Erdélyi Zsuzsannának)

„Én lefekszem én ágyomba
mint a testem koporsómba...”
Őrangyalok puha szárnya
legyezgetett, én az ágyra
gondoltam hol várt a dunyha
hosszú imám mormolgatva
„forogjatok szent keresztetek...”
láttam amint Jézus reszket
forgó küllők és keresztetek
piros vére földre cseppent
felvitték az angyalkezek
felvitték a magas mennybe
a nagy Isten eleibe
Isten ült az aranyszékén
mint apám az ágya szélén
ha mondta a Miatyánkot
miközben a puha ágyat
melengette kályhánk lángja
de jó is volt a tűz előtt
melegedni ima előtt!
Hol is járok az imában
az előbb már mennybe szálltam
„én lefekszem én ágyomba
mint a testem koporsómba...”
mennék én már koporsómba
ott vár az a puha dunyha
nem láttam még én halottat
temetőket koporsókat
ha ilyen lesz nem kell félnem
koporsómba fekszik testem
Istenhez száll fel a lelkem
két jó anyám fenn vár reám
Jézus anyja meg az anyám
„Fehér rózsza Mária...”
meg Pásztori Juliska.

„Ó rózsza, tiszta ellentmondás” (Rilke sírfelirata)

Sokan próbálták megfejteni
Rilke rejtjeles sírfeliratát
a költő magával vitte a sírba titkát...

Régen én a legfőbb Titokra gondoltam
ISTENRE aki számunkra a JÖVŐ
és már most örökké felénk jövő
végtelen vágyunkat megelőzve
egyre többet akar adni Magából
és ha szívünk jobban kitágul
VÉGESBE ÖMLŐ VÉGTELEN
ez a tiszta ellentmondás!

Egy piros rózsacsokor kezemben
ezzel köszöntelek kedvesem
egy szálat nyújtok át szerelmesen
legyen ezentúl RÓZSA a neved
a legszebb valamennyi között
hidd el meglepszem Veled...

Nem kell a csokor kinyílt rózsza
egy szál fészlő bimbó is elég
Nem a teljesen kinyílt rózsza
az éppen kifészlő bimbó a titok!
RÓZSÁM figyelem kinyílásod
vajon virág példázza sorsod?
Máris lankad a lány szzirompólya
mely dajkálja az illanó illatot
egy pillanatra és visszamarad
a tovatűnt titok fájó emléke:
az ellobbant szerelem hamva...

Alighogy kinyílt hervad a rózsza
a szirmok fészlése foszlás kezdete
bimbózó szerelem – gyönyörűség
tavaszi ígéret – rózsás hajnali ég
de a tűz ellobban – vérző alkonyat
hervadt rózsák díszítik sírodat...

De Rózsám! ez nem történhet Veled
mert verseimben továbbél neved
mert szívembe mélyen elrejtettelek!
Szent Pál lelkemben felcseng szavad:
az igazi szeretet örökre megmarad!

Pannonia: kép és jelkép

„nem csikorognak a fák a kertben”
(Horatius)

Egy nem egészen ártatlan klassziszról kellene kimondani: nincs az életben és nincs az irodalomban. A valóság pedig az, hogy a pannon derű nem önszuggesztív, nem értelmetlen szellemidézés. Jönnie kellett! Ha talán nem is olyan tételesen, ahogy időnként tendál, rásimul, ráüt némely művekre. Teoretikusok születtek? A jeges szenvedéssel szembeszálló szív bátorsága? Utóvégre a római erény rendelkezik annyi családiassággal, hogy a meghittség is beleférjen. Csaljuk vele egymást, vagy csak valami legendás régiségben szeretnénk talpra állni?

Íme, tegyük fel, hogy pannonok, méghozzá derűs pannonok vagyunk. Egy darabig barbárok. De birodalombeliek. Finomodók, italikus népekhez csatlakozva, Róma felemelkedésének hála, nyelvünk: világnyelv; igaz, hogy mindez a megelégedettségre is jogcímet adó állapot: provinciális alapozású. Nem baj, elég annyi, hogy Arrabona vagy Sopianae környékéről itt rekedhetett éppenséggel egy kevéske ember-mag: s kihajtott, felnőtt, elhervadt, újra kihajtott, tehát ősünk ő – ő is! És puritánságában görög juss rejlik.

De elég-e annyi, hogy a históriák Pannonia több virágkoráról mesélnek? Elég-e annyi, hogy Domitianus idején befejeződik a limes, a védvonal kiépítése; hogy ölel a Duna; hogy addig üdv – már ha üdv – a pannon-lét, mígnem 433-ban Pannonia mindenestül a hunok kezére kerül?

A néparadat ténye itt a Kárpátok karéjában ugyan néha-néha kit ne sodorna vissza legalább egy gondolat erejéig a múltba: kerengett e helyt körbe-körbe, és szétfutott annyiféle népség! Elszakadni, kiáradni, hazatérni. Örök forgalom a térben s a gondolatban. S igazán: az ember alig is képes pontos magyarázatát adni, mi oly magával ragadó abban, hogy egészen másfélével kecsegteti a történelem, mint a képzelet ásványi rétegei. Hirtelen nagyon is univerzális jelentésű Goethe kiáltása: „Az idő az én terem.”.

A pannon derűnek, mint valami különleges jegyzettségnek persze mindehhez alig van köze – mintha az alkotói önelégetésben egy pihenőhelyre mutatnánk, tessék, a feltehetően nosztalgiákból eredő találmány. Elintézhető egy kézlegyintéssel. Maradjon az, ami: kommentátori illúzió.

Ám mégis: valami! Ha nem is szenzációja, de cégére valaminek.

Ahhoz a múlthoz tartozik, amelyre szem-lehunyvva és kellő fantáziával illik gondolni. Az a lételem, ami volt, és ami egyre inkább nincs. Naponta apróbbra fűrészelt emlék. Képzelet-táp. Hiányérzés. Viszont a művészet mérlegkezelői bárkit betuszkolhatnak e cégér alá, kivált a dunántúliak közül; végtére is a hajdani Pannonia a mai hazából a dunántúli traktust fedte le, jó bőven.

Dunántúl? Egy darab Pannonia? Eszerint a történelmi egzisztencia ősi felét illetően merész gondolattársításokat igényelhetünk? Az ókori Latium, s megint Róma, az impérium, Mars, Minerva és Vénusz mosolya, a biztosság.

De talán más is volna itt; más és fundamentálisabb!

Amit beásott az idő, kimutatja a tér. „Én szülőföldemet, a nyájas Dunántúlt, mindig kékek láttam (...) a Dunántúl olasz egeket és dombokat idéz” – írja Babits, miközben a magyar jellemről töpreng.

Helyben vagyunk hát: nem igaz, hogy a pannon derű nincs az életben és nincs az irodalomban.

A színt, a miliót: a szín és a milió hozza mindig újra emlékezetbe. A költészet nagy tájrajongói épp erre építenek. Kint a vidékben tenyészik számukra valami – valami lényegbevágó, amit észre kell venniük, s várni, míg ez a lelküket érintő benyomás esztétikai komolysággá érik. Ismerjük az ideát, amely kemény súlyokat akasztana le a szavakról, s próbálná a romlatlanság felé terelni a költészetet, ami eszerint

önmagát beszélő nyelv. Kevés ennél ingatagabb kijelentés kereng a költészetről. Önmagát beszéli? Jó! De hol van innen az ő-szmodernnek konok törekvése – hogy ők aztán kézbe sem veszik a lantot, ha mindjárt nem a tanúságtevésért, gyónás végett. Akár önmagát beszéli, akár nem, ennek a költészetnek valahol lennie kell. Az ösztönben, az akaratban, a látásban, és annak látásában is, ami nem itt, hanem másutt van. S az ösztönt, az akaratot, a látást többek közt nem éppen a tájegyediség; nem a legszembeötlőbb és a közvetlenül megragadható milió turbálja-e? Nem biztos, hogy a szubsztancia csak elképzeltető; a jó szemnek tán világosan kínálkozik. Egy táj alapos szemrevételezése kísérlet az idő bizonyos áttekintésére. „Soha nem felejttem el, hogy a táj, ami előtttem van, mögöttem folytatódik” – mondja Egry József.

A pannon derű azonban nem túl sok lírát, fantáziát és keretet enged meg a címzettjének. Mert azonnal szempont. A derű aspektusa és látószöge. De figyeljünk: vegyük csak a szikárabb s egyúttal bonyodalmasabb változatot, csak ezt: pannon. A pannon fogalma kimondva: mintha mindjárt a hellént is idézi. Mindkettő antik. S egyaránt népévé szegődni a civilizálódásnak és az alkotásnak, az már nem mindennapi működés. Ha tényleg pannonok lennénk, latinok lennénk; latinok és a latinok szellemi ősei. Egy kicsit – akarva-akaratlan – azok is vagyunk; azok, akikben hajdan először rögzült a világirodalom, aztán a keresztény kultúra és literatúra. (Például Zrínyinél nyilvánvaló visszhang Homérosz: „Fegyvert s vitézt éneklek...”, de Vergilius is felismerhető nála. Emez írja: „Én, aki valaha ily könnyű sípot fújtam...”, Zrínyi pedig így intonál: „Én az ki azelőtt ifiu elmével / Játszottam...”)

Egy hatalmas, birodalmi kultúra és irodalom, pláne, ha alkotásaiban is birodalmi rangú, csak nyerhet a távolság révén. Mindent, ami érdekében áll, felvesz a messzeségből. Pannonnak lenni és hozzá derűsnek: nem kis egyezség a sorssal. És némi nosztalgikus revánsjáték is; történelmi feltételes mód; a kész, fixált, hajdani eredetű szépség hátha csupa sarkallás, sugallat. És e minőség hátha az abszolúttal könnyedebb kontaktusban született, s merőben inspiratív körülmények közepette. Önnön gyermekségünk a saját romjain a legnagyobbval; mért ne lehetett volna egyszer a miénk a derűs nívó, a minőségromboló nívótlan leckék helyett?

A táj, miként a föld maga, nemcsak színpad; a földön, a hely szellemétől áthatottan, és sehol, sehogy másutt nem élheti át az ember a bizonyosat bizonyosabban. Anyag és belátás; a táj minden redőjében történelem lappang. Petőfi költészete végigvisz egy hangulatot, melynek felét sem kaptuk volna meg a költő síkvidékisége nélkül. De ne értsük félre: itt nem a létrehozott művek minősítéséről van szó. Hanem egy színről. Petőfi véges világa: a végtelen róna. Mint a hasonló sóvárgástól hajtott Berzsenyinél a domb, a magaslat; valahogy állandóan igazítania kell költői viselkedésén, mielőtt nekiveselkedne a következő magaslatnak. Kálváriája a növekedés, nem a csikorgás.

A bukolikus Dunántúl költőinél mindig hátravan még egy lépés, ehhez képest a síkságon elég szétnézni, s a tér azonnal a tekinteté. Nem okvetlenül könnyebb stáció, de más. Számunkra tehát Pannónia azonosságáért és maradandóságáért, s máig meglévő Itália-vonzalmunkért, amely vonzalom szinte már magában kompozíció, a megörökölt hely és a művészet áll jól. S e művészet akként alakítja és adja tovább a pannonságot, ahogy egy-egy kor megőrző jellege apad vagy erősödik. Ember a tájban, táj – nem is, inkább: természet – az emberben! A természet végtelen és örökkévaló, birokba vesz, vagy éppen összezavar; sosem fér el csak egyetlen képen; inkább uralkodik, semmint körülölel. És római antik változatában a későbbi még egyenletlenebb kultúrák felett: semmivel fel nem cserélhető, de kimondott, tehát akár folytatható entitás; a Vergilius-, Horatius-, Ovidius-félék alapítása. A táj, egy darab a természetből, akármekkora szabott is, nyilvánvaló, tényleges, érzéki. Ujjal mutathatsz rá: hol nagyot fáradsz, hol nagyot kalandozol benne; hullámzó, színes, fordulatos. Mindenesetre kézzelfogható formájával vagy formátlanságával szólít meg. Vergilius e kettősséget fejezi ki, a konkrétumot és szimbólumot; saját természetét és látását festve le: „Romlik az életben minden, hátrálni törekszik, / Mint amidőn evezőruddal víz ellen erőlködsz / Csónakodon, de kezéd valahogy lebecsátja lapátját, / S akkor a fürge folyó ladikod tüstént viszi vissza.”

Vergilius óta némi félreértés eshetett. Lepaktálás, harc, rajongás váltakozó hullámverésében viszonyulunk a természethez. De téves hinni, hogy a természet vagy a táj csupán színben, formában; mondjuk szélfűtta növényekben s ugránczó állatokban jelenik meg. Annyi szignált ró körübénk és belénk, csak győzzük értelemmel!

A táj alapnyelve a beszédes némaság, a természeté a mozgás. A natúra nem utolsó sorban (minthogy beletartozik a lelkialkat, a jóság, a gonoszság, az öröm, a bánat, a szenvedély és a gondolat) az idegélet panteizmusa. Hogy csupán ennyi volna, ily világosan létezve, azt régen elrontottuk. E tekintetben is kizökött az idő. Ámde a mérték energiájára szomjas embert a vágy, a nosztalgia, netán a bölcsesség vissza-visszalódítja oda, ahol a természet és a törvény, meglehet, sosem volt abszolút makulátlan egyenértékűség, de olyan élesen kétarcú sem, mint ma.

Vergilius fűrgé folyamát követve, az 5. század nemcsak a Pannonia nevű provincia végideje. Hanem avarok, onogurok, hunok hadászati és minden bizonnal gazdasági okból történő nyugatra vándorlásának korszaka is. Mint ismeretes, 902-ben itáliai csapatok foglalták el a Dunántúlt. A beérkező magyarok hódítása azonban nem ütökött különösebb ellenállásba. A 907-ben zajlott pozsonyi csata következményeként a katonailag ellenőrzött mezsgyék Ennsig tolódtak. S az időben közeleg Augsburg, ami után az úgynevezett európai típusú államalapítás végleg kijelöli helyünket. Hol van már Pannonia?

A kételkedők szerint a szellemi és fizikai frissességnek, a lendületnek és a mértéknek egy olyan, a hétköznapokból és a mítoszból fakadó keveréke Pannonia, amelyet kimondani annyi, mint epekedve beszélni valóság és képzelet romolhatatlan elegyéről – valamiről, ami csakis részben létezhetett. Szellemi jussa ugyan sokszor felszínre bukött, de mostanság szinte muszáj hitetlenkedni felette. De hogy melyik részét illetően: ki tudja már? A kósza lelkekben Pannónia birodalmak anteuszi talaja. Igaz, hogy fegyelmeltebben is leírható: római provincia, melyből a mi örökségünk bizonyos tárgyi maradvány. Csakhogy ez így félrevezető! Ha a lefolyt idő termékenysége az, hogy a dolgoknak minél több oldalát kívánjuk látni, a carpe diem a legkevésbé sem iskolás intés, nem egyszerű figyelmeztetés, hanem szemlélet. Az a reggeli világosság, amelyben mindig benne dobog valami lelkesítő odaadás: értékessé kell tenni, és értékesíteni a napot. A lázadó, a néha kevély, de az alázatra is képes alkotásról van szó. Arról, hogy huszonnégy óránként ki kell formálni egy új nyelvet, amely ugyanakkor hosszú évszázadok tüntetően szilárd és érvényes kifejezőeszköze. Amikor a lázadók és az építők létszáma közel azonos, s az arcuk is valamelyest hasonló, a derű már-már megokolt.

E derű hipotézis; annak feltételezése, hogy a történelem mégsem csak kétségbeesésre ösztökél. Mielőtt azonban értékeinek igazolásába fognánk, nézzünk szét. „Mint mikor az erdőn lombba szűródik a fény...”

Mindhányszor meg kellene alapoznunk egy értéket, ebben az ovidiusi félfényben leledzünk. Itt kezdődik a gondolat drámája; egy újabb erőfeszítés, egy újabb limes átlépése. S azután?

Akármiként, de tessék a szív életigényét is bekalkulálni. Mielőtt faktummá válnék, hogy csupán kérdéstől kérdésig létezőnk, s alig lehet megkülönböztetni a hihetőt a hihetlentől.

Balázs Tibor

Ébredés

1.

Pásztorok, pásztorok,
jöjjetek, lássátok,
alábukott a Nap,
az est ölébe kap:
penderít menyecskékkel,
forгат égi ekékkel
a mennyei csapáson,
hogy majd álommá váljon,
amibe ki-be járnak
őrizői a nyájnak.

2.

Pásztorok, pásztorok,
halljátok, szóljátok:
az égi gyalogút
olyan tisztásra fut,
ahol a csipkebokrok
tüzében is vacogtok,
hol áldozati bárány
nyaka köré szivárvány
tekeredik, hogy rántsa
vissza a vakvilágba.

3.

Pásztorok, pásztorok,
bölcsek és megjuhászcodók,
anyaegyekben halkán
jártok a címszavakban:
Pannonia térképén
sétálgatnátok békén,
de itt is annyi várba
csap be a kozák dárda,
hogy e mennyei sétán
hoszteszetek a sátán.

4.

Pásztorok, pásztorok,
fogjátok pennátok:
a pásztorlevelekben
a história rendben.
Betűvetőket látott
kunyhónkban ma egy látnok,
és látott égi szépet:
Az Úr magához kéret
egy pásztorlányt, hogy reggel
szemében ébredjen fel.

Bükkfalai elégia

1.

Pásztorok, pásztorok,
jöjjetek, lássátok,
ma reggel Bükkfalán
egy kehes paripán
lovagol ki az Égre,
hogy Istenét kikérje,
hogy Istenét lehozza
földi zarándoklatra,
gyerekként: Nagypám...
Ő vág neki, csupán.

2.

Mert istentelen lett itt
az ima és a vakhit,
a templomkapun nem jár
be csak egy vājár,
akit a kőbányában
neveltek: látomásban...
Hisz ott is Te vagy, Gyermekek,
hol köveket emelnek
az Úristen házának,
akik hazáig látnak.

3.

Bükkfali kőbányától
meglép az Isten, távol
az ő transzcendens kékje,
hogy azt bárki beérje,
és táltosán lehozza
e székelyhoni porba,
hogy elkeverje itten
regékbe, s ami nincsen:
szocreál legendákba,
és kolhozos fohászba.

4.

Pásztorok, pásztorok,
jöjjetek, lássátok,
Bükkfalán, fenn az égen
miként egy Dalí-képen
Gyermekek szállong, eltévedt,
nálad kér menedéket,
Isten... Ne tégy csodát!
Zsuppold ki nagypát,
itt várom ötven éve,
hogy gyermek legyek véle.

Suhai Pál

Egy énekóra emlékére

(Palimpszeszt Győri László versére)

Volt nekem egy kecském,
tudod-e,
kertembe rekesztém,
tudod-e,
megette a farkas,
tudod-e,
csak a szarvát hagyta,
látod-e?

Szolmizálnom kellett
ezt a dalt,
mutogatnom illett
azt a bajt.
Dó-re-mi-fá-szó-lá:
gyötrelem,
ez tette pokollá
életem.

Meggyötört a rémes
hangtanár –
negyven neveltséges
éve már.
Hallottam, hiába,
mi a jó,
nem illett dalába
az a dó.

Más hang lett belőle,
dóra lá,
lehúzott a földre,
föld alá.
Nem találtam én a
hangokat,
így beszél a néma:
tátogat.

Az énekem így lett
unkahang,
haltam én s megéledt
egy varangy.
Nincs a hang s a jel közt,
nincs a híd,
amit össze nem kötsz,
szétszakít.

Ha a jelben hangra
nem találsz,
csak repedt harang a
folytatás.
De egyszer Csajkovszkij,
csupa méz,
ő az az orosz, ki
megigéz.

Harmóniát véltem
hallani,
noha ma sem értem,
mi a mi.
Fogalmam sincs róla,
mi a fisz,
az összhang folyója,
ami visz.

Nem dó-re, nem farkas,
csakis a
lélekben hatalmas
muzsika.
Hol van már a kotta
szégyene,
rég elhamvasztotta
a zene.

Naspolya

E töppedt naspolya
nem volt ily jó soha,
amíg jól ment sora:
éretlen, mit sem ér,
hogyha nem csípte dér,
ehetetlen husa.

De csapjon csak oda
az esők ostora,
megenyhül, ostoba
gőgje megédesül:
ha sorsa mostoha,
ízletes lesz husa.

Javára vált a hó,
dajkája volt a köd,
tanítója a fagy:
a nap belőle csak,
a hó zöld nedveket,
nyers ízeket fakaszt.

Csak most, csak most hoz a
szájnak enyhületet,
a teste most, hogy a
fáján megtöretett:
növények Krisztusa,
te édes naspolya.

Szindbád

Szindbád, ki más lehetne ő,
aki e festett, ócska gályán
még mindig tengerrengető
kalandra hív, kalandra, ámbár
festett ő is, a hős, a bálvány:
elmúlt világ, letűnt idő.
Tűnök én is korom dagályán –
idegenből jövök elő.

Léka Géza

Árva ragyogás

– Rendhagyó családtörténet levelekben, betoldásokkal – II.

Gorkij, 1952. III. 6.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

Elsősorban tudatom, hogy jól vagyok, nincs és nem is volt még semmi bajom. Remélem, hogy nem is lesz. Tehát ne tessenek rám keseregve gondolni. A szerepléseink eddig még minden alkalommal óriási sikert arattak. De ezekről majd akkor mondok sokat, ha haza megyek. Itt még mindig borzasztó nagy hó van, hideg is van, de az nem veszélyes. Jelenleg Gorkijban (régén Nyizsnij-Novgorod) vagyunk. Nagyon szép város, a Volga két partján terül el. A Volga a világ legnagyobb folyói közé tartozik és most úgy be van fagyva, hogy teherautók is járnak rajta keresztül-kasul. A szállodánk és az ellátásunk elsőrendű. Itt az időszámítás sem úgy van, mint nálunk. Amikor nálunk éjfél van, itt már hajnali három óra.

Most pedig írok másról, ami biztosan meglepetés lesz. Az utazás előtt néhány nappal újból egymásba botlottunk Kacsóh Klárral, és hát azóta jól vagyunk. Amióta itt vagyunk, egynéhányan eljegyzést is csaptak, és most azt gondolják, hogy titokban mi is eljegyeztünk, hiszik is meg nem is, hogy ez nem igaz. A tény az, hogy erről együtt nem is beszélgettünk. Mindenesetre nagy gond ez nekem, nem tudom, hogy mire fog fejlődni.

A Szovjetunióból már nem írok, csak majd Kínából. Felőlem tessenek nyugodtak lenni. A levelet nagyon várom, üdvözlöm Ferit és a szomszédokat.

Isten velük, sokszor csókolja fiuk

Géza

Ott eszi a fene a befagyott Volgát, meg az oroszországi időszámítást, ha ezek ketten – még ha kimondatlanul is – már a forró kását kerülgetik. Valahogy így gondolhatja nagyanyám a lelke mélyén, csak még nem akarja szóba hozni, hiszen itt van ez kínai út is a nyakukon. Egyik csapás után azonnal jön a másik. Az Együttes március végén éppen csak megalszik itthon, s április 3-án már indul is tovább újabb másfél hónapra, át a lidérces képzetű Szibérián, bele a végtelen Ázsiába, amely persze lett legyen bármekkora is, a versenyt mégsem vehetné fel a bánrévei mindennapokkal. A Kedves Édesanyukám és Édesapukám! megszólítás, mint mindig, egy pillanatra most is belém fojtja a szót. Miértjére korábban sem akartam rákérdezni egyik oldalról sem, így hát jogom sincs hozzá, hogy okoskodva kibeszéljem. Olyan titok ez, amelynek nem kívánok a végére járni soha. Talán, mert ki se bírnám, ha bármi oda nem illő megzavarná bennem mindazt, ami – érzékelhető, látható tartalmának köszönhetően – még gyerekkoromban, s afféle abszolútumként épült be a tudatomba.

Bánréve, 1952. III. 14.

Drága édes fiam kedves csillagom!

nagyon nyugtalanok vagyunk már, hogy nem kapunk tőled levelet, mink már most a harmadikat küldjük neked, az első március 3-án adtam föl, a képes lapot meg kaptuk 5-én, 6-án feladtam szintén

egy ilyen légi postára valót, mint ez, az első levelet amit küldtünk, abba volt fénykép is, apádék vannak rajta a műhelybe, és egy cédula, azt meg a jövődő beli komád írta, Szőke Lajos, és még ez ideig semmi választ nem kaptunk, de közbe ha kapnánk azt is megírom, tehát most nem tudjuk hogy hol a hiba, nem kaptad-e meg vagy csak únomba hagyod az egész dolgot, szőkééknek pedig írnál külön fiam, és fejezd ki azt hogy örülsz a meg hívásnak, egyébként hogy vagy kedves fiam, vágyol-e már haza mert mink nagyon várunk, pedig még messze van az az idő hogy egymást meg ölelhessük, szinte hihetetlen kedves fiam, apáddal mindig csak rólad beszélgetünk, de még a falu színe java is mindig emlegetnek, de még a suszterájba is mindenki várja a leveledet hogy mikor írsz, a kántor úrék Szalontaiék is mindig kérdezik hogy írtál-e már, még így biztosan nekik nem írtál, akinek már előzőleg jeleztem annak is írnál fiam, hiszen várják, hiszen ők úgy használják a szót, hogy meg értjük, a parancsnok is meg kapta a te üzenetedet, de te olyan örömet emberen nem láttál mint annak volt, az még sírt is örömebe, hogy még is van néki egy öccse aki róla meg emlékezik, tehát hagyjuk, hadd örüljön ő is, ilyesmivel nekünk is örömet szerzel, akiknek még nem írtál és várják, hogyne örülnének azok is, ha eszedbe jutnának ők is Drága édes fiam, kívánunk mindenbe a legjobbat jó egészséget, mint nekünk van, sokszor csókolunk azért aggódó és szerető szüleid, Isten veled és velünk, írnál,

Hogy is? A falubeliek színe-javán túl Szőke Lajosék, mint leendő keresztkomáék, nem különben Szalontai kántor úrék, aztán meg a könnyekig meghatódott helyőrségparancsnok, no és a teljes suszteráj. Legtöbbjük levélre, képeslapra, összekacsintó üzenetre vár, melyeknek mindenkori esedékességére nagyanyám már-már elmaradhatatlan penzumként figyelmeztet. De mi végre ez a minduntalan visszavisszatérő, alkalmanként két-három udvariassági megbízatás? Bölcs félmondata, a mindig legyél figyelmes hogy hol tartasz mindenbe (amely ahogyan előre, úgy maga mögé is tekint!), adja kezembe a kulcsot. Ma talán úgy mondanánk, előrelátó módon mindent elkövet, hogy a fiát, ha kell, akár még újonnan sodródó szálakkal is az elhagyott szülőfaluhoz erősítse. Ez egyrésztől még is igaz lehet. De mennyivel szebb nagyanyám eszével gondolkodni s azt mondani, hogy igaz ugyan, kedves fiam, hogy magunkra hagytál bennünket, de ez azzal is jár, tudod-e, hogy immár nemcsak az előrejutásod felől kell gondoskodjál, hanem azzal a mérhetetlen ürrel is kezdened kell valamit, amit magad mögött hagytál. Persze azzal, hogy az itthon maradottak közül másokat is megbecsülsz, végeredményben minket becsülsz meg. És amíg így teszel, kedves fiam, addig minden jól is van, de ha te felhagynál mindezekkel, bizony nem állna meg a falu előtt sem apád, sem én. Rólad nem is beszélve. Aztán meg, ha lesz valaha unokám, annak se lesz mindegy, hogy mire jövőget haza miközénk. Ez utóbbi mondatról nem tudhatom bizonyosan, hogy elhangzott-e valaha bármilyen formában is, de hogy dédelgetett szempontként naponta legalább egy alkalommal az eszébe jutott, abban biztos vagyok, hiszen alig fél évtized múltán éppen erre a jól megalapozott, szinte minden élethelyzetben megnyilvánuló respektusra épül rá az én nem mindennapi fogadtatásom. Nem is emlékszem egyetlen falubelire sem, aki akár csak egy szemhunyasnyira is a pesti gyereket látta volna bennem a bánrévei helyett. Ennél nagyobb megbecsülés pedig talán nem is létezett akkoriban. Ha hosszabb-rövidebb idő után újra megláttak nagyanyám oldalán, hol harsányan, hogy mások is meghallják (nyíltak is az ablakok!), hol csendesen, de fülig szaladó szájjal szegezték nekem a költői kérdést úton-útfélen: Gézuka, hát itthon vagy-e?! Így tett a falu színe-java, így Szalontai kántor úrék, a helyőrségparancsnok és a teljes suszteráj, és természetesen így tett Szőke koma lánya, Erzsike is, aki már féléves koromban alig akart elmozdulni a járókám mellől. Nagyanyám szükségszerű előrelátásának hozadéka ily módon a javamra íratott.

Bánréve, 1952. IV. 7.

Drága kedves édes fiam!

Értesítünk hogy március hó 15-én kelt leveledet meg kaptuk, április 5-én, meg kaptuk továbbá amit még legutoljára 22-én adtál fel szovjetből, azt április 3-án, irogattad fiam hogy kinába várod a levelet, de nem tudtam írni mert a kínai címet csak ápr. 5-én kaptuk meg, nagyon megörültünk kedves fiam a levelednek, mert már igen vártuk és még Szőkék is nagyon várták hogy vajjon mit válaszolsz nekik és most nagyon boldogok hogy elfogadtad a meghívásukat, Konc a pap is nagy örömmel mondta nekem egy vasárnap mise után, majdnem legutolsó voltam kijönni a templomból és oda súgta hogy Gézától kaptam egy lapot gorkijból, mondta hogy ojjan kedves voltál hogy még őrá is gondoltál, de még apádnak is mondta mikor találkozott veled, kedves fiam írod hogy Klárral megint össze barátoktatok, nem tudjuk fiam hogy a jó Isten mit rendelt el felettünk, de míg haza nem jössz, addig ne ígérj neki semmi házasságot, de ha nálunk nélkül meg teszed, hiszen meg teheted, úgy veszed hasznát fiam, nehogy neki ugorj, mert egy ilyen dolog nem játék, itt nagyon is meg kell gondolni mindent, ha a többiek jegyváltást csináltak neked nem muszáj öutánnuk menni, mert azt meg lehet idehaza is tenni, de ha még te is ott megtennéd, gondolod-e fiam hogy milyen hatással volna ránk, mert mink téged nem így neveltünk hogy ilyesmit a nagy világba intézz el, mint akinek senkije sincs, de hála Istennek vannak neked rendes szüleid, akik éjjel nappal csak teérted aggódnak, és jó kis hajlékod ahová boldogan jöhetsz éjjel nappal, ahol téged szerető szülők ölelésre tárt karokkal várnak mindig, tehát várjál veled fiam, az ott nem olyan égetően szükséges elintézni való, majd idehaza kedves fiam, igen nagyon várnak tégedet idehaza, Zolit nem emlegetik, de téged mindenki, mindig újságnak valamit, most a rádió ezt mondta, most az újságban így volt az együttesről, szóval mindig fel forog az emléked fiam, úgy mintha idehaza volnál, sőt márc. 15-én az esteli előadáson is szóba voltál annál aki itt felolvasott, hogy kint vagy szovjetbe, gondolod fiam hogy azért nem vágunk fel egy cseppet se, drága édes fiam mink is nagyon nehezen várjuk azt a június közepét, azt a boldog pillanatot amikor újra karjainkba zárhatunk egy szerető jó gyereket, aki minket még soha se szomorított meg semmivel, a tehén borjzását most várjuk minden percben, Léka Annusnak kislánya született máma 7-én, kedves fiam te gondolsz-e a te születés napodra, ami holnap ápr. 8-án lesz, Isten éltesen kedves fiam erőbe egészségbe, boldogságba, tartson meg a jó Isten fiam sok sok számos éven keresztül, egybe kellemes húsvéti ünnepeket kívánunk fiam, nekünk nem lesz csak olyan szomorú nálad nélkül, ha meg kapod írdál mindjárt és hogy mikor kaptad meg ezt a levelet, de mindjárt írdál mert úgy is sokára ér ide, és várjuk is nagyon a válaszodat, most már búcsúzom, Isten veled, sokszor csókol a te szerető szüleid, írdál mert nagyon várjuk, a Laci bátyád felesége nagyon beteg, talán nem is lesz jobban se, Isten veled és velünk, a műhelyből már Szombati elment Barcikára, most már Szőke koma a vezető,

Látszólag nagy a megnyugvás, helyre állt a világ rendje: apám elfogadta Szőkék megtisztelő felkérését a keresztapaságra. Sőt, Konc tisztelendő úr is a híve immár. A Klári-ügy természetesen továbbra is rendkívüli súllyal bír, ám e pillanatban még fontosabb az íratlan szabály, mint maga a tartalom. Egyébként igaz, ami igaz: eljegyzést szülők nélkül valóban csak azok ülnek ekkortájt, akinek senkijük sincs. Világos, tiszta gondolatok, nincs köztük olyan, amely az előzmények alapján bárkit is meglephetne, ám ahogyan nagyanyám felöltözteti őket, valljuk be, van abban némi ríkatónak szánt keresettség is. Úgy érezheti, ez maradt az egyetlen eszköze ahhoz, hogy megóvja fiát egy esetleges elhamarkodott lépéstől. Egyfajta félelemmel keveredő enyhe zavarodottságot is érzékelek, amely a levél végére erősödik fel igazán, amikor mintha levegőért kapkodna, csapongva ölti egyik szavát a másikba. Ahogyan egy mármár teljesen kiszáradt szomjazó, akiben csak addig van nyoma az életnek, amíg kortyol, érezhetően úgy retteg ő is a pillanattól, amikor el kell engednie a tollat. Valószínűleg ennek tudható be, hogy Kínával kapcsolatban egyetlen szava sincs, pedig a levelet már Pekingbe címzi. Abba azonban belegondolni se merek, mihez kezdene, ha naprakész értesülései lehetnének mindenről, ami a fiával kapcsolatba hozható. Például ha tudná, hogy alig egy hete maga Rákosi Mátyás üzenté meg neki, ha nem vágja le bajuszából

a fölfelé pödörített felesleget, nem engedi vonatra szállni. Narodnyikos külsővel még a Magyar Állami Népi Együttes kirakatembere sem utazhat át a testvéri Szovjetunió. Apám szerint valóban muszáj volt igazítani rajta, hiszen a rettegett mindenható, április 3-án már személyesen húzta fejébe a Magyar Dolgozók Pártja ajándékát, a hófehér báránybőr kucsmát (miként a társulat valahány tagjának), az Együttes Keleti pályaudvari hivatalos búcsúztatásakor. Próbálom elképzelni a jelenetet, hiszen Rákosinak minimum 25 centivel kellett volna magasabbra emelkednie ahhoz, hogy ezt méltósággal megtehesse, ám nincs ennél valószínűtlenebb, mert ugyan ki látott már – akár a lelki szemei előtt is – egy önnön kultuszába merevedett despotát pipiskedni. Az esemény nyilvánvalóan nem történhetett másként, mint hogy apám is ahhoz az évszázadok óta bevált módszerhez folyamodott, amelyet Illyés Gyula a mindenkori alattvalók nézőpontjából így fogalmazott meg: „meghajlok előtted, hogy ne lássalak”. Mindeközben Klári édesanyja már néhány napja egy Gyorskocsi utcai cella lakója. Az államosított zugligeti villa másik felének újdonsült tulajdonosa, a bátor és derék Erdősi úr hamar rájött, mi a haza érdeke, mert az első adandó alkalommal följelentette. A férj és jövedelem nélkül maradt osztályidegen asszony bűne, hogy a múltban a szomszédos Szent Család plébániához tartozó, ám a rendjük feloszlása után szórványban maradt angolkisasszonyok – akiknek felügyelete alatt lányai, Klári és Zsuzsa protestáns létükre is meghatározó éveket töltöttek a Szarvas Gábor úti Sancta Maria Római Katolikus Általános Iskolában – hozzá fordultak segítségért. Megkérték rá, hogy azt a kis megmaradt lisztet, amely talán még néhány hétig képes lesz tartani bennük a reményt, nála helyezhessék el a padláson. Szarka Margit számára pedig ez volt a legkevesebb, amit értük megtehetett. De legfiatalabb öccse, a bécsi Külkereskedelmi Akadémián végzett Gábor se jut különb sorsra, hiszen a többi senkiházi mellett, éppen a költő Faludy György társaságát élvez a recski kényszermunkatáborban, aki egyebek mellett ezt jegyzi fel róla: „Szarka Gábor, Magyarország kereskedelmi attaséja Ankarában, rendkívüli ügyességet és agilitást fejtett ki a posztján. Elmúlt nyáron hazahívták, éppen nagyobb üzletkötés után. Török barátai figyelmeztették: sikkassza el a pénzt és maradjon Törökországban. Szarka hazajött. Legnagyobb örömeire nemhogy baja nem történt, de magas kormánykitüntetést kapott, négy hétre luxusszállóban nyaraltatták államköltségen, majd visszaküldték posztjára. Szeged mellett a határon leszállították a vonatról. Ávós hadnagy elé vezették, aki hazaáruló csirkefogónak és büdös disszidensnek nevezte, mire Szarka újra és újra előhúzta diplomáciai passzusát és megbízólevelét. – Ha még egyszer erre hivatkozik, megéteitem magával – ordította az ávós. – Két óráig tartott, amíg nyeltem – fejezte be Szarka előadását. – Sose tudtam, milyen nehéz egy útlevellet megenni.” Klárinak tehát minden oka megvan rá, mondhatni elemi érdeke, hogy hálás szívvel és kitörő örömmel vegyen részt egy kis Keleti pályaudvari vastapsal kevert skandalásban: Él-jen Rá-kosi! Él-jen Rá-kosi! Bánréve ehhez képest maga a Paradicsomkert!

Bánréve, 1952. IV. 17.

Drága édes arany fiam!

soraim kezdetével kívánunk a részedre a jó Istentől jó egészséget és sok, sok örömet amibe a leveled szerint úgy tudjuk van is részed kedves fiam, értesítünk hogy a várva várt leveledet megkaptuk ma, ápr. 17-én, amelyet mikor el olvastunk végtelen boldogság töltött el bennünket, és megnyugvás, de ezt a kettőt nyomban követte az érted és utánad való vágyakozás, mert pont mára virradóra felőled álmodtam kedves fiam, úgy hogy apád, te és én együtt ültünk a konyhába, már te elő jöttél kínábul, és beszélgettünk nagyon boldog voltam álomban fiam hogy láthattalak, láthattam azt a hozzánk való szeretettől sugárzó arcodat, én, és apád úgy simogattunk hogy meg jöttél valahára, de sajnos... annál szomorúbb volt az ébredés, de újra meg vizsgáztalódtunk mikor a póstás hozta a kedves leveledet, már nem Laci a póstás, ő már a gyárba jár, tudatjuk fiam, hogy a képes lapot meg kaptuk, amit áziából küldtél, itt az időjárás egyszer hűvös máskor melegebb, a kertet máma szántotta Nándor bácsi, 30 forintot kért érte, most a

határi földdel úgy vagyunk fiam, hogy nem tudjuk mit tegyünk bele, mert rendelet van rá hogy akinek a határon van földje abba nem szabad búzát vetni se kukoricát ültetni, és így nem tudjuk hogy mit tegyünk, valami takarmány félét akarnánk, de magot is olyan nehezen lehet szerezni, a tehén már meg ellett e hónap 8-án, bika borjút, hála Istennek nem történt semmi baj, nem vagyunk nem voltunk betegek se, hála a jó Istennek, meg nyugszunk fiam rajta, hogy nincsen semmi bajod, amennyire lehet örizkedjél is minden lelki, testi veszedelemtől fiam, én mindig imádkozok érted és helyetted is, de te se feledkezzél el a jóról, hát a Klárral barátkozol-e?, apád most a műhelybe nem dolgozik, szabadságon van, 12 nap, e hó 26-án telik le, hát kedves fiam mi már nagyon szívesen adnánk neked a jó tejfeles habart babot, meg aludt tejet is csak itthon volnál, de nem tudjuk hogy mikor ehétel a hazaiból, még június nagyon messze van, most fiam nagyon sok tejet kell beadni, minden hónapba 54 litert, és 40 drb tojást, és 2 kgr és 40 deka baromfit kell nekünk is beszolgáltatni, a virág vasárnapi teendő este volt, a te szerepedet Széles Lajos töltötte be mind a kétszer, a férfiakét pedig iskolás gyerekek, csak kevés férfi volt közöttük, a vezető pedig a Szilárdi fiú volt, az ünnepre idehaza volt a két Csank fiú, az új soron találkoztam velük vasárnap, de igen fáj a szívem amikor meg láttam őket és te nem voltál köztük, sírtam fiam, szomorkodtam, esténként is sokat szomorkodunk, mindig emlegetünk, apád meg akárki lássa csak sír utánnad, én is, de én csak ott ahol senki nem lát, nem mintha rossz dolgod volna, de már mégis régen elhagyta a hazádat, és a szüleidet és az utánnad való vágy elfog bennünket, olyankor nem jó sehogy csak búsulunk, hogy olyan egyedül is érezzük magunkat nálad nélkül, a húsvéti sonkát meg hagytuk a számodra csak siess haza fiam, a Bellény János esküvője e hó 27-lesz, Sátárul nőszül, a szomszédoknak mindig átadjuk az üzenetedet és igen jó néven veszik, április 7-én adtam föl fiam egy légi postai levelet neked, megkaptad-e? megnyugszunk a kosztotokról is ha magyarosan főznek, mert azon aggódtam fiam hogy ott ki tudja mit adnak enni, és meg halsz éhen, a Pista gyereket úgy össze verték Ózdon hogy nem lehetett rá ismerni, nem látszott hogy hol van a szeme, se a száját nem lehetett látni a daganattól, de nem tudja hogy ki verte meg mert részeg volt, mindig az, Irén hozta haza az éjféli vonattal, de nem ismert rá az öccsire, ilyesmiktől örizkedjél fiam, kedves fiam itt küldjük a fényképünket, el megyünk meglátogatni téged pekingbe, már többet nem írok kedves fiam, ha megkapod írd, mert várjuk nagyon, ha tőled kapok levelet én mindjárt írok neked, nem hanyagolok egy percig se, áldjon meg a jó Isten erővel, egészséggel sokszor csókolunk, a te szerető szüleid, Isten veled és velünk, írd mindjárt,

Csak lassan jövök rá, hogy az agyba-főbe vert Pista gyerek nem lehet más, csak Léka Pista, nagyapám testvérének, Lajos bátyámnak a legkisebb fia, akit ádáz természete után inkább Pestának szólítanak, ezzel is próbálván jelezni, hogy bujkál benne némi geller. Jól mondja nagyanyám, hogy ez mindig részeg, sőt mintha leginkább az élet és halál határmezsgyéjén volna igazán elemében, ám végül mindig akad valaki, aki visszarántja odaátrol, ezúttal Irén. Nem ismertem Pestánál ijesztőbb részegyet. Sose értettem, miket beszél, pedig be nem állt a szája, de ha közben bárhonnán muzsikát hallott, azonnal abbahagyta és vonyítani kezdett. Nem tévedés, úgy ahogy mondom: nem énekelni, nem acsítani, hanem vonyítani. Felszegett fejjel, teli torokból és egyetlen hosszúra nyújtott hangon, pontosan úgy, mint a kondás szakmában verhetetlen Csuka, a stigliackutya (erről majd később), akit de sokszor kergettem örületbe aprócska szájharmonikámmal. Mert számomra már az ilyesfélék is ki-kilátszanak a félholt Pista gyerek mögöl, még mielőtt elszörnyülködnek a beszolgáltatási kötelezettségen, netán lobbanó lélekkel átgondolnám, hogy már csak néhány esztendő, és a 27-én egybekelő Bellény Jánost, valamint sáta menyasszonyát az én Tibi és Attila pajtásom szüleiként ismerhetem meg, avagy azon tűnődnek el hosszán, vajon mikor és miért szoktak a szülők fényképet küldeni önmagukról a gyermeküknek. De mibe kapaszkodhat bele nagyanyám a Kínából érkező levelek olvastán, ha még most is azon van fennakadva, hogy ugyan mit adhatnak ott enni? Mivel egy sem maradt fenn közülük, csak találgathatok, illetve azt tudom biztosan, amibe nem. Az most elmondható, hogy a szülői éberséget magas készültségi fokon tartó Klári-ügy továbbra sem enged lazítást. Ugyanakkor valószínű, hogy apámnak nem kis gondot okozhat

a permanens levélírás, hiszen korábban nemigen levelezgetett ő senkivel, talán az egyetlen Sinka Istvánt kivéve. De én se tehetek úgy, mintha nem tűnne fel, hogy a nagyanyám által írottakból nem derül ki, de még csak ki sem következtethető, mit keres a gyermeke egy másik földrészen. Úgy látszik, a negyven egész estés előadás, és a jóval több, mint százezer néző is elégtelen hozzá, hogy valami módon beszűrődjék a leveleibe. Ha rosszmájú akarnék lenni, azt mondanám, mindez akár azt az érzetet is kelthetné, mintha apám csupán azért utazott volna el oly messzire, hogy a korábbi, a Bánrévétől való életforma szerinti elszakadást követően, ez alkalommal már a távolság okozta mentális nehézségein próbáljon meg úrrá lenni, mondjuk egy levéletterápia formájában. Az ilyen és hasonló furmányoskodásnak azonban itt kell véget vetni, mert nemcsak rosszmájú nem akarok lenni, de azt is pontosan érzem, hogy az ilyesféle szofisztikált logikának semmi keresnivalója itt, e levelek között. A család – ha valóban az – nemcsak oszthatlan, de (meg)oszthatatlan közös tulajdon is. Ilyenformán pedig: „elidegeníthetetlen”.

Budapest, 1952. IV. 9

Kedves Géza és Zoli!

A reggel, mikor felébredtem mesélem Katinkának, hogy azt álmodtam, megjöttek a fiúk váratlanul. Biztosra vettem, hogy ma kapunk hírt, hát jött is, mindkettőjük levele. Nagyon örülünk, hogy jól vannak és zavartalanul élvezik ezt a nagy élményt, ami igazán kevés embernek adatik meg. Vártuk már nagyon a levelet, sokszor mondtuk, na a két csavargó elfeledkezett rólunk.

Mi nagyon sokszor emlegetjük magukat, minden vasárnap, amikor leülünk ebédelni, elmondjuk, a fiúk már vacsorához ülnek, ha nem készülnek fellépni. A mi szürke hétköznapijainkban sokszor gondoltuk kissé irigykedve, hogy milyen változatosan telhetnek a maguk napjai. De nem komolyan irigyeljük, mert a mellett örülünk is rajta.

A mi életünk azóta teljes egyhangúságban telt, semmi különös és érdekes nem történt. Csak az, hogy azóta kitavaszkodott, sőt egyszerre nyár lett. Április elején még komoly tél volt, másfél napig tavasz, aztán egyszerre nyár. Most nyílik az orgona, a kertvárosból mindenki orgonacsokrokkal megy.

Nagyjából mindig tudtuk, merre járnak, az újságok időnként közlik, hogy hol vannak, beszámolnak a sikereikről.

Egyébként jól vagyunk mindnyájan, ki dolgozik, ki tanul, morzsolgatjuk a napokat. Arról nem írnak, hogy ízlik a kínai koszt. Géza, főznek-e ott jó marhahús levest, csinálnak-e rizs-kochot, Zoli? Szépek-e a kislányok, hányuknak csavarták el a fejét a hosszú út alatt? De emlékeznek, miben állapodtunk meg? Ugye a magyar kislánynak nincs párja?

Hát már nagyon várjuk haza, gyerekek! Reméljük, sok érdekeset fogunk hallani. Szeretném, ha ez a levél még ott érné magukat, ha onnan 10 nap alatt ideért, tán ez is ott lesz 15-ig.

Kívánunk továbbra is szerencsés utazást, sok sikert, üdvözljük az egész együttest, az általunk ismert kislányt, a Katit külön is.

Géza – Zoli, maguknak meleg, szeretetteljes üdvözlőnköt küldjük és visszavárjuk

a Sóváry család

Hát persze! Már a megszólítás elárulja, hogy a jó hangulatú sorok nem íródhattak máshol, csakis az Álmos vezér útja 43-ban, ahol – hasonlóan az ország nagyobbik feléhez – immár a házigazdáékról is lerí a sárga irigység, legalább is annak jóindulatú változata. Nem elég, hogy naprakészek a bérlőik ügyeiben, még a kedvenc ételeiket is számon tartják. Ennek ellenére sem emlékszem rá, hogy a nevüket akár egyszer is hallottam volna apámtól, de így vagyok az utcanévvel és a házszámmal is. Egyikről sincs személyes emlékem. Bezzeg a tőlük alig kőhajításnyira lakó felejthetetlen szabómesterről, Dobos Feri

bácsiról annál több, aki fiatalabb barátja öltönyeit készítette akkoriban, egyiket a másik után, több mint negyedszázadon keresztül. Kisgyerekkoromtól évente többször is megfordultam nála, s ma sem értem, apám miért nem fogott kézen s mutatta meg a házat, amely első budapesti lakhelye volt.

Bánréve, 1952. V. 5.

Kedves édes fiam!

soraim kezdetével kívánunk a jó Istentől részedre jó egészséget és sok örömet, értestünk hogy az ápr. 16-án és 20-án írt leveledet meg kaptuk 30-án és május 5-én, a táviratot meg május 1-jén, amelyre mink is válaszoltunk másodikán, éppen állt az ünnepség a műhelybe amikor Zoli anyja behozta és mindenki arra lett figyelmes hogy mit táviratoztok, jöttök-e már haza, azt írod fiam hogy egy hangúvá válnak a leveleid, hátha minden nap 3-at kapnánk vagy 10-et, akkor se volna egy hangú, hiszen, akkor vagyunk a legboldogabbak, akkor van egy kis igazi örömünk amikor tölled levelet kapunk, akkor minden munka könnyebb mint máskor, mert az örömben bele felejtünk minden fáradságot, többször át meg át olvassuk, a fűtőház meg kapta a leveledet, akik voltak embereid mind mondogassák apádnak ha találkoznak veled, hogy: Léka bácsi Géza írt nekünk is, mindig kiteszik ha írsz nekik, hogy mindenki olvassa akit érdekel, és ha nem is vagy idehaza még is tiszteletben tart mindenki, és ha szolgálatot teljesítenél neked volna most a legmagasabb fizetésed az irodába, az adóval jól vagyunk fiam, negyedévenként kell fizetni, és mindig előre kifizessük, egyébként jól vagyunk, hála Istennek egészségesek vagyunk, apád is dolgozik de keveset tud keresni mert a munka díjat levonták, Szalontaival tegnap, azaz vasárnap találkoztam és érdeklődött felőled, mondtam már hogy nagyon várunk haza, azt mondta hogy: már én is, az újságba többször van rólatok egy kis cikk, hogy hol vagytok, mára virradóra egész éjjel mindig járkáltam álmomba drága fiam, elmentem téged keresni szovjetbe, sanghájba és pekingbe, mindenütt gyalog mentem, vonatot csak messziről láttam, pekingben a piacon volt egy kút, ott sokan ittak vizet, de nekem nem adtak, téged nem találtak kedves fiam sehol, mikor felébredtem nagyon el voltam fáradva a sok gyaloglásba, a borjút kedves fiam nem szabad eladni, muszáj nevelni, sok jó tejet megiszik, ha már le volna szabad vágni jó volna fiam az esküvőtökre, ha komolyan foglalkoztok fiam ezzel a gondolattal, kedves fiam gyertek már haza nagyon várunk, sütök nektek túrós lepényt, főzök derelyét, hívjad magaddal a Klárikát is szívesen lássuk, és várjuk is, most már többet nem írok, ha majd indulni akartok fiam haza felé, írjátok meg, ez már a negyedik levelünk kedves fiam kínába, ápr. 29-én adtunk fel egyet, a fényképet meg kaptad-e sokszor csókolunk a te szerető szüleid, írd ha meg kapod, üdvözljük a Klárikát, egy pár sort ötölle is várnánk ha nem terheljük veled, üdvözlnek a komádék, Lajos bátyádék és Piroska néni, Istenek veletek és velünk, mindenki nagyon vár benneteket haza,

Nagyanyám ismét magával ragadó, minden időközben felgyűjtött hír ott van a fejében és persze rendkívüli fontossággal bír, hogy mindegyikük eljusson Kínába, hiszen nincs se éjjele, se nappala a fia nélkül. Ha meg elnyomja az álom, gyalog ered a nyomába, mert a vonatot csak messziről látja. Ez utóbbi momentum mögött feltehetően apám híradása rejlik a Bánrévén még sose hallott, felfoghatatlan hosszúságú transzszibériai vasútról, amelynek egyik-másik szakaszán kezüket magasba tartó s könyörögve kéregető emberek járulnak a sínekhez menetrendszerűen. Most is látom magam előtt, amint az Együttessé tagjai közül néhányan ételt dobnak nekik a hosszú szerelvény ablakaiból, ám a túlbuzgó párvezetőség azonnal és magából kivetkőzve protestál, minek következtében a meggondolatlanok komoly retorzióra számíthatnak odahaza, mert majd ők tesznek róla, hogy a tettesek egy életre megemlegessék, „milyen gyalázatos módon alázták meg a szovjet munkást!” Huh! De rossz akusztikája van még ma is. Ennél azonban sokkal emlékezetesebb, hogy nemcsak a miniszterelnök, Csou En-laj, hanem a teljhatalmú kommunista vezér, a forradalmár és költő Mao Ce-tung is megjelent az Együttessé tiszteletére rendezett

fogadáson, aki az alkalomhoz illően rövid beszédet is mondott. Miután befejezte, a tagság egy emberként fordult a verejtékező tolmács felé, az amúgy Budapesten tanuló mongol diákhhoz: Mít mondott Mao Elvtárs? A fiú halára váltan csak ennyit válaszolt: Azt, hogy lehet ennyi mennyi... Ám annál, hogy miként értesültek az aggódó szülők ezekről a hajmeresztő mivoltukon túl is örökbecsű részletekről, talán nincs is jelentéktlenebb kérdés, hiszen ekkor már minden dolgok tetejében kétségtelenül a Klári-ügy áll, aki immár nem is csak egyszerűen Klári, hanem egyenesen Klárika! A beteljesedni látszó frigy tudata pedig jobban megterheli őket, mintsem eltűnődjenek rajra, vajon nem szemfényvesztés-e ez az egész, hogy a fiuknak és szíve választottjának 1952-ben – a 20. századi magyar történelem egyik legfeketébb esztendejében! – a Peking és Sanghaj közötti közel húsz órás vonatozást egy lélekringató hajóúttal van módjuk kiváltani a Sárga-tengeren. Belesajdul a szívem, hogy mindebben egyetlen részlet sincs, ideértve a legnagyobb távlatút, a szerelmet is, amelyeknek mibenlétét akár egyiküknek is hatalmában állna megítélni...

Budapest, 1952. VI. 10.

Kedves Édesanyukám és Édesapukám!

Tudatom, hogy szerencsésen hazaérkeztem. Jól vagyok. Vasárnap délután 6-kor érkeztünk a Nyugatiba. Egy hónap szabadságot kaptunk, amelyet f. hó 15-én kezdünk meg. Tehát több mint valószínű, hogy 15-én már otthon leszek. Szeretnék a déli vonattal megérkezni.

Rengeteg dolgot kell elmondjak, ha hazamegyek. Úgy gondolom, Édesapukáméknak is lesz elegendő mondanivalójuk a számomra.

Most már napról napra idegesebb vagyok, mert már alig várom, hogy otthon legyek.

Nem is tudok többet írni, nincs türelmem hozzá. Ezt csupán azért írom, hogy most már igazán tessenek felőlem megnyugodni.

Isten velük, sokszor csókolja szerető fiuk

Géza

Ehhez már nincs mit hozzáfűzni, legfeljebb annyit jegyezhetek meg, hogy még ebben a „türelmetlen” levélkémbe is feltűnik, hogy apám a megszokott levelezési kliséken túlmenően is mennyire igyekszik „kiszolgálni” a szüleit. Ezúttal is pontosan azt mondja, amit hallani szeretnének, mégsem érzem mögötte a legcsekélyebb keresettséget sem, sokkal inkább a csodálni való tiszteletet és megbecsülést.

Budapest, 1952. VII. 2.

Édes Kicsi Klárikám!

Június 30-án, egy nap késéssel szerencsésen hazaérkeztem. Ugyanis a kis unokahúgomat csak vasárnap tudták előkészíteni az utazáshoz, és így hétfőn reggel tudtunk csak vonatra ülni.

Itthon nem tudták elképzelni, miért jöttem haza korábban Lelléről, azonban észrevettem, hogy örülnek érkezésemnek, mert így több időt tölthetek itthon.

Sokszor gondolok bosszankodva a Lellén töltött szeles napokra, és arra, hogy talán bután intézték a nyaralásunkat. Több körülményekkel még ma is ott lehettünk volna. Jól sejtettük, amikor azt mondtuk, ha hazamegyünk, akkor lesznek a borzasztó melegek. Még szerencse, hogy itt van közel a Sajó, amit oly sokat emlegettem, és a nagy melegben némi enyhülést ad (gondolom, mosolyogsz, hogy már megint a Sajóról beszélek).

Anyukám írt két levelet nekem Lellére, amiben Hozzád is szólt, és kért, hogy gyere el hozzánk. Sajnos

a levél már nem talált ott, így visszaküldték. Szóval nagyon örültek volna, ha eljöhettél volna velem. Én azonban elmagyaráztam, hogy a hátra lévő két hét alatt milyen elfoglaltságod van, és így ők megértették. Remélik azonban, hogy legközelebb, ha alkalom nyílik, eljössz.

Édes Klárikám! Megvan-e még a Pirinyód? Jársz-e a Lukácsba? Dolgozol-e sokat? Hogy van a szíved és a gyomrod? Mivel töltöd a napokat? Vigyázz magadra nagyon, nehogy a szabadság után fáradtan kelljen munkába állni. És nagyon kérlek, hogy többet már ne fogyókúrázz!

Még valamit! Majdnem elfelejtettem.

Édes Kicsi Virágom! Légy szíves írd meg, mi újság a közösségben? Kérlek, írd mindenről, amiről úgy gondolsz, hogy engem érdekelhet.

Nagyon várom a leveledet.

Mamikádnak kézcsókomat, Baláznak baráti üdvözetemet küldöm, Neked pedig számtalan puszit

Géza

Mindeddig elképzelni se tudtam, miként juthatott idejük egy kis önfeledt balatoni vitorlázásra, így valahányszor kezembe kerültek az erről tanúskodó fényképek, a gyanakvás mellett mindannyiszor valamiféle elbizonytalanító nyugtalanság is erőt vett rajtam, csak mert keletkezésük körülményeiről soha, senki sem beszélt nekem. Tudtam viszont Pirinyóról, a 90 dekával világra jött koraszülött kisfiúról, ezért hát a kurta-furcsa kérdés az ökelmét gyakorta látogató Klárihoz, hogy ugyan megvan-e még. Édesapja, Klári legidősebb nagybátyja, egyben a harmadik Szarka testvér, aki ez idő szerint börtönben ül. Ő Dr. Szarka Gyula, a tanulmányait a budapesti jogi egyetem mellett Dijonban, Berlinben, Londonban és Oxfordban végző egykori főispáni titkár és főszolgabíró. Tiltott határátlépés közben tartóztatták le (nyilván fölmérte, hogy ilyen múlttal semmi keresnivalója sincs a „népi demokráciában”), majd Kistarcsára vitték. Ma sem tudni pontosan, tisztában volt-e vele, hogy a felesége gyermeket vár, illetve ha igen, megkísérli-e akkor is elhagyni az országot. Az viszont bizonyos, hogy a légy szíves írd meg, mi újság a közösségben már a pasaréti református gyülekezetre vonatkozik, ahol Klári az első tapogatózó lépések megtételére készül annak érdekében, hogy megtudja, milyen akadályokkal kell szembenéznie egy házasulandó párnak, ha a vőlegény éppenséggel római katolikus. Először azt sem értettem, miért kérdezi apám, hogy dolgozol-e sokat, de már ez sem kérdés. Hogyne sűrögne-forogna otthon is, hiszen apja kitelepítve, anyját most engedték ki a Gyorskocsi utcából, egyik nagybátyja Recsken, a másik Kistarcsán, s testvérei közül Zsuzsa 17, Balázs (azaz Apaci!) pedig mindössze 12 éves. Ő is éppen csak betöltötte a 19-et. És még valami – mondom én is apám után –, ami mellett nem mehetek el szó nélkül. Ismét egy előttem mindvégig elhallgatott ténnyel kell szembesüljek, hiszen egyre nyilvánvalóbb, hogy Klári szíve körül nincs minden rendben. De most hagyom, hadd beszélgessenek tovább, mert sűrű levélváltásaik alatt alighanem csak zavarnék a közelükben.

Lerakja köveit

Elvesztett idő hömpölyög
velünk, mint egy folyó,
lerakja köveit lelkünk
partjain. Az érvek, az évek
felsorakoznak ellenünk.
Visszapillantunk, ahol a
körforgást még sejtjük.
A múlt morzsái után
kotorászunk mozdulataink
fél zárójelében. Számot
vetünk, keresgéljük az
elhagyott mérföldköveket,
vissza-visszanézve, ha már
előre nem láthatunk.

Érlelő

Leültem a földre, illatozó
bokrok álltak körém.
Mellettem szakadékba hullt
az erdő árnya, zsongó fények
jártak lábujjhegyen a sűrű
mézmelegben. Napfényt
gyűjtöttem bőrömrre, üzenetként
Neked.

Lassuló ütemben

Karjaink ölelésre nyílnak,
de nem hisszük el egymást.
Melletted nyugszom el,
tanulgatom szavaid igazát.
Szitakötők szárnyán száll
időnk. Zümmögő méh
gyűjti a végtelenség kaptáraiba
életünk virágzó létét.
Az ébredő fény átnyúl a
hegyen, és lassuló ütemben
üzen már az ősz, aprókat
kortyolva lehulló napjainkból.

Árnyat fénnel szövögetsz

Növényként bókolsz,
kristályként ragyogsz,
felnősz az ázó ég alatt.
Árnyat fénnel szövögetsz
a vakítóan fehér verandán.
Az évszakok öltöznek,
vetkőznek, s a felejtésben
bomlik az idő, mint a
fejkendő. A könyvekbe
fogódzol, beléjük bújsz
percnyi nyugtot
remélve. Előlopakodik
a reggel, és arccal
a házad felé fordul.

Szoliva János

Elpárolog

Semmit se halaszt az idő,
elmúlik a nyár.
Hervad a rózsakert, szétesik a táj —,
elpárolog a látvány.

Enyészet vagyok én is,
könyörtelen fogyatkozás —,
bizonytalan létezés.

Elmegy mellettem az idő,
valahol mindig meghalok.

Vacog

Hánytorognak roppant igéim —,
elgurulnak a távlatok.

Kisdéd szalmáján vacog,
örök árvaságom.

Háromsorosok

Ez nem az én időm,
a bohóc már kiköltözött belőlem.
Vendégszerepet nem vállalok.

*

Kitakarja, befedi a sebeket a szó,
vigasztal a csönd.
Az éjszaka megágyaz mindenkinek.

*

Repedeznek a falak,
kitekintetek a világra.
Hatalmas rés a Teremtés.

Vallomás

Homályos tükroemben
mindig téged láttalak.
Mások testén is
téged érintettelek —,
fölsimertem hangodat.

Most együtt sétálunk,
míg belénk nem fárad az élet.

Nyakamba dől

Belém ivódtál,
mint ruhába az illat.
Mély a test érzése,
őrizetlen az álom.

Te vagy nekem a hol vagy,
a megint elmaradtál.
A csöndben te vagy a hiány —,
nyakamba dől a délután.

Időtlen

Hóember-tisztaságú tél,
fagyos magamat gombolgom.
Időtlen remegés,
kőtáblán a parancsolat.

Túlélem

Belém gyűrődnek az utak,
búcsúznak az évek.
Hunyorog a képzelet —,
túlélem halálom.

Fehér otelló

Hajnalig lehetne beszélni azokról a hegybírókról, akiket a vasi szőlőműves ember mintának tekintett a Hegyháton.

Vörös József, Toldi Lajos, Schönberger István, Pallósi József, Korcz Lajos éppen olyan ismertek voltak a környéken, mint akár a magának disznóagyardból fogat csináló ember, Zsoldos István. Gyepűtiprás: mennyi minden kötődik a szóhoz! A hagyomány eredete távoli múltba nyúlik, a dombtető darabocská erdőkből állott, bokrokból, nagy nyese fákból, az se csoda, ha az 1593-ban feljegyzett nyögéri birtokosok neve elveszett az idők homályában, tizenhárman kezdtek a szőlő karóztatásához, hajtásához, a hegy élitől, köves tetejéről lefelé a völgyre utakat hasítottak, a törvényeket 1661-ben foglalták írásba, nem sokkal azután, hogy Lőcsén elrendelték, a lakodalmak csak két napig tarthatnak...

* * *

Előbb tiportam a gyepűt Sótönyban, mint helyben, a naptárak 1979-et írtak, abba az időbe már nem három napból állott az esztendő, május volt, az ottaniak úgy éltek, ahogy a kedvük tartotta, vagy ahogy a fejük viszkedett, gondjuk volt a házuk tájára és a szőlőre, kijártak a körtefa alá, heverésztek, mulatoztak, beszélgettek, ismertem a falut, meg-megfordultam benne, de a kép, amelyet a gyepűtiprásról őrzök, más volt, mint a mostani, a pap gyönyörű misét mondott, a hegygazdák keresztet vetettek, megállottak az oltár előtt, lelkük megtisztult minden egyéb gondolattól, szándéktól, vágtyól, a pince deszkáját napkerekék díszítették, minden szél tengeri szél volt, hegyláncok lebegtek előttük, Kalmárhegy, Urasághegy, Mesterszéli dűlő, Kobak, Csuszkati, Gerencsér, Belső és Külső Újhegy, galambok húztak el alacsonyan, kis csapatban, szaporán evezve; akinek szőlője van, külön törvényt követ, metszeni kell, karózni, ha itt az ideje, kapálni, a növény a kötözést kívánja, a permetezést, és ez úgy viszi a hegyi embert, mintha parancs szólna neki; Szijártó József kicsi, soványka, mint a fizetség, botjával megbökdöste a földet, „mi, sótonyiak, döfős parasztok unokái, olyanok vagyunk, mint az elődeink, nincsen láb alatt a vendég, kezünk és lábunk kivirít, mint az almafa, megtartjuk a hegyünnepet, maradtunk a régi hit mellett, megtiporjuk a gyepűt, tipornám mezítláb, ha fiatalabb lennék, nem tébolyodtam meg, csak valami testi keserűség, kórság vagy más emészt, kihűlt a két lábam combtőig, nyolcvan esztendőm eltelt, kihűlést kapott a kezem, a fájós helyeket júniusban csalanóznak, szél ahogy fúj, úgy hasogatózik a reumás lábam, tétlenségben folydogálnak napjaim, sok nehéz baj kerget, más időt érez a lapockám köze, szemem reménykedik a nyárban, nekem a nyár is hideg, a kakukk visszahív, másként járok már, a fejem szédelő kotyogóssága miatt csak azt nem tudom, mit kellene tennem, hogy a miskei bányából kivágott, kihordott határköveket, kőcsomókat és az egyéb jegyeket honnan mutassam, betanyáz ide is a bűn, a Csecsér vizében szarvasok állnak, enyhén megroggyant lábakkal, szomjúsággal, engem néznek, a nagy szarvas úszik, a kicsi a parton áll, gyepűt tipor előttem-mögöttem boldog-boldogtalan”, „ki itt a legnagyobb úr?”, „akinek mindenki kalapot emel, a hegybíró”, „ivott-e fehér otellót?”, „nohát eleget”, „állottak-e meg itt sokan?”, „az Úristen is, hiszen a gyepűjárás az akarata szerint van, aztán Mátyás király, feleségestől, aztán az izsákfai Savanyú Jóska, aztán Sobri Jóska a szeretőjével, Répa Rozival, hosszú haja mögöttem kígyózott, a betyár pisztolyával egyetlen becses személyt se lövöldözött le, éppen úgy fölhajtottak néhány pohár bort a hegyen, mint én, jaj, miért tesszük a lelkünket és magunkat korpa közé”; púposra görbíti hátát, „őcsém, el ne kerüld a pincémet!, ha keresed, meggyfákra, zsidócseresznyére figyelj a sövény mellett”; reggel dobbanásokat hallottak az emberek, Toldi bíró üttetett dobot, Cseh József ment az úton, magasra emelte a verőket, lecsapott, pararam-pararam, pergetett, verte a dobot, mintha lakna valaki a kifeszített hártya

alatt, a napot köszöntötte, hívott boldog-boldogtalant, megkiáltotta a gypűtiprást, dobolta északra, délre, nyugatra, keletre, hogy ideje van az ünnepnek, pararam, pararam; ha ördög ütné a hangszert, a dobja lóköröm, a verője számárszár lenne; a kakasok fölugráltak a kerítésekre, belevájták karmukat a palánkba, csőrük kinyílt, rikkantottak, suttyantottak, resszentve, csattintva adták tovább a hírt; szükséges, hogy serény elméjű bírót állítsanak a hegybe, ki hittel legyen arra kötele, hogy a gazdákat igazán szolgálja, szorgalmasan vigyázza a községet; a hegybíró, Toldi Lajos rokon, katolikusnak keresztelt, türelmes ember, a hóhér is kifáradna rajta, viselhetne sík fonallal cifrázott bársonysüveget, de kalapja van, tiszteltem komolyságát, szigorát, azon volt, hogy ne vesszen kárba só, tűz, víz, bor, misét mondtak az ősök, baj ne érje a szőlőt, körbejárták, ellenőrizték a birtokhatárokat, megvizsgálták a hegyköveket, a gypűket, a hegykapukat, „tartsátok meg, el ne felejtsetek a szokást!, hagyták ránk az öregek, mi folytatjuk, hittel való esküvessel, nagyobb ünnep a május végi búcsúnál, valójában nem lehet eleget csodálkozni, szép, mint a zsidahó, valóságnak veszem a virágot, vagy mégsem az?, nem a hegyé?, illata a bőr alatt, zsidahómező ereszkedett a rétnek; a gypűtiprásra nyolcvankét pincegazda hivatalos, megsárgult papírok őrzik a hegytörvényeket, „minden hegységi birtokos kötele a gypűrészt jó karban tartani és a netaláni hiányokat minden évben legkésőbb április hó közepéig teljesen kiigazítani, mulasztás esetére öt forintig terjedhető bírsággal büntetetik, és azon felül a kiigazítás a hegybíró által a mulasztó költségére eszközöltetik, az említett kerítés deszkából, lécből vagy tuskéből állítandó fel, vagy eleven gypűből képezendő, de ebbe nem alkalmazhatók tölgy, vagy más olyan fák és cserjék, melyek a hernyóknak, s egyéb kártékony rovaroknak különösen kedvelt fészkül szoktak szolgálni, ha pedig bárki másnak gypűjén készakarva keresztül megy, büntetődik annyiszor, amennyiszor”; negyven esztendővel korábban szigorúan eljár, haragot nem tartott Vörös József; Kósi Lajost „hegykihágásért”, Szakos Endrét „méhésztelep rongálásért”, Szili Józsefet „szabadon őrzésért” büntette meg, arra, aki a kaszálóhelyen kárt tett, tetszése szerint bitangolta, nyilvános tolvaj és kártékony ember, pénzbeli büntetést rótt, ami ebből összegyűlt, közös kasszába tette; a hegybirtokossági könyvben az 1946. évi zárszámadásról ennyi áll: „pénztári maradvány a háború végett nincs”; Iszak Páléknál kánaáni bőség, az asztalon lengyolcsból készült abrosz, a két vége tótcshipkés, a vendégek mogyoróvessző ágakat metszenek, erre kerülnek a karikák, annyi vágás, ahány pohár bort megittak, mert kemény próba ez, egy pohár italt, az érző inak gyengeségét erősítő mindenhol el kell fogadni az ételkóstoló után; a nők kecsesen, ügyesen teszik asztalra a tálakat, óvatossággal a kancsókat, örömtelien, röppenő mozdulattal hozzák ki a torkig füstölt pincéből, rakják középre a kenyeres kosarakat, a savanyúságot, céklát, friss reszelésű tormát; hullnak a napsugarak hóbérekre, kalapokra, poharakra, tőgyüket lötyögtető kecskékre, bogarakra meg hajtásokra, az uborkásüvegben lé és kaporszálak, a földből május szaga árad meg ecetes-hagymás mártásé, ebben úszik a világ, terpeszkedünk, mint a béka, inni kell a süteményekre, zserbóra, Ilka-tésztára, lemezésre, huszárcsókra, reszelt linzerre, öreg pogácsára, mintha mézben sütötték volna, Kossuth kiflire, sárvári sajtos ropogósra, keménytojásra, inni sajtra, főtt sonkára, debreceni magyar kolbászra, kirántott húsrá, sercegő pecsenyére, fasírozottra, kövesztett szalonnára, zamatos szeletekre, porcogót reccsenteni ketté a fogak közt; vörös borban sült pontyhoz állni, abból fogyasztani, nagy darabokat, anélkül, hogy fulladozásra még csak gondolnánk is, sült birsalma kellene a zabálódás után, főfájást, gyomrot gyógyít, csuklást, okádást, ételutálást, csömörlést; „fűrészeltek tegnap a madarak, morogva, dűrögve, firész, firész, lehült az idő, keveset mutatnak a szőlők, az izabellák, a rizlingek, Szent György nap előtt megszólaltak a békák, most annyit hallgatnak”; a férfiak megnézik a metszéseket, a lugosításokat, előbb az izzik, aki kérdez, „a diófák nem fagytak el, lassan tisztulnak a cseresznyefák, a meggyfák”, Simon József a borát kilencszáz négyszögölről szűri, a szőlő többségében vegyes, „a régi gyalogtőkés rendszer eltűnik, áttérünk a kordonos művelésre, a prэшázakban víz, a szeszfőzde környékiekben villany, lassan bontakoznak a szőlők, innen-onnan nő a bimbó, fakad a szőlő, májusban meglátni benne a fejet, annyira fakad, máskor ilyenkor arasznyi hajtás volt rajtuk, a cseresznye holdvirágban virágzott, a gyümölcsstermő fák eléggé virágosak voltak, de annyi termés, amennyihez reménység volt, nem lesz; a bor a keresztények itala,

mindenkinek van róla véleménye, akár a kenyérről, nőkről, életről, inni kell álmoság, száj állott íze ellen, kaporleves bort fulladás, szászfűvest bélgiliszták, tormagyökerest hideglelés ellen, evés előtt, ha üres a gyomor, evés közben, meleg ellen, hűvös ellen, mert fáradt az ember, mert összegörnyed a porban, a bornak négy arca van: tápanyag, élvezeti szer, gyógylé, mérég, alattomos ellenség lehet, ha ivója úgy szereti, hogy minden alkalommal erősebb akar lenni nála”; újabb karikát vágok a pálcára, aztán a gerendákra, a pinceajtó belsejére írt kréta-sorokat olvasom, nem árt, ha a legöregebbek szavát megjegyezzük: az ördög annyira fél Illéstől, hogy a keresztet vető ember mögé ugrik, a bejci halász, Dombi Németh Antal szerint égháborúkor nem szabad keresztet vetni, nehogy a villám az ördög helyett belénk szaladjon, megfeketítse testünket, csakugyan jó lesz vigyázni, mert mostanában nagyon érti dolgát a Sátán, a félmeztelen ember: szárazságban, esőben is; a vizenyős réten az ördögharapás tőkéje vasos, gyökere kirágott, karója magasra nő, a tetején kék virág, akkora, mint az ördög patája; időtlen vidék ez, a régi utcabeliek meghaltak, apám nemzedéke széthullott, szétesett, senki sem számlálja őket, az öreg Szekeres sincs, jó nagy karja volt, mintha fel akarná ölelni a világot, két zsák búzát is elvitt egyszerre a vállán, egy-két helyen előregedve, elhanyagolva haldoklik a nyomorék szőlő, a ház, jöhet a csákány, mert a vert falat csak az üti szét; a múltnak vannak kiemelt pontjai, amelyekre emlékezni kell, trombitásokra, harmonikásokra, búcsúí bálókra, ahol félholtra verték, rúgták, pofozták egymást a legények, késsel szurkáltak; századok értek véget, kezdődtek az újak, a hegynek minden fája azóta egy-egy emberi lélek, pincegazda, hegybíró, csósz, fográntó zsidó, kinek van, kinek lehet, kinek lesz igaza?; ezt a helyet a Jóisten az ördöggel együtt teremtette, elgondolták, hogy hegyet kéne teremteni, embereket, szélszagúakat, szőlővirág-szagúakat, szabadság-szagúakat, hordták a földet, felpúpozták, összegyúrták, összetömték, letették a Rába melletti ingoványba, vadvizekbe; kavicsal van tele annak a hegynek több mint a fele; egyenek, igyanak!, mondják az asszonyok, megindul a kezünkben a bicska, nyessük a szalonnát, vadászkolbászt, herseg szánkban az újhagyma, Jézus Mária, hogy zabálunk!, valaki, melyik pincében?, bizonygatja, a világon van, énekel; a hegybíró boldog ember, mert az Isten sokszor megdorgálta, Toldi Lajos felém bólint, a hangját tompábbra veszi, „megharagudnának, márványsápadtak lennének, akár a szomorúság szobra, ha valamelyik pincét kihagynám, a szememre szólnák sokáig, az arcom előtt mondanák: lenézel bennünket”; az anyám azt mondta, ha valaki szőlőt eszik álmában, akkor szerencsétlenség éri, nincs rosszabb a szerencsétlenségnél, a bor megváltoztatja szavainkat, mozdulatainkat, soha nem rúgtam be, azért az előfordul, hogy valaki torkig iszik, felönt a garatra, az ital után elszéled izmaiba a bor ereje, megkornyadozik, asszonya hamar rátalál, a fal tövében hosszan alszik, összetöppedt zsák, a mámorát alussza, szájából szörcsögő hang tör elő, vagy terebélyes sövénybokor alján hever, ahol a cinege lakatlan fészke-háza van, karját lógatja elégedetten, kigombolt mellénnyel hortyog”; kövér a nap, mondja a hegybíró, meleg, erős illatot ont, Isten a nap, forró ahhoz, hogy megőrizze emberi alakját, így mutatkozik, gömbölyűen, akár alszunk, akár ébren vagyunk, a hegyen mindenki egyenlő, beszélek a hegyvel, persze hogy beszélek, nincs olyan, aki nem intézne szavakat hozzá, mintha istennő lenne, minden férfit ez kísértett meg, a hegyen az idő egyáltalán nem úgy telik, mint másutt, de gyorsak a kerekai, nyüszörögnek, nyikorognak, csiporognak; a hegybírók mintha ikonról néznének, sötétbarnából előragyogó szemekkel, fejük, nyakuk alázatosan hajol, bámulnak a Szűz Mária torkára, mellére, köldökére, állnak, ülnek mereven, ünnepélyesen, az arcokon mindaz ott van, ami megtörtént és történhetett, nyoma van a pusztulásnak, Isten kihűlt helyének, a vincellérek még élnek, de már nincsenek, ostor pattan a levegőben, kerekék ropognak, tehének csülke alatt kő roppan, szekerek, biciklik járnak, méhek zsongnak, lovak viharzanak, nagy testűek, éleset prüszkölnek, patáikkal porfelhőbe borítják a gypüket; Morgós Sándor tölt, villog a pohárban az ital, mint valami rubin, tiszta, egy csepp bort kiönt a földre, a gazda maga a nyugalom és bizonyosság, ilyen a szava is, „tizenhatakós hordó dongájából legyen a koporsónk csinálva, ennek a bornak a gyökerét nem evezővel kapálták, bolond, aki ebbe szódát fröccsent, igyunk, hogy bondorodjunk!”, egymás szemébe nézünk, felemeljük a poharat, tartjuk, „akkor kisujjig!”, kisujjig.

Kardos Ferenc

határon

Átüti álmom az óra
szívverése, hallgatom
szememből lassan
oszlík a korom.

Harmat tajtékzik
ében paripámon,
ellepi egészen,
csak csontjait látom.

Föl-fölvillanó
fények közé becsap
villámló karjaival
az öreg nap.

Hosszú nyarak
után már lassan
gurul az égen
döccenve fagyban.

Kacag rajtam.
Fölfeslik álmom.
Innen és túl
magam halálát látom.

megint

Ma szóltak, hogy
tegnap még...
és már megint
túléltem valakit,
valaki érdekesebbet.

Fekete kockaköveken
szívem hasad szét.

félsz

Búv idő csikland
rongyolt ingem alatt.
Szoknyád ránca libben
karikás szememben.

Rohannék veled, érted
de már csak utánad téved
parázsló tekintetem.
A vágy, mi volt tűz, őselem,

most félsz, hogy elhamvad, kihűl,
mélységes mély ráncokba ül,
lassúdad szívverésen ha ring,
múltba réved s elalszik,

s a bőrön, mint fáradt dobon
át hiába ver lázadva, monoton
még mindig a hívójel,
már nem érdekel.

Osztálytalálkozó

Összejövünk s megy tovább:
Gesztenyelombot ráz a szél,
fut egy lány, vihartól fél
csönd üli az oskolát.

S képzelem hogy mit beszél
két pohár közt Vitéz Mihály
s a diák hogy oktrojál.
Az idő is csak egy szeszély.

Hogy hoztam is, vittem is? Jól tudom:
hamis írások közt az igaz szó elég,
mint öröknek hitt gyertyaszál,
csak egy kis meleg maradt a kanócon.

Diákkorom ellobbant.
Csak apró lángsziget a
korom alatt.

A múlt most magához láncol
s a holnap, mert sietős,
- megint elveszít.
Csontomban hordozom oskolámat.

Győri László

Őszi eső

Utánam lépett az eső
nehéz bakancsban, sárosan,
gondoltam, utolér, de ő
ráér, nem siet, nem rohan.

Egyre a nyomomban haladt,
minthogyha az életemet
akarná kifürkészni, vagy
nincs dolga, emiatt követ,

emiatt esik, eseget,
ahogy már ilyenkor szokott,
tegnap is egész nap esett,
és holnap is majd esni fog.

Nehéz bakancsot képzelek,
pedig köznapi félcipő
kopog a járdán, én megyek,
nem a szüntelen rossz eső.

Nem követ, dehogy figyeli
bárki a kapcsolataim,
milyen kár, hogy nem ügyeli,
gondolkodom-e valamin.

Utánam senki sem nyomoz.
Hálisten, másmilyen idő.
Nem jó, de talán nem gonosz,
módjával elviselhető.

Amit elkezdtem, folytatom,
nem túl sok, nem is túl kevés,
az izgalom, a buzgalom
még most is a lelkembe vés.

Még most is vés, metsz, alakít,
amit én vások magamon;
utánam lépkedek, amíg
meg nem előz a lábnyomom.

A zsarnok keze búzát simogat

Egy régi fényképre

Volt út, mely vitte? És volt búzaföld
az embertelen szörnyeteg előtt?
Mit gondolt a búza, amikor letört?
Miért hajtott a zsarnoknak fejet?
Mért nem hajlott félre a búzafej
a zsarnok elől gyökereivel?
A zsarnokságról az a búzaszál
mit sem tudott, hiszen ő búza csak,
és arról se, hogy éppen az kaszál,
az dönti le holnap az életét
a földre, hogyha nem döntötte még,
aki rajta álnokul simogat.
Semmit se gondolt, kikelt és megért,
és meghajolt a szörnyeteg előtt.

Miért hajtunk a zsarnoknak fejet?
Előbb-utóbb a zsarnok hajtja meg.

Tengeralattjáró

Titokban, észrevétlenül
rejtőzik a láthatatlan hangya
mélyen a földben, éberül
várakozik a nagy hadparancsra.

Készül, ha ugyan ellenünk,
az égbolt, a láthatár tövében
a boly, e föld alá merült
leselkedő, tevékenyen tétlen,

mozdulatlan, egy helyben őrt álló
ellenséges tengeralattjáró,
amely (fönti morzejel vagy ösztön?)

fenyegető előjelül,
mint a jelenés, fölmerül,
és egyszerre itt terem a földön.

Madár János

Elárvult lobogónk

(Utassy József halálára)

Elemészt éneked teljesen,
hogy magadat öld!
Véredig cuppog – – –
– – – az anyaföld!

Kinek lelkét lángok szülték,
nem szabad rögökkel sírnia!
Lettél a tűz, tündöklő
március hűséges fia.

A tenger, a forradalom
sorsodat rengeti rég.
Kardlaptól véres ajkadat
iszonyú csöndre zárta az ég.

Minden csillag és minden
hajlongó ág becézi sorsodat.
Hiába zúgnak rettentő szelek,
elárvult lobogónk maradsz.

(2010. augusztus 27.)

Évek múlnak

Hajnalok moccanó üveglapjain
beszüremlik – – – a rés.
Mozdulatainkban meghal
egy kicsit minden ölelés. Tenyered

tenyerembe hús csöndet lehel.
Egymáshoz érő ujjaink
labirintusában – – – –
évek múlnak el. Addig fölszáll

a végtelenbe és lebukik
kagylók mélyéig a Nap.
Míg megcsodálom hajad sötétjét,
reánk alvad az alkonyat.

Megdől az égbolt

Iszap és csigahéj –, a kő
múltakig tanul. Csak állunk
a parton és sírunk szótlanul.
A tenger és a tűz minket

a magasból néz. Belénk
sápad a szó, a kozmikus egész.
Holdaknak csöndes – – –
lángja ha szól. Lecsüng

a fény az éjszaka feszülő
ágairól. Roppant szálfák
könyörögnek a hegynek.
Túl a jegenyék magasán

– – – felhők dideregnek.
A csillag is – egyre hűl.
Megdől egy kicsit az égbolt,
és szívedhez menekül.

Bölcső, jászol

Bölcső, jászol. A gyermek sír és
gyászol. Aki megszült és fölnevelt,
ő volt a legdrágább kincsem.
Ezen a kilakoltatott földön kívüle

senkim sincsen. Éjszakák árva
fia vagyok. Sötét rongyokká
szakadoztak a ruhadarabok.
Szétfoszlott a jövő – – –,

a táj. Minden reményem –
elcsobog immár. A tenger
évszakot évszakra terít. Az idő
nem tömködi be éggel a sziklák

repedéseit. A megnémult kő
– – – a leggyöngébb atom.
Szólj hozzám, anyám! Mert
a csöndet már örökre hallgatom.

Galambozó

A szarvas-szobros téren mindössze csak egy pad van. Minden tavasszal más színűre festeti az önkormányzat, az idén fehér. /Nem sokáig!/
Délutánonként, írás közben, jólesik egy kis séta, különösen ha ilyen napos, meleg az idő. Leülök a fehér padra. Ma különösen fehér. Talán az erős naptól, mint Szőnyi padja Zebegényben, csak nincs annyi levegő körülötte, de ez most nem lényeges. Igen, valahogy úgy ragyog. Legalább én is ragyogok tőle! Mert ragyogni jó dolog. Én legalábbis szeretek.

Feltűnik egy fekete, hosszú kabátos férfi, arca őszes-borostás. Idegen lehet, mert még sose láttam. Furcsán viselkedik, többször fölfelé és körbenéz, mintha keresne valamit, vagy valakit. Rajtunk kívül még sokan sétálnak itt, ők is megállnak, és már mindenki kíváncsian nézi a férfit. Láthatóan ez csöppet sem zavarja, mintha még fütyörészne is közben... Aztán felkiált, nem túl hangosan, nem értem, hogy mit, pedig vagy húsz méterre áll tőlem, és odamegy a gingo fához. Meg kell adni, van ízlése. A legszebb fát választotta. Legalábbis azok közül, amik itt a környéken találhatóak. Az idegen simogatni kezdi a fa törzsét, mint egészséges férfi a nő testét, aztán az ágait, már amelyiket eléri, végül ujjjaival a leveleket simogatja, az emberek meg csak állnak, és bámulnak. Ők sem, én sem tudjuk mire vélni a dolgot. Eltart egy darabig, amíg a leveleket végigsimogatja, de senki sem mozdul.

Egyszer csak előhúz egy galambot a zsebéből és fölteszi az ágra. Nem repül el. Majd egy másik madarat is a fára ültet, egyre többet és többet. Mind más színű. A legnagyobb meglepetésünkre egyik sem repül el. Sőt! Majdnem mozdulatlanul ülnek ott, ahová a férfi ültette őket.

Galambozó, galambozó..., suttogják az emberek, egyre érthetőbben, hangosabban. Szóval galambozó. Akkor mégiscsak ismerik. Láthatóan örülnek az attrakciónak, vagy minek nevezem. Engem is valami kellemes hangulat kerít hatalmába.

Rejtély, hogy fér el ennyi galamb egy kabát zsebeiben? És nem értem, a madarak miért nem repülnek el? Azt viszont megértettem, hogy az idegen ezt miért csinálja. Azt az egyet megértettem.

Csodatétel

Akkoriban nyomós okom volt arra, hogy kerüljem az embereket. Ezért gyakran sétáltam a krematórium körüli parkban. Egy alkalommal mégis találkoztam valakivel. Egy régi ismerősöm jött szembe velem. Üdvözöltük egymást, majd mosolyogva egy fehér, lapos, apró porcelántégelyt nyomott a kezembe, és szó nélkül eltűnt.

Megnéztem. Sötétszürke, nagyon finom hamu volt benne ...

Csodatételre készülök, meséltem a barátnőmnek, Karolának. A város vezetése kért meg rá. Valahogy úgy vannak velem, mint a spártaiak Tyrtaios énektudományával. Ezért aztán hónapok óta rendszeresen gyakorolok, úgy mint a valódi csodatevők. Csak én nem vonulok el a világ elől. Templomba és éttermekbe is járok, az utcán annak is köszönök, akit nem ismerek. Nem hordok különleges ruhákat, a csodát is egyszerű farmer-póló öltözékben fogom végrehajtani.

Egyik délután, sétám közben megszólított egy ember, aki mint elmondta, szénégetőből hullaégető lett, a helyi krematóriumban. Nem önszántából, hanem mert elfogytak körülötte az erdők, és volt egy megüresedett álláshely, hát elfogadta. Végül is, mondja ő, ott is égetni kellett, meg itt is azt kell. Ez a munka talán azért jobb, mert nincs az a nagy füst. Meg az időbeosztása is komfortosabb. Szóval megszólított, és azt kérdezte, hogy valóban én vagyok-e a város megmentője? Ezt nem tudtam neki

megmondani, mert én csak egy egyszerű csodát fogok tenni, s hogy ez megmenti-e a várost, vagy sem, azt bizony nem tudom előre. Láttam az arcán, hogy egy kicsit csalódott. Gondolom azt várta volna, hogy majd bólogatok neki, hogy bizony én vagyok a város megmentője, nyugodjon meg ő is és mindenki, mert én olyan csodát fogok tenni... satöbbi. De most miért mondjak olyasmit, amiben magam sem vagyok biztos.

Közeledett a kitűzött nap. Egyébként ez volt a legeslegutolsó időpont, amikor még a csodával segíteni lehetett. Azért tettük a rituálét az utolsó pillanatra, hogy biztosra menjek, hogy minél több időm legyen a fölkészülésre. Nagy volt a tét. Az egész város lázban égett, nagyon készültek az eseményre. Hogy csak néhány példát említsek, Karola tűzpiros Katti Zoob ruhát csináltatott, a polgármester felesége egy vagyoneért vásárolt külön erre az alkalomra száz százalékos cahsmere Chanel ruhakölteményt, és új Armani öltönyt a férjének. Az utak mellé végig virágokat ültettek, betömködték a kátyúkat, a parkba a sétányokra tiszta, fehér kavicsot szórtak, a templomba új oltárképet festettek egy végtelenül híres festővel, az étterembe pedig egy olyan zenegépet hoztak a régi helyett, amiből még csángó népdalok is szóltak. Persze hosszú a beruházási lista, nem áll szándékomban mind felsorolni, de azt mindenképpen hadd mondjam el, hogy észre sem vettük és a város megszépült, rendezetté vált.

Az időjárás kedvezett, nem esett az eső, teljes szélcsendben és napsütésben gyülekeztek az emberek. A csodatételt pontosan a déli harangszóra kezdtem. A tömeg lélegzet visszafojtva figyelte a ceremóniát. Mindent úgy csináltam, ahogyan azt már alaposan begyakoroltam. Nem mondom, hogy nem izgultam, de azzal nyugtattam magam, hogy lesz, ami lesz, én megteszem a tőlem telhetőt, a többi már nem az én dolgom. Még egy igen veszélyes, utolsó aktus következett, amikor a városra szállt összes átkot hirtelen átölelem, mint egy embert, és a megfelelő varázsigéimmal, no meg a százszor gyakorolt mozdulataimmal annyira elvékonyítom, hogy olyan csomót tudok rá kötni, amit senki a világon, még Belzebub sem tud kibogozni. Minden a tervek szerint történt, ám amikor a csomókötés egyik fázisa miatt, egy másodpercre el kellett engednem az átok-köteget, szempillantás alatt úgy megduzzadt, hogy képtelen voltam a csomózást befejezni. Kivert a víz is, és úgy harcoltam, mint Laokoón és fiai a kígyókkal, de sajnos bármit is tettem, váratlan varázsszavakat hörögtem, nagyon mélyről, bevettem az összes transzcendentális csomózási trükkömet, eredménytelen maradt. Szerencsére az életem nem került veszélybe. Az átkok, mint apró hangtalan fekete rakéták süvítettek a magasba, ott szétrobbantak, és sötétszürke hamuként hullottak ránk.

A szögletes kerék

Fogom a kezét. Ha el kell engednem, rossz érzésem támad, pedig tudom, hogy engednem kell néha...egyre többször, egyre hosszabb időre...itt imbolyog előttem... szembefordulunk a fénnel, szinte láthatatlanná fényesedünk. Két emberalak kontúrok nélkül. Lépkedünk csöndben, ne hallják, hogy erre járunk. Először nem csak ketten voltunk. A kíváncsi siserehad! Mind elmaradnak már mellőlünk: vagy megijedtek tőlünk, vagy egyszerűen csak szánalmas társaságnak tartanak bennünket. Így nem vegyülhetünk. Az utunk szűk és szabad szemmel láthatatlan. Ösvény, mint az indiánoké... lányomaink nem látszanak rajta, mert talpunk sincs. Nyomtalanok vagyunk, bár vannak emlékeink, meg valóságunk, meg álmaink. Egyszerű keretben, műanyag zsinóron lógnak be az égről. Mennyei Tárlat, ahol majd személyesen Isten vezet körbe minket. A megnyitó időpontja ismeretlen. Úgy tudjuk, addig nem találkozunk vele...

A két előadásrészlet

A megoldhatatlan dolgainkról beszéltél. Hogy hiába is tagadjuk, problémáink nagy részét nem tudjuk, mert lehetetlen megoldani. Erről értekeztél, pontosabban azt hiszem, csak ennyit mondtál akkor, pedig többet vártak volna. Sokkal többet. Emlékszel? Csurig volt a terem, lehettek vagy kétszázan, és amikor lementél a pulpitusról... nem tapsolt senki. Nem tapsoltak meg, mert azt várták, hogy bővebben beszélj erről. Hogy győzd meg őket az élet értelméről, meg...de most már mindegy. Volt, ahogyan volt...

Vagy létünk enyészetét éveink egyre szárazabb ágvégein, amikor végre hajlandók vagyunk tudomásul venni halhatatlanságunkat. Szánalmas végkifejletünk rideg axiómáit. Vagy az elemi erejű táncokat, amik nem igazán talp alá valók. És a harangok zúgását, amivel tele van a múltunk, kánonjaink félhangos énekeit a reszkető jövőnkől... aztán a találkozásainkat, amelyek a megoldásoknál sokkal fontosabbak. Amikor a dolgok maguktól érnek össze, amikor bőrünkkel regisztráljuk az érintéseket, hogy nem vagyunk egyedül, hiszen érintenek, érinthetők vagyunk, mert létezőnk, mert észrevesznek, mert észreveszünk másokat.

Amikor a derűk derűjét érezzük egy kiadós nyári eső után, és az ujjunkkal önkéntelenül is újabb esőcseppeket rajzolunk a levegőbe... Tovább nem folytathatta. Hangját elnyomta az állva tapsoló tömeg.

Kazán

Sokáig nem mertem elővenni, csak a zsebemben tapogattam, forgattam, ezt a minden oldalán szabálytalan, üszkös valamit. Aztán beléptem a laborba...

A kazánház szűk helyiség volt, és piszkos és furcsán büdös. Benne a kazán valamikor piros színű lehetett, nyoma a rozsdás foltok között, itt-ott még látható. Ha emberhez hasonlítanám olyan, mint egy kivénhedt bádibilder. Nyaka gyakorlatilag nincs, feje a testén, széle-hossza egy. Acéllemez „bőre” alatt víz, ami ha a beállított hőfokra felmelegszik, egy keringető szivattyú cirkuláltatja az épület vascsövein, radiátorain keresztül. Ettől lesz a helyiségekben meleg. A kazán ajtaja és tűztere tekintélyes. Nézze csak meg! Egy ember könnyedén befér. Sőt kényelmesen el is ücsöröghet benne, nyilván ha nincs begyújtva. „Nagy étvágyú” berendezés. Naponta másfél mázsa fa. Méteres rönkökből. Télen. Ha mínusz húsz van, akkor a kettő is elfogy. Azért azt meg kell jegyezni, hogy ebben a nagy épületben is jó meleget csinál. Gondoljon csak bele! Csak a folyosó harminc méter hosszú és négy méteres a belmagassága! Ennek a kazánnak ez nem probléma. Egy átlagos télen, egy kamion akác. Ennyi megy el. Akáccal fűtök, mert az ad a legtöbb hőt. Még vizesen is ég. Próbálná a bükköt! Ha nem száraz, azzal aztán el lehet kínlódni... Nem, már sajnos nem él. Jó néhány éve meghalt. Sajnálom szegényt, derék asszony volt, és alig múlt negyven. Élhetett volna még, de hát ilyen az élet...nem tudjuk...

Fiam is volt igen, de meghalt. Legalábbis halottnak nyilvánították. Tulajdonképpen eltűnt. A lányommal együtt. Ennek is már egy jó éve. Hej, pedig de szép gyerekek voltak! Életerősek, vidámak... minden áldott nap eszembe vannak. Gyakran álmodom is velük. Hogy újra élnek, itthon van az egész család...

A szomszédok? Innen a tanyámtól, hál' istennek messze vannak. A legközelebbi is legalább két kilométerre van ide. Azt mondják egyedül élt, de ő is meghalt. Ennek már jó pár éve...ahogy mi ideköltöttünk. Utána nemsokára. Nem voltunk se jó, se rossz viszonyban...

Az kérem, mindegy. Fűteni kell. Ha egyedül vagyok, akkor is. Tudja, szeretem a meleget. Meg az az igazság, hogy szeretek a kazán körül matatni. Nézni a lángokat, hallgatni a duruzsolását... Nem viccelek, ez a kazán valósággal beszél az emberhez. Csak érteni kell a nyelvént! Szóval, jó itt lenni vele. Szórakoztató. Sokszor egész nap itt vagyok a kazánházban, csak éjszakára megyek be. Egyenest az

ágyba. Persze ha ki kell hamuznom, akkor az más, akkor megfürdök. Általában három hetente szoktam kitisztítani, de ha olyanom van, akkor előbb is. Nagyon szeretem csinálni. Látja ezt a mély vödört? Na, ezzel hordom oda, ahol az a nagy kupac áll. Jöjjön csak bátran! Nézze meg ezt a dombot. Lassan vége a télnek, és csak ennyi a hamu. Ez az akác! Fűtenék bükkal! Akkor traktorszámmra hordhatnám szét, annyi hamu lenne! Aztán meg markoljon csak bele! Érti milyen selymes? Ettől puhább dolog nincs ezen a földkerekségen!

A kupac oldalán, az olvadozó hóból valami üszkös feketeség állott ki. Valami oda nem illő apró darab. Ösztönösen zsebre vágtam.

Ferenczi Zsuzsa:
Satyricon,
2012

Fenyvesi Ottó

Elfeledett helyek: Brazília

Hosszú az idevezető út.
A nyomorúság lakozik erre felé.
A régiek meghaltak mind.
Kapkodjuk csak a fejünket.
Érkeznek a részletek ezerrel.
Látjuk a horizontig beretvált,
sík bácskai semmiket.
Elhagyott tanyák, összedőlt istállók.
A távolban sötét felhők tornyosulnak.

Szerbül Bagremovo, magyarul Brazília.
A környékbelieknek Brazi.
Nem messze van ide Topolya.
Vályogház is van, több. Az egyik
udvarán egy kiszuperált lakókocsi.
A kertben nincsenek madárijesztők.
Egy kis vetemény. Uborka, dinnye.
A lomb között almák függenek,
amolyan férfiúi jelképként.

Templom sincs már a faluban.
A bolt bezárt. A kocsmá is félig.
Előtte áll két öregember,
cigarettaival kínálják egymást.
Már mindent megbeszéltek,
néznek a semmibe. A postást várják.
Csubrilovity Milorád, a szomszéd faluból jön.
Biciklivel és a nyugdíjjal. Fején tányérsapka.
Mindig a foga fáj. Senki se tökéletes.

Ez itt Brazi. Nem vagyunk
a világhálón. El vagyunk felejtve.
Hozzánk hűtlen lett mindenki.
Mi meg vagyunk csalatva.
Tudja, felénk nem úgy van az,
hogy csak felnyúlunk a levegőbe,
és hopp ott repül egy kis boldogság,
lekapjuk, és nézegetjük.
Mi nem emlékszünk ilyesmire.

Hosszú az idevezető út. Akácós.
Azt beszélük, valamikor nagyon régen
a falu apraja-nagyja nekiindult az óceánnak.
De aztán visszafordultak, nem jutottak el
Brazíliába. Mi már nem emlékszünk semmire.
Hagyjuk a régieket. Nyugodjanak békében!
Úgyis utat talál magának az elkeseredés.
Tudja, nem lehet ezt csak úgy, mindentől
függetlenül értelmezni. Olyan rég volt!

Talán a Julis néni, a legidősebb asszony
a faluban. Ő tud egy-két dolgot, amit még kell,
de neki is véges az emlékezete.
Ő még látta a kakastollas csendőröket,
ahogy elvonultak Bogaras felé.
Másnap megérkeztek az orosz csapatok.
Látja, így voltak valaha a dolgok.
Béke, háború. Béke, béke,
aztán megint háború.

Modern folklór: Brenda

Helló kedves.
Hogy van ma remélem, a nap csodálatos volt,
ha igen, hála Istennek mindenható ámen.
Nevem kisasszony Brenda vagyok az egyetlen,
úgy döntöttem, hogy írok neked,
mert azt követően, hogy jó barát a legjobb csinálni az életben,
mert lehet, hogy élni olyan, mint egy varázslat,
hogy ne hozza egymáshoz az embereket, hogy tudják, és úgy érzi,
minden más az élet és a kultúra együtt élni egy háztartásban egy,
és szeretném, ha tudnád, hogy kapcsolat kezdődik egy lépésben,
hogy az it.i lesz a legtöbb szarvas olvasni tőled hamarosan,
hogy tudok küldeni neked photo. Kérlek, write,
hogy e-mail címre köszönhetően és Isten áldja.
Az új barátja
Brenda

Németh J. Attila

Vadrózsa-anyám

Ó, mondd,
hogyan is simogatna a vad-
rózsabokor, vagy ölelne akár,
csak vár ezer ágával
tüskéivel is hívogatva,
s félve hogy összeborulva a véred
csurran a karjaira, melyek ég fele nyúlnak,
s téged akarnak rázkódva a szélben
dajkálva helyetted a holdat, hozzá sohsem érve,
így vagyok én a tiéd, s te enyém ezen őszbe romolt és
lassan télbe hanyatló flóra-világon!

Fosztóképző

Németh József, élt 27 évet –

Annál, hogy nem vagy, az fáj jobban,
hogy nem is voltál. Harminc éve
közeledem hozzád, s te távolodva
fiammá fiatalodtál.

Még idősebb vagy, mint a lányom,
az unokád. Nincs benned már idő,
nincs benned én, te, ő, s rég nem is várom
azt sem, hogy a föld majd kiokád.

Halott: két t-vel lezárva. Mint a kő,
rád hengerült duplán a múlt idő.
Elgévelt sor vagy, fényalak,

akit százszor magammá írtalak,
s úgy áramolsz ma bennem itt,
ahogy a tenger memorizálja partjait.

Mi szükség a könyvre?

(*Könyvheti/napi gondolatok Lendváról*)

Az agyonhasznált „Lenni, vagy nem lenni” Shakespeare hősének monológjában feltett kérdés mindig jól alkalmazható sablonként vált be akár profán, akár szent térben és időben. Sem nem hamleti indíttatásból, sem nem tragédiát sugallva használjuk ezúttal, de hogy a közhelyeket elkerüljük, megengedjük magunknak, hogy mi is csak a legjobbaktól és a legjobbat vegyük kölcsön. Ha már a könyvről lesz szó.

Ily nagyszerű mester (=szent) árnyékában alkotói/olvasói porhüvelyünkben (=profán) most (=idő) és itt (=tér) azt a kérdést tesszük fel, hogy *írni, vagy nem írni; olvasni, vagy nem olvasni; fordítani vagy nem fordítani?* Azért vagyunk ezekre kíváncsiak, hogy a megváltozott, pontosabban állandóan változó térben és időben lássuk, hogyan is állunk az ún. Gutenberg-galaxissal, tehát a nyomtatott szó belátható végének közeledésével. Valóban hamarosan befellegzik a hús-vér, azaz papír-nyomdafesték könyveknek? Ugyanis a digitális éra sosem tapasztalt technikai forradalomként nem látszik enyhülni, mi több, alig tudjuk követni a mind újabb és újabb számítógépes eszközök és alkalmazások megjelenését, hogy a használatuk fortélyainak elsajátításáról ne is beszéljünk. Még emlékezhetünk sokan, amikor a hetvenes, nyolcvanas években nyugatról előzönlöttek bennünket az oly áhított digitális kvarcórák, melyeket aztán mosóporos zacskókba is már csak csalinak tettek bele. Mennyi izgalmat szerzett az a néhány kis gomb, amivel ilyen-olyan beállításokat lehetett elvégezni! Akkor még a legmerészebb sci-fi szerzők sem álmodhatták meg, merre vezet innen az út. Mert akkor még maga a technika ügynöke, James Bond sem tudott pl. „ímélezni”, internetezni, vagy a telefonjáról könyveket olvasni, legalábbis nem úgy, mint ahogy azt manapság tehetjük! Azóta bezzeg messzire jutottunk. Ami az olvasást illeti, az okostelefon, a táblagép és számtalan más eszköz kínálja már a letölthető digitális könyvek olvasásának a lehetőségét, igaz, eddig eljutva is temérdek számítógépes ismeretre kellett szert tennünk, és nap mint nap mind újabb gyakorlásra van szükség, hogy tarthassuk a tempót a fejlődéssel. Az információáradás, úgy néz ki, lökött egyet az emberiség fejlődésén. Megszűnőben a nyomtatott könyv? Aki netán nem használja a technika legújabb vívmányainak eszközeit, azt az ipari forradalom korának a távolsága választja el a korszerű műtyűrök nyújtotta előnyöktől. A könyveket letölthetjük különböző készülékeinkre, így hamarosan nyomdákra, könyvesboltokra sem lesz szükség, a könyvtárak is poros könyvek raktárai, múzeumok lesznek csupán. Az evolúció e stádiumában azonban egyre inkább úgy tűnik, az ember kissé „visszagörbülni” látszik, és nem csupán a számítógép előtti ücsörgés okozta testi deformálódásokra értjük ezt, hanem főleg a szellemi korcsosodásra.

Nem vagyok megrögzött ellensége, mert azért elvéve jó és hasznos áldása is van a digitális kornak. Pl. fejleszti a kommunikációt. Gondoljunk csak bele, adott esetben a világgal akár úgy is megoszthatjuk nyári élményeinket, hogy valamelyik közösségi hálóra feltöltünk néhány fényképet, aztán azokat vagy lájkolják, vagy sem. Ebből a lehető legteljesebb közvetlen információcseréből aztán mindenkinek(!) minden világos lesz. A gondot lényegében abban látom, hogy a hatalmas információáradatban, amit a tévé, rádió, internet és egyéb információszolgáltatók nyújtanak számunkra, egyre kevesebben tudják megkülönböztetni a hiteleset a hamistól, az értékeset a silánytól. Nem mindig volt ez így, mert korábban voltak a könyvek, és azok között voltak jó könyvek és rossz könyvek, mondhatnánk egyszerűen, ha nem kellene meghatározniuk, mi a jó és mi a rossz könyv. Egyáltalán kell-e könyv, és ha igen, milyen kell? E kérdést illetően csupán a 19. századig menjünk vissza: Palágyi Menyhért *A lelki elfajulásról* c. írását így kezdi: „A philosophus embert bizonyos tekintetben lelkiorvosnak mondhatjuk: hiszen egész életén át a lelki élet vizsgálatával foglalkozik és így nem kerülheti el, hogy az értelem tévelygéseit és zavarait, a

kedély- s akarati élet elfajzásait és elkorcsosodásait behatóan ne tanulmányozza. A mi napjainkban megépséggel akarva, nem akarva ráterelődik figyelme a szellemi degenerationak egyre sűrűbben fölbukkanó, lassacskán majdnem köznapivá váló jelenségeire. Különösen a nyomtatott betű az, mely a művelődés csiráival együtt az elfajulás bacillusait is szertehordozza az ezrek és a milliók közé: elannyira, hogy néha ép a nemesebb érzésű gondolkozók hajlandók a Gutenberg találmánya ellen föllázadni és azt már-már az emberi nem legnagyobb csapásának minősíteni. Némelyek a napi sajtót, mások a szépirodalmat, sőt egyenesen a tudományt és filozófiát teszik felelőssé a lelkek romlásáért és akadnak elkeseredettek, kik az egész emberi culturát művészetével, tudományával és filozófiájával egyetemben egyetlen nagy elfajzási tüneménynek tekintik.

És mi ebből a tanulság? Nézetem szerint az, hogy a végletek érintkezésének elvénél fogva a haladás és tökéletesedés tőzsomszédságában ott találjuk a visszafejlődés és korcsosodás mozzanatait is és a kétféle ellentétes folyamat jelenségei úgy egybeszővődnek, hogy a gyöngébb látású ember nem képes az egyiknek szálait a másikéitól kellően elválasztani. Valóban néha szinte lehetetlennek látszik eldönteni, hogy hol végződik valamely lelki haladás és hol csap át decadentiába és degeneratióba.” Kontextusából kiragadott szövegrész, nem is kívánjuk értelmezni, csupán illusztrációként másoltuk ide: könyv kell, de nem mindegy, milyen. A vita bezzeg nem új keletű.

Visszatérve feltett kérdéseinkhez, leszögezhetjük, hogy a válasz ugyanaz, hogy kell írni, olvasni és fordítani. Legfeljebb úgy módosíthatnánk a kérdést, hogy írni, vagy jól írni; olvasni, vagy jól olvasni; fordítani, vagy jól/jól fordítani (kell-e)? A válasz egyértelmű: amíg (jó) író és (jó) olvasnivaló lesz, (nyomtatott) könyvek is lesznek. A főnti, provokációnak szánt állítást, hogy a galaxisnak vége is van/lesz, ergo a nyomtatott könyv is egyszer kimegy a divatból, visszazáll a teremtőhöz, mert „*isa, por és homou vogyunk*”, nem kell komolyan vennünk, legalábbis még nem kell kétségbeesnünk. Mert mindig lesz valaki, aki szereti a könyveket a maguk papír- és nyomdafestékszagú valóságában. Ezzel le is számoltunk a nyomtatott könyvek exodusának tudományos elméletével.

Fáklyavivők, vizsgálódó „philosophus lelki orvosok”, értsd írók (költők), ebben a nem túl fényes jelenben is még kellenek – hogy ne mondjuk, ebben a sötétségben. Levetítve Pannóniára, itt ma is szükség van jó tollforgatókra. Jó alkotásokra. Mert hogyan is állunk napjainkban az írott szóval? Nos, a kulturális javak értéke valahogy ebben a krízisben, a nagy hajtásban háttérbe szorult. Pedig az olvasás, az olvasáskultúra fontos, azaz fontos lehetne szélesebb körökben is. Nemcsak a szórakozás, hanem talán a szellemi gyarapodás miatt is, de legalább a szinten tartáshoz. Igaz, aki olvas, és aki könyvet is ír, még lehet diktátor is, ezért az olvasás nem vakcina a tunyaság ellen sem. Egyesek szerint mindegy, mit olvasunk, csak olvassunk, tréningezzük az agyunkat. Nos, talán nem így van. Azért talán mégsem mindegy, mit olvasunk, mert a „szellemi degenerációt” kiváltó irodalom szürkeállományunk szürke árnyalatait könnyen változtathatja teljes sötétséggé. Bár ha már nagyon világos van, néha nem árt a ponyva – de csak módjával!

Lehetnek már messziről láthatóan rossz szerzők, rossz könyvek, rossz fordítások, ezért talán ezekben az embert próbáló időkben is legyünk igényesek. Tudjunk és merjünk szelektálni. Ezzel is serkentsük a természetes író-szelekciót, elvégre az olvasók nevelik ki (kellene hogy kineveljék) a jó szerzőket. Mert a könyvhöz két dolog kell: író és olvasó.

Az írók felelőssége mellett sem mehetünk el. A kortárs, pl. zalai, vagy tágítsuk ismét a teret, pannóniai kortárs írók felelőssége mellett. Én hiszem, hogy vannak és lesznek még többen, akik ebből a térségből merítenek ihletet és témát, persze, mellőzve a (szellemi) provincializmust. Születtek itt nagy művek is, dolgoznak napjainkban is alkotók. De egy író csupán szélmalomharcos, csak több író csinálhat irodalmat. Ezek lelkére kösse az igényes olvasó, hogy bizony várja tőlük a jó alkotásokat. Mert néha csellengőként, szezonálisan alkotni nem felelősségteljes írói magatartás. Tessék írni, és a műveket megmértetni a nagyerdeművel. Mert a jó olvasót felelősség terheli, a felelős és jó író kineveléséért. Ezért nem mindegy, olvasunk-e, és jót-e. Senki se gondolja, hogy a sokat olvasott szerzők ettől meggazdagodnak.

Mert megélni az írásból pátriánkban nemigen lehet. A babérkoszorú sem cserjén terem. Mindenért meg kell dolgozni. De azért érdemes, mert a befektetett munka nem marad észrevétlen.

Írók és olvasók, vizsgáljuk tehát a lelki életet és mi is törekedjünk az értelem tévelygéseinek és zavarainak, a „kedély- s akarati” élet elfajzásainak és elkorcsosodásainak beható tanulmányozására. Mert a nyomtatott betű a művelődés csíráival együtt az ezrek és a milliók közé nem (mindig) hordozza szerte az elfajulás bacilusait is. A könyv (a sajtó) és az író nem (mindig) az emberi nem legnagyobb csapása, felelőse a lelkek romlásáért. Ezért (nyomtatott) könyv esetében a lenni vagy nem lenni nem kérdés.

(Elhangzott a Deák Ferenc Városi és Megyei Könyvtárban, a zalaegerszegi könyvnapok megnyitóján.)

Kun Éva:
Pannónia
provincia II.
2013

Ikeda Eiko

Az öröklét cseresznyevirág-szirmai

Változzunk apró cseresznyevirág-szirmokká,
apró ima-szirmokká, és tündököljünk rügyfakadáskor!

Hány letépett szírom, hány elsodort élet,
kik cseresznyevirágzást még sosem láttak.
Gyertek most, ülünk le, kéz a kézben.

Változzunk, te meg én, apró virágszirmokká,
és tündököljünk rügyfakadáskor!

Gyűjtsünk apró gyertyafény-szirmokat,
gyűjtsünk apró imádság-szirmokat,
világítsunk az éjszakában cseresznyeszirom-fénnyel,
hogy az elhunyt lelkek visszatérjenek,
ne tévedjenek el hazáig az úton.

Hulljanak a szirmok, mint búcsúlevelek,
peregjenek a szirmok, mint lecsorgó könnyecseppek.

Szirmok, hulljatok, hulljatok, halomba gyűljetek,
porladjatok szét, hogy teremjen a föld,
hogy levelet hajtsanak a fák,
és szárny suhogva szálljanak a madarak,
s hogy a szenvedők életét végigkövessük,
míg újra tudnak mosolyogni majd,
s míg újra tudnak énekelni!

Mikor a tavasz újra eljön,
változzunk mindnyájan apró cseresznyevirág-szirmokká,
változzunk mindnyájan apró ima-szirmokká,
tündököljünk rügyfakadáskor,
dédelgessük a drága lelkeket, kiket szívünk legmélyén őrzünk.

(Fordította: Pinczés István)

(Elhangzott a Griff Bábszínházban, az áprilisi zalaegerszegi Sakura (Cseresznyevirágzás) ünnep alkalmából előadott irodalmi összeállításban.)

PéterPál

Egyszer volt, hol nem volt, egy tutajon ült egy kisfiú, lábát lóbálva a vízben. Három pöttyös hal harapdálta a lába ujjait, mert cseresznyéket akasztott rájuk száraztól, s a halak hol a cseresznyébe, hol a lábujjaiba haraptak. Angliában élő magyar kisfiú volt PéterPál, egy világjáró hajóskapitány fia.

„PéterPál”, kiáltott Socrates, a teknősbéka a sárból, ahol a hátára fordulva süttette a hasát a nappal, mintha sáros napraforgó lett volna, „fordíts meg, kérlek, azazhogy hasra, mennünk kell ugyanis.”

PéterPál fölkapta Socratest, s óriási, különbejáratú zsebébe rakta, amely azért készült olyan nagyra, hogy a teknős úgy utazhasson benne, mintha zsebóra lenne. PéterPálnak ugyanis órára volt szüksége, hogy minden nap egy órára hazaérjen, elmosogatni a piszkos edényeket. Socrates remek órának bizonyult, mert szeretett a mosogatólében hemperegni (a két barát ebben különbözött egymástól), s így sohasem felejtette el, hogy idejében szóljon PéterPálnak.

A fiú szaladva tette meg az utat hazafelé, két okból kifolyólag: elsősorban azért, mert Tantala mindig dühöngött, ha PéterPál elkészt, ezt nádpálcával is bizonyígtatta, másodsorban pedig, mert a teknősbéka mindig szomorú volt, ha éhes volt, sőt akkor is, ha Tantala a pálcáját használta PéterPál hátán. Ami azt illeti, Socrates ilyenkor még szomorúbb lett.

Történt egyszer, hogy Apa azt mondta, *abszurdum*, hogy PéterPál mosogasson, de Apa hajóskapitány volt, s gyakrabban vitorlázott a hetedik tenger hátán a hetvenhetedik határ háta mögött, mint sem. Ez a nap is egyike volt a gyakrabbanoknak, s Apa az Imposztort kormányozgatta valahol messzi vidéken. Egyébként Tantala úgy érvelt, hogy PéterPál szeretett mosogatni, hogy a mosogatólé a teknőcé lehessen.

Egyszer egy hajnalban PéterPál csak azért mászott ki az ágyából és ment ki a konyhába, hogy a mosogatólé-kérdést megbeszélje a teknősbékával. Socrates bölcs volt, tapasztalt, s a hosszú élete során már sok emberrel megbarátkozott, így egy magyar szakáccsal s egy spanyol festővel is. Ekképpen nyilatkozott:

A. Ha Tantala kevesebbet lakkozna a körmét, több ideje lenne mosogatni;

B. Igaz, hogy a mosogatólé a levek leve, mégis abszurdum PéterPált arra kényszeríteni, hogy amíg a többi fiúk futballoznak és pingpongoznak, PéterPál mosogasson. (PéterPál megkérdezte, hogy mit jelent az, hogy abszurdum?)

C. Tíz dögöltt bögyölybe merne fogadni, mondta Socrates, hogy PéterPál jobban tud mosogatni, mint pingpongozni, holott ennek fordítva kellene lennie az ő korában.

II.

Azon a bizonyos napon, vagy ezen, ha így jobban tetszik, Tantala, mielőtt leszaladt volna az eszpresszóba, ahol délutánjait töltötte, egy virslit hagyott PéterPálnak ebédre, s egy apróbb tornyot a piszkos edényekből. A virsli hideg volt, s olyan íze volt, mint egy használt rágóguminak, amit virsli formájúra gyúrt előző gazdája.

PéterPál fogta hát a virslit, és áthajította a kerítésen Jusztinának, a szomszéd kutyájának, aki visszaugatott köszönésképpen. Ő maga kétszersültet evett francia mustárral és fehérborssal. De a bors, ha kisebb is volt, jóval erősebb volt PéterPálnál, s olyannyira megcsuklatta, hogy az egész edénytorony kicsúszott a kezéből, s a tányérok, mint a hibásan repülő csészealj, a földön kötöttek ki. Az egyik csészealj éppenséggel Socrates teknőjén, s a teknős addig egyensúlyozta a kistányért a páncélján, míg a fiú meg nem szabadította ettől.

„Rossz ómen”, mondta a teknős sóhajtva. Hatalmas szókinccse volt ugyanis megfelelő szavakból.

„Mi az az ómen?” kérdezte PéterPál a teknőst, csakúgy, mint más ember fölüt egy szótárt, mivelhogy a baleset nem tette kevésbé kíváncsivá.

„Hát ez az ómen azt jelenti, hogy mostohaanyád kiporolja a nadrágod, hacsak útilaput nem kötünk a talpunkra.”

„Ez az útilapu dolog meg mi legyen?” kérdezte PéterPál, aki úgy tele volt feleletekre váró kérdésekkel, mint a keresztretjvény.

„Csak amolyan szólás ez, amit öreg barátomtól, a szakácstól tanultam. Egyszer, amikor túl fűszeres halat főzött a holland nagykövetnek, s azt gyomorégéssel kórházba vitték, ő mondta azt nekem: „*Bizony kicsi rohamsisakos békám* (mert így hívott), *jobb lesz nekünk, ha útilaput kötünk a talpunkra.*” Azt hiszem, azt gondolta, hogy mennünk kell, mielőtt megfognak bennünket. És most ugyanezt mondom én is.”

A biztonság kedvéért PéterPál ezúttal a lexikont is megnézte, aztán kiment a kert végébe, s szedett két kisebbet az ott lapuló óriási lapulevelek közül, s a száruknál fogva a dereka köré csavarta őket, mint az övet szokás. Aztán szedett két almát, ezeket beletette a kenguru-zsebbe a teknőc mellé, s útnak indult.

Az izgalom és az almaszag meghihlette Socratest, s mielőtt elaludt volna, írt, fejben, egy költeményt. Címe ez volt:

Egyes számú útivers

A világ egy nagy alma
s az egyenlítő az öv rajta
így érzett
az utazó teknős fajta,
az almához
szorítva,
amíg azt föl nem falta.

PéterPál meghallgatta a verset és mosolygott. „Az okos állatok mind költenek. Legalábbis azokban a történetekben, amelyeket Emília olvasott föl nekem”, mondta félhangosan.

III.

PéterPál leszaladt a folyóhoz, hogy elbúcsúzzon a tutajtól, a három pöttyös haltól és a töltésen álló hét szilvafától. Megforgatta fejében, hogy eloldja a tutajt, ingéből vitorlát feszít, s leereszkedik a folyón, de aztán inkább az ötletet oldozta el és hajította a vízbe három kishal kedvéért. E délután is odaúsztak, mihelyt PéterPált meglátták a tutajon, és a kisfiú bizonyos volt abban, hogy a halfamília éppen a tutaj alatt lakott. Igazságtalanság lenne a fejük felől elvinni a tetőt csak azért, hogy a maga baján segítsen. A kishalak bizonyára a tutaj aljára ragasztották éléskamrájukat.

Odaballagott hát a szilvafákhoz, hol az ötödiken, a levelek között óvatosan becsomagolva piros szalaggal egy ágacskához kötött gyufaskatulya rejtőzött, amit ily módon egyszerű volt megtalálni. „Elővigyázatlan kislány, ezt más is megtalálhatta volna”, mormogta magában PéterPál. Egy kígyó alakúra sodort papírszelet pihent a gyufásdobozban. Elégett gyufafej kormával, a szokásos hibás helyesírással ezt írta a levél küldője:

„Megyni fogunk hazzába
Romába
Dina”

PéterPál beletúrt a bal zsebébe, kihalászott onnan egy félbetört ajakpirosítót, amely egyszer Tantaláé lehetett, és gondosan kijavította a hibákat a levélben. Ilyenformán:

„Megyni fogunk hazába
Rómába
Dina”

Egy madzag után kutatott éppen PéterPál, hogy a gyufásdobozt visszakösse a szilvafa ágára, amikor hirtelen megértette, mit is jelent Dina levele. A kislány vakációja véget ért, és vissza kellett térnie Itáliába: „Nem lesz mód arra, hogy a levelet kijavítsam, de szükség sem lesz rá”, gondolta PéterPál, és leült a harmadik szilvafa árnyékába. Ez volt a kedvenc fája: egy fát kivéve, vastagabb és lombosabb volt ez a fa, mint a többi, és ez hozta a legtöbb gyümölcsöt augusztusban. *Mama-fának* hívta ezt a fát PéterPál, és arra gondolt, hogy a legmagasabb fa a sor végén a Papa-fa, az öt kisebb fácska pedig a gyerekek. „Hazzába Romába” – ismételte PéterPál Dina hibáit. Kenguru-zsebéből kiemelte Socratest, hogy tanácsát kérje, de a teknősbéka már előzőleg teleette magát almával, és az igazak álmát aludta. PéterPálnak egyedül kellett határozni.

A kislány tudta, hogy Róma Olaszország fővárosa, s Emília néni is ott lakik. Nemcsak azért lakott ott Emília, hogy PéterPálnak Rómában is legyen egy nagynénje, hanem azért is, mert a FAO-nak dolgozott. Mikor PéterPál megkérdezte, mi az a FAO, Emília azt felelte: „Kasza, Kapa és Kajálásügyi világszervezet.” Minthogy ezt így egy kicsit nehéz volt megérteni, Emília elmagyarázta, hogy Rómában egy csomó mindenféle fajta ember azzal foglalkozik, hogy ne kelljen a világon senkinek sem éhezni. PéterPál ugyan nem éhezett igazán, de tudta, ha egyszer odakerül, szívesen fogadják őt is. Ez bátorságot öntött belé. Kinyitotta ismét a gyufaskatulyát, meggyújtott egy gyufát, elfújta, s a gyufaszál kormos végével ezt írta Dina levelének a túlsó oldalára: „ÉN IS”. Ő is Rómába készült tehát.

Eddig csak Dina leveleit javígtatta PéterPál, ez volt az első alkalom, hogy írni is merészelt valamit a kislánynak, mióta Dina felfedezte PéterPál és a feketerigók szilvafa-postáját. Így csöppent bele Dina PéterPál életébe. Elég az hozzá, hogy PéterPál elővette zsebéből a spárgát, felkötötte vele a gyufásdobozt a fára, és megindult a kikötő felé vezető úton.

„Autóstoppal megyek”, mondta PéterPál olyan hangosan, hogy Socrates kinyitotta az egyik szemét a kenguru-zsebben.

IV.

„A macska képen mosoly ült, a farkán egy egér. Az egér arcára fagyott a mosoly, farkába egy pók kapaszkodott. A pók szemében mohóság ült, ízelt lábai a pókháló fonalát tartották. Már nem is tudom, hogy kiszabadítani vagy megenni akartam a hálóba akadt legyecskét, úgy tele voltam sajnálattal, és olyan üres a gyomrom”, mondta a teknősbéka.

„Folytasd, kérlek, aztán mi történt?” kérdezte kíváncsian PéterPál. Egy útszéli kilométerkövön ült, és hallgatta a teknős meséjét.

„Elszakította a pókhálót, elrepült a légy. A pók belecsípett az egér farkába, és leszaladt a háló szálán, hogy a szakadást megjavítsa. Az egér duplaszaltót vetett a levegőben, s a macskakörmöket kikerülve a lyukában kötött ki. A macska mosolyából fintor lett. Ez történt.”

„Álmodtad ezt, vagy valóban megtörtént?”, kérdezte a kislány.

„Ebben nem vagyok egészen bizonyos”, pislogott Socrates. „Annyi azonban egészen biztosra vehető, hogy a festő műtermében voltam, így hívta ugyanis szobájának azt a sarkát, ahol a festékeit tartogatta. Ott szoktam aludni az ecsetek társaságában. Meg fogom azonban kérdezni a macskát, ha legközelebb találkozom vele.”

„Az igazat nem fogod tőle megtudni”, mondta PéterPál. „A macskák szavában sohasem bíznék. Pláne, ha saját balsikereik bevallásáról lenne szó.”

„Az egér meg túl félénk ahhoz, hogy e témáról cincogjon”, mondta Socrates. „A pók néma; ha akarna, sem tudna megszólalni”, tette hozzá.

„De hát hogyan beszélnek egymással a pókok?”, kérdezte PéterPál.

„Hálókat szőnek egymásnak”, felelte Socrates.

„És a légy? Ő csak megmondja, ha megkérdem?”, folytatta PéterPál.

„Igen, megmondaná, de ősszel meghalnak a legyek, s amit elmeséltem, nyáron történt – ha megtörtént.”

Egy autó reflektorfénye egy pillanatra vakítóan sütött PéterPál szemébe, aztán a fékek csikordulását hallotta, s a közvetlen közelében állt meg a jármű. Egy langaléta fiatalember ugrott ki a kocsiból, s rákiabált a kislánynak:

„Mit csinálsz te itten?”

„Ülök egy kilométerkövön”, válaszolt PéterPál.

„Ülj be a kocsiba”, mondta a fiatalember. „Hol laksz?”

PéterPál nyilván félreértette a kérdést, mert a macskákkal ellentétben ő mindig megmondta az igazat. Azt hitte, hogy a langaléta kérdése az volt: „hová mégy?”; mert egyébként miért is felelte volna azt, hogy: „Doverba”.

V.

Kettes számú útivers

„A hajónak
a farában
fürgé fecske
Socrates ring
mint egy kecske”,

dúdolta dünyögve a teknős, mintha altatódalt énekelne.

„Hogy jön ide a kecske”, suttogta PéterPál álmatlanul. Halkan beszélt, hogy az Idős Urat föl ne keltse.

„Ó csak a rím kedvéért”, felelte a teknősbéka.

PéterPál és Socrates az ORLEÁNI SZŰZ komphajóhasában utaztak. A komphajó autókat szállított Doverből Boulogne-ba és vissza. A kislány és a teknős egy ezüstsínű Hummer csomagtartóját választották hajókabinnak. A hasukban két alma volt; hasanként egy-egy. Ezeket hozta útravalónak a zsebében PéterPál. Kinn a La Manche csatorna, nagy, vizes és sós, ringatott, mint egy óriási hintaló. És a csatornán túl ringott az egész világ, sőt Ő maga is, és minden benne körbe-körbe járt, mint egy hatalmas ringlispál. És mindenkinek fölött és kívül volt a Mindenség, teleszórva csillagokkal, mint egy mákos kalács. PéterPál megpróbálta elgondolni, mi vagy ki van a Mindenségen kívül és fölött, és végül is úgy képzelte el a dolgot, hogy mindenek kívül van a csodálatos Szakács, minden recept tudója, és mindenek belül van a csodálatos kovász, minden anyag élesztője.

A gondolat megnyugtató volt, de a kalácsról és a Szakácsról az is eszébe jutott a kislánynak, hogy igen-igen éhes. De minthogy nem volt mit ennie, elaludt.

Az Idős Úr, aki a vezetői ülésen ülve aludt (mert már fél éjjel várt arra a doveri parton, hogy átkelhessen), volt a kocsizsákos gazdája. Előző este dolgokat pakolt éppen ki meg be a kocsija hátuljába, amikor kialudt a pipája. Amíg gyufát keresett, a csomagtartó fedelét nyitva hagyta. A rövid perc elég volt PéterPálnak és Socratesnak arra, hogy a nagy nyitott fedelű csomagtartóban kényelmesen elhelyezkedjenek a csomagok között. Az Idős Úr meggyújtotta a pipáját és visszajött, becsukta a fedelet, a kocsival behajtott a hajó belsejébe, és nyomban elaludt, mint mindenki más, a kapitányt és a fűtőt kivéve.

VI.

A váratlan nem jött igazán váratlanul, hiszen a jószerencse általában nem tart soká. Reggel lévén, PéterPál fölbredt, és cipője sarkával megkocogtatta a csomagtartó belsejét. Az Idős Úr felnyitott a csomagtartó fedelét, de mielőtt azt mondhatta volna „Egek Ura”, PéterPál igen udvariasan megkérte őt, hogy megmutatná-e Róma városát a térképen. Az Idős Úr ezt készségesen meg is cselekedte, s az utasokat croissant-nal és café-val megreggeliztette. Franciaországban jártak már ekkor, ahol a bőséges angol reggelikhez szokott Idős Úr szerint „a lehetetlennel határos egy jó reggelit kapni”.

PéterPál a térképre pillantott, és látta, hogy útjába esik Párizs, Génua és Pisa. Tudnivalónak elég is volt ennyi, hiszen PéterPál autóstoppal igyekezett útját folytatni, úgy gondolta, hogy a részletkérdéseket az autósokra bízhatja.

Az Idős Úr Brüsszel felé vette az útját, elbúcsúzott hát PéterPáltól, aki pedig ingének elejére írta nagybetűkkel:

PÁRIZS – GÉNUA – PISA - RÓMA

Az út jobb szélére állt ki eztán, hüvelykujját a levegőbe emelte, és böködni kezdte a levegőt.

Egy nagy teherautó volt az első jármű, ami megállt, s a kisfiú nem egykönnyen mászott fel a magas sofőrülésre, a vezető mellé. De onnan fölülről aztán már remek dolog volt lenézni az apróbb kocsikra, motorbiciklikre, melyek úgy röpültek és zümmögtek alul, mintha négykerekű bogarak, kétkerekű méhecskék lennének. A vezető csak annyit tudott angolul, hogy „yes” és „no”, és PéterPál is éppen ennyit értett franciául. Boldogan vigyorogtak egymásra viszont, és a francia teherautósofőr azt mondta: „Párizs”, PéterPál megírt ingére mutatva, mire a kisfiú bólintott. A teherautó légcsavarokat szállított az Orly repülőtérre, a fővárostól nem messze.

„Eddig”, mondta még mindig vigyorogva vagy ismét vigyorogva a teherautósofőr és sajnálkozva emelte föl mind a két kezét. Jobb kezével magához szorítva Socratest a kenguru-zsebben, PéterPál leugrott a teherautóról. A vezető egy hosszú francia kenyeret varázsolt elő valahonnan, amely a hegyére állítva akkor volt, mint PéterPál maga, és egy darab sajtot, amely olyan formájú és méretű volt, mint Socrates, s mindkét dolgot az utasoknak adta. Teherautójával azután egy hangárba hajtott. „Merci”, kiabált utána PéterPál. Ezt a szót már az úton tanulta. Mihelyt a teherautó elhajtott, egy csúf sötét felhő jelent meg az égen, és egy dühös kinézésű fekete jaguár rontott ki az Orly repülőtérrel a főútra. PéterPál felemelte a hüvelykujját. Megtorpantában is felbömbölt a jaguár, és a kocsiból Tantaló legjobb barátnője, Eutanázia lépett ki. PéterPál szaladni szeretett volna, de lábai nem vitték. Eutanázia elkapta a gallérját, és benyomta a kocsi hátuljába.

„Elszöktél ismét hazulról, te kis gazfickó!”, sziszegte Eutanázia, mint egy mérges kígyó. „Majd meglátjuk, a francia rendőrök mit szólnak ahhoz, hogy egy kis mitugrász útlevél nélkül utazik!”

PéterPál egy szót sem szólt, csupán odvas fogát szívta keményen, hogy leküzdje a feltörekvő könnyeket.

„Egy igazi autóstoppoló nem fakad sírva az út közepén, mint egy óvodás”, súgta a zsebéből Socrates.

VII.

Párizsban PéterPált a dutyiba dugták, mert nem volt útlevele. „De hát az én nevem rajta van az apám útlevelén”, magyarázta a kisfiú egy nagybajuszú civil ruhás rendőrnek.

„És hol az apád?”, kérdezte Nagy Bajusz.

„Az IMPOSZTOR fedélzetén. A dél-amerikai vizeken hajózik.”

„A nevelőanyja Angliában van”, vágott közbe Eutanázia. „Mindenki tudja, micsoda kis csavargóval van dolgunk, aki állandóan szökni akar”, tette hozzá, és öt centis körmeivel PéterPálra mutatott.

„Csak legyen nyugodt, asszonyom, majd mi elintézzük mindent. A fiút holnap reggel visszaküldjük a nevelőanyjához”, szólt fenyegetően a felpenderedő majd lekonyuló Nagy Bajusz.

Egy durva pokrócot kapott PéterPál, és egy sötét cellába zárták. Leült az ágyára szemben az apró ablakkal, melyen vasrács díszelgett. Szeme találkozott az ablakon keresztül beszűrődő városi fényekkel. „Bölcsebb lett volna, ha elindulás előtt írok Emília néninek”, gondolta. „Csakhogy erre nem volt időm, és Tantala egyébként is kinyitotta volna Emília néninek címzett leveleimet.” Ez előfordult már a múltban, amikor is PéterPál azt írta: „Hisztis hiú tyúk a Tantala”, és Emília néni ezzel teljesen egyetértett. Aztán, félhangosan azt is hozzátette PéterPál: „Persze amúgy arra se lett volna alkalmam, hogy Dinát lássam.”

Socrates, akinek a hallása különösen éles volt éjfél és éjjel egy óra között, meghallotta, mit mondott a barátja. Így szólt tehát: „És ha meglátod azt a kislányt, akkor sem beszélsz hozzá, mert nagyon szé...” „Ssss! Igaz, hogy beszélni még nem beszéltem veled, de az angolságát így is rendszeresen javítottam, amióta a rigóknak írt hetedik levelemet megtalálta a szilvafán. Tíz kövér bögölybe fogadok veled, hogy Rómában majd meg fogom szólítani – ha idejében kikerülök innen.”

„Ez már beszéd!” felelt a teknőc. „Tíz kövér bögöly. De hogy a csudában szabadulunk innen ki?” „Bízzatok rám”, szólott egy orrhang a sarokból.

PéterPál is, Socrates is alaposan meg volt lepve. Még eddig soha senki nem értette meg, amit ők ketten egymásnak mondtak.

„Te ki vagy?”, kérdezte PéterPál, a legsötétebb sarok felé fordulva.

„A cellatársad”, felelte egy gyomorhang, s a gazdája egy lépéssel közelebb jött az ablakhoz, hogy az autóstoppolók is láthassák őt.

„Te pumpernickel vagy, vagy te vagy a Pumpernickel?”, kérdezte a teknős.

„Mindkettő”, felelt egy torokhang, amely egy biliárdgolyó simaságú és holdvilág kerekdedségű fejhez tartozott. Miközben alakja egyre jobban kibontakozott a félhomályból, a hang tulajdonosa így folytatta:

„T. is teknős volt, fehér

Sárga, körös, mint a hold,

csúszkált, mint egy mozgó folt,

Máskor pedig csolnakolt.”

„T. a csapodár unokatestvérem volt”, mondta Socrates. „De te rémes rímeket használsz, vagy a rímeket rémesen használod.”

„Magánrímek”, felelte Pumpernickel, és összehajtotta bélés nélküli esernyőjének vázát, melyet ez ideig kopasz feje felett tartott. Le is ült az ágyra Socrates és PéterPál mellé.

„Miért cipeled ezt az ernyőt?”, érdeklődött PéterPál, némileg tapintatlanul.

„Jégeső, hó, eső, harmat és minden más csapadék és esemény ellen”, felelte Pumpernickel.

„De hiszen bélése sincsen”, szólott Socrates kritikusan.

„Ha lenne, sem védhetne meg mindattól a bajtól, mely elérhet bennünket. Most azonban mégis kihúz bennünket a csávából.”

Az esernyő fogantyújának üregében egy apró fűrész rejtőzött. Éppen elég nagy ahhoz, hogy az ablak vasrácsait elvágja.

„Téged miért zártak be?”, kérdezte PéterPál, aki, mindahányszor egy különleges helyzet adódott, előállt egy tapintatlan kérdéssel.

„Nekem sem volt útlevelem. Sőt, sohasem volt még. És sohasem lesz”, mondta Pumpernickel, miközben azon ügyködött, hogy az ágylepedőket rászerelje az esernyővázra. A kész mű egy nagy gombára hasonlított, vagy még inkább egy ejtőernyőre. Pumpernickel a bal kezébe fogta, jobbajával pedig PéterPált tartotta, aki viszont Socratest szorította magához szokás szerint a kenguru-zsebben. Így ugrottak ki az ablakon együtt, és egy kis Fiat kocsit tetején kötöttek ki, minden baj nélkül.

VIII.

A Fiat lassan haladt, s PéterPál rögvest kitalálta, miért. A kiskocsi, egyéb kiskocsik társaságában, egy nagy teherautó hátán utazott. Utasaink a kiskocsi tetejéről a belsejébe másztak, és elfeküdtek az üléseken. Ez látszott az utazás legbiztosabb módjának, de persze így nem láthattak ki a kocsik ablakain. Az idő haladt, együtt szaladt az út menti fákkal, gyümölcsösökkel, rétekkel, melyeket nem láthattak. Pumpernickel szomjúságról, Socrates éhségről panaszkodott, PéterPálnak mindkét dolog az eszében járt. Mihelyt az éjszaka leszállt, s a sötétségben már nem kellett attól félniük, hogy észreveszik őket, a három autóstoppos kimászott a Fiatból. A teherautó már előzőleg megállt, tehát szép nyugodtan leereszkelhettek a földre.

Egy hatalmasnak látszó folyó partján találták magukat az utasok. Pumpernickel szerint ez volt az Loire. Karcsú híd ívelte át a folyó derekát, s két partján paradicsomtőkéket hordozott hátán a föld, melyek a sötétségben feketének tűnő paradicsomfürtöket ringattak.

„Paradicsomleves!”, süvöltött Socrates, és sietett a paradicsomföldek felé, ahogy csak tömzsi lábai bírták.

„Tea!”, kiáltott Pumpernickel, és szöcskeugrásokkal igyekezett a folyó felé.

„A Temze”, gondolta PéterPál. „Minden folyó egyforma a sötétben, de ez is a Temzére emlékeztet engem. Ámbár lehet, hogy a Duna.”

Mialatt Socrates egy paradicsomtornyot egyensúlyozott a hátán, és ismét a teherautó felé igyekezett, s miközben Pumpernickel teát készített, PéterPál leült a folyó partjára, s az otthoni tutajra gondolt. Meg volt győződve arról, hogy a legjobb dolog az lenne, ha Rómában megtalálná Emília nénit, s egy idő múlva együtt térnének vissza majd Angliába. Kunyhót építene otthon, a tutaj és a szilvafák között félúton, s meghívná Pumpernickelt vendégségbe. Ez a fölírás állna a kunyhó ajtaján: „Tantalának tilos a bemenet.” Vagy talán Pumpernickel és Socrates kitalálnának valami Tantala elleni szert.

Amikor a tea kész lett, PéterPál, aki eddig nem csinált sokat, s ezért kissé szégyellte magát, paradicsomlevest főzött az új Fiat üres benzintartályában. Socrates belevetette magát a levesbe, korát és faját meghazudtoló sebességgel és energiával. „Diogenesnek igaza volt”, szólta ki a benzintartály belsejéből.

IX.

Másnap reggel Pumpernickel kitűzte esernyőjét a Fiat tetejére.

„Légy óvatos”, suttogta PéterPál.

„Miért? Éjszaka átléptük a határt, s most már Itáliában vagyunk”, zengte Pumpernickel basszushangon. És mintha a felhőket akarná megölelni, kitérta a karját: „El, el! Beteg leszek, ha még továbbra is bezárva kell maradnom. Azt a hegyet ott most rögtön megmászom.”

PéterPál kinézett a kocsik ablakán, sőt Socrates is kiemelte a paradicsomlevesből, hogy ő is láthassa az Alpesekeket.

„Mire jó egy hegy tetejére mászni?”, kérdezte Socrates ajkát biggyesztve. „Amúgy is a világ tetején vagyunk már.”

„Dehogyan vagyunk”, szólta Pumpernickel, és hirtelen erőt vett rajta az izgalom. Domború homloka szinte szikrázott a reggeli napfényben. „Nagyon is mélyen vagyunk, sőt egyre lejjebb süllyedünk, lejjebb és lejjebb, hacsak újból és újból meg nem próbálunk fölfelé igyekezni.”

„Én úgy vélem”, mondta Socrates, „hogy amíg valahol vagyunk, mindegy, hol vagyunk. Most egy kocsiban vagyunk, s a kocsik egy teherautó szerelékének a tetején utazik. A teherautó pedig a föld burkolatának a tetején halad. És a föld – ezt öreganyám mesélte – egy óriás vállán nyugszik. Az óriást pedig egy óriás teknős tartja a hátán.”

Pumpernickel türelmetlenül intett, s a gyomrából jött a hang, amikor megszólalt: „Az ember szívét éppen az mozgatja meg leginkább, hogy nincs mozdulatlan teknős, aminek a hátára állhatna

valami, mert az űrben minden mozog. A moziban a film mozog a szemünk előtt. Életünk is mintha egy végeláthatatlan mozifilm egy része lenne. Megmagyarázom: a moziban ülve, két egymás mellett mozgó világot láttam egyszer. Se vége nem volt egyiknek, se hossza a másiknak. Alpinisták jelentek meg a vásznon, félúton a hegytető felé. Egy menedékházban, ahol megpihentek, mozifilmet vetítettek, amely alpinistákat mutatott, akik félúton a hegytető felé egy menedékházban megpihentek. Ezek az alpinisták egy másik filmelőadást figyeltek éppen, amely alpinistákat mutatott, akik egy menedékházban megpihentek. És ezek az alpinisták egy filmet néztek, amelyik...

„Feltételezem, hogy te is az egyik hegymászó csapat tagja voltál”, szólt közbe PéterPál, aki ez idáig az igazi Alpesekeket nézte, rajta valóságos hegymászókkal, akik éppen fölfelé haladtak a hegygerincen.

„Tévedsz”, felelt Pumpernickel az orrán keresztül. „Én történetesen egy rossz szagú hajón voltam akkor, az éppen süllyedni kezdett. Óceánjáró hajó volt. Egy másik hajó sietett a segítségünkre. A mentőhajón utazók közül egyesek filmezni kezdték a mentési műveleteket. De attól tartok, hogy valójában ez a hajó is süllyedőben volt, mert sohasem ért a mi hajónkhoz, hogy bennünket mentsen. Továbbá igen valószínűnek tartom, hogy a mentőhajót magát is filmezte vagy televízióra vette valaki valahonnan, valamelyik másik hajó fedélzetéről...”

„Nézd azt az ernyőt! Ott fönt!”, kiáltott valaki, és a teherautó megállt. Egy falu főterén álltak meg, nevetgélő, rikkantgató emberek vették őket körül. Széles mozdulatokkal magyaráztak egymásnak valamit. „Nézd! Egy béleletlen esernyő! Kitűzve oda föl! Ott, ott a Cinquecento tetején!”, magyarázta egy kis olasz boltos a meglepett teherautósófürnek.

Éljenző, nevető, tolongó népek közé mászott le PéterPál Socratessel a karján. A harangok zúgtak, s az emberek ölegették, csókolták egymást. Egy férfi ünneplőben, egy nő tiszta fehér ruhában arcon csókolták PéterPált jobbról-balról. Menyasszony és vőlegény voltak, az esküvőjükről jöttek éppen. Szóval férj és feleség voltak már. PéterPál a többi vendéggel együtt hatalmasan belakmározott az esküvői lakomán. A sofőr is egyike volt a meghívottaknak. A lagzi reggeltől délig, déltől estig, estétől éjszakáig tartott. Socrates bevette magát egy torta közepébe, és addig evett, amíg el nem aludt ott, a torta mélyén.

X.

PéterPál azt álmodta, hogy Socrates volt, és Socrates azt, hogy ő volt PéterPál. Mikor felébredtek, mindketten hasfájással, időbe tellett, amíg kiszortírozták, melyikük melyik.

Aztán egy ember jött be, megérintette PéterPál homlokát, és azt mondta, magas a hőmérséklete, hogy doktorra van szüksége. PéterPál ezzel nem értett egyet, és úgy vélte, ha valakinek, hát Socratesnek van szüksége doktorra, mert túl alacsony a hőmérséklete. Majd ezt is hozzáfűzte: „Egyébként is nemsokára Rómában kell lennem.”

Az ember elment, hogy doktort hozzon, PéterPál meg igen furán érezte magát. Kényelmetlennek tűnt az ágy. Felkelt tehát, és kiszalad a térre pizsamában. A kis észak-olasz falu teréről egy kacskaringós, hegynek induló útra szaladt föl, mindkét karjával integetve a mellette elrohanó autóknek, akárcsak egy szélmalom. A kezén, sőt, a lábán minden ujjával jelezni próbált, hogy eredményesebb legyen az autóstoppolás. Aztán meglátott egy csacsifogatót, amely fejeskáposztát szállított, és felugrott rá, éppen egy káposztafejre. A csacsi hátranézett, összecsapta a két fülét, és megállt. A kocsis megmérgeződött, és PéterPál jobbnak látta elszelelni. Nemsokára egy karavánt pillantott meg, melyet egy vontató húzott fölfelé egy kaptatón. Odaszaladt, és fülugrott a karavánra. Mihelyt a vezető meglátta a pizsamás kisfiút, megállt. PéterPál ismét elszaladt. Meddig futhatott már és mióta, nem tudta pontosan, de testét már elborított a verejték, és egyre nehezebben lélegzett, amikor hirtelen egy tank állt meg a számára.

PéterPál nem értette, mit mondtak neki a tankban ülő katonák, mert az egész alkotmány zörgött-csörgött, mint egy páncélos csörgőkígyó. Pedig az is lehet, hogy csak fegyvertelen harckocsi volt. A tank belsejéről észébe jutott a kis Fiat kocsis tankja – azaz benzintartálya –, amelyben paradicsomlevest

főzött Socratesnek. Aztán észbekapott, hogy Socrates nincs vele. Sőt, Pumpernickelt sem látta az esküvői lakoma kezdete óta. PéterPál úgy érezte, hogy hűtlen lett a barátaihoz, és megkérte a katonákat, hogy állítsák meg a tankot, mert vissza akar szaladni Socratesért.

Kis híján elájult, midőn az út szélén találta magát ismét. Egy fekete jaguár kocsit száguldott lefelé a dombtetőről, és PéterPál megpillantotta Eutanázia villogó szemét. Futni akart. Aztán azt is meglátta (alig akart hinni a szemének), hogy az ellenkező irányból maga Tantara közeledik egy robogón ülve. Egyik kezében úgy tartja a nádpálcát, mintha puskája lenne az.

PéterPál átvette magát az útszéli sövényen a mező felé, ahol piros szalagok borították a búzaföldet. A búzaföldön keresztül egy tóhoz ért, melyre éppen akkor szállt le egy hidroplán. Tantara és Eutanázia végig mögötte vágattak. Hallotta magassarkú patáik dobbanását, és forró leheletüket a nyakán érezte.

Az utolsó húsz métert a hidroplán felé úszva tette meg a kisfiú, és így éppen elérte a gépet, amely a tó felszínéről a levegőbe emelkedett. Nemsokára megpillantotta Rómát felülről, a közepén a Szent Péter templommal. Ekkor a két boszorka, nádpálcán lovagolva utolérte a gépet. Lenn a téren, a bazilika lépcsőjén egy kislány ült. PéterPál megismerte kék kardigánját, egyetlen copfba font hosszú haját, melyen egy piros szalag díszelgett. Egyébként katicabogárnak látszott a kislány ilyen magasból. Mégis látta, hogy nem változott semmit sem azóta, hogy leveleit a gyufakatalyába rejtette, és csak nézték, nézték egymást a szilvafák alatt.

PéterPál felkapcsolta az ejtőernyőjét és kiugrott. Hallotta és érezte a levegő süvítését. Látta, hogyan nőnek a tér formái, egyre nagyobbra, hogyan bontakoznak ki a tér színei egyre élesebben, de az ejtőernyő nem nyílt ki!

„Meghalok most?!”, sikoltott föl.

„Dehogy, dehogy, kis buta fiú!”, súgta egy hang, amely olyan puha és selymes volt, mint a bársony. A szobában hirtelen otthonossá vált minden, mert PéterPál jól ismerte ezt a hangot, amely úgy tudott simogatni, mint egykor az édesanyja keze, aki már régen nem élt.

Felébredve a vad álomból PéterPál lassan nyitogatta nehéz szempilláit.

„Emília néni, te vagy az? Igaz, hogy itt vagy velem, vagy még mindig álmodom?”, kérdezte.

„Persze hogy itt vagyok, és én vagyok. Ez már nem álom, PéterPál, hanem a valóság.”

„De hát hol vagyok én most, és hol van Socrates?”

„Lombardiában vagy, Észak-Olaszország egyik falujában, amelynek Sanmichele a neve, és Socrates is itt van.”

A teknősbéka egy nagy tál paradicsomlevesben úszkált, melyet PéterPál ágya mellé helyeztek. A kisfiú biztosra vette, hogy a teknős pislantott egyet, amikor a nevét hallotta.

„De Emília, honnan tudad, hogy én itt vagyok, meg beteg vagyok, meg miegymás?”, érdeklődött a kisfiú.

Emília eltűnődött, s így válaszolt: „Különös dolog történt tegnap délután. Egy ember keresett föl Rómában, akinek olyan kerek volt a feje, mint a biliárdgolyó. Ő mondta, hogy itt vagy. Jöttem is az első vonattal. És tudod, az esernyőjének csak a váza volt meg”, tette hozzá mosolygva.

Haklik Norbert

„Csak egy haza van, és számomra ez Magyarország. De vannak örtüzek külföldön, és második otthonok...”

Kabdebó Tamás a 80. év küszöbén

Jövőre, február 5-én ünnepli nyolcvanadik évét Kabdebó Tamás író, költő, műfordító, irodalomtörténész és történész. Valamint – csak hogy a szakmai címeiket kiegészítsük – úszó, világotutató és horgász. Aki, miután 1956-ban távozni kényszerült Magyarországról, Guyanától Walesen át Írorszáig belakta az anglofón világot. És, nem mellékesen, magyar és angol nyelven is sikeres szerzővé vált, valamint megírta a magyar irodalom egyedülálló, monumentális Duna-könyvét, a *Danubius Danubia* című trilógiát, amely egyszerre világirodalmi színvonalú ötvenhatos regény, valamint szenvedélyes tanúságtétel egy nagyon is XXI. századi közép-európaiság eszménye mellett.

Kórácz Mária Kabdebó Tamás munkásságának ötven éve című bibliográfiája szerint első írásod a Magyar Vasárnapban jelent meg, 1949-ben. Ekkor tizenöt éves voltál. Ezt követően három év kihagyás következik, aztán 1952-től szinte folyamatosak, és egyre sűrűbbek folyóirat-megjelenéseid. Az 1949-es közlés egy tudatosan tervezett írói pálya első lépése lett volna? Mennyi idősen tudtad, hogy hivatásszerűen fogod művelni az irodalmat?

Negyedik elemis koromban dolgozatot írtam karácsonyra, címe *12 karácsony* volt. Egy tucat helyzetet írtam le, elsőként a doni magyar hadsereg küzdelmét Oroszországban. Tanítóm a csillagos kitűnő mellé az írta: „Nagyon tehetséges vagy, műveld, gyarapítsd írói adottságaidat.”

Ezután döntöttem úgy, hogy író és orvos leszek. Ma doktor vagyok, de történelemből. Az orvosságból az maradt meg, hogy két jóbarátom volt – azaz van –, mindkettő rákkutató. Az egyik Lajtha László volt, a zeneszerző fia – egyébként japán versek fordítója –, akitől megörökölttem apja könyveinek egy részét. A másik Klein György, a Karolinska svéd intézet egyik igazgatója, amellel kitűnő esszéista is.

A „kihagyás” alatt írtam egy verses mesekönyvet, ez a mai napig kiadatlan.

Az irodalom számomra a külső és belső üzenetek, hatások átszűrése saját szitámon. Amíg ki nem hullik a toll a kezemből, művelni fogom.

Az ötvenes évek legelején az Esti Budapestben jelentek meg írásaid – az első Teknősbéka címmel, de találunk cikket egy Kim Szok Bok nevű, koreai egyetemi hallgatóról is a sorban. Bemutatnád röviden az Esti Budapestet, hiszen a mai olvasó számára nem sokat jelent a cím!

Az *Esti Budapest*, ha ma élne, polgári lapnak számítana. Az ötvenes évek elején – mint minden – népi demokratikus orgánium volt, benne egy rovattal *Budapesti jegyzetek* címen. Novellám itt jelent meg, először, 100 forintot fizettek érte, majd 1952 végén még kétszázat, mert megnyerte az év legjobb tárcanovellája díjat. A kettő együtt akkor egy munkás heti bére volt. Behívtak a szerkesztőségbe egy héten egy délutánra. Olvasói leveleket kellett megválaszolnom. Két ottlét után elköszöntem, mert az olvasók panaszait – főleg az államrendszer hiányosságai miatt – nem tudtam válaszaimmal orvosolni. De külső munkatársként megmaradtam. A lap százezres példányban jelent meg.

1957 akár jelképes évnek is tekinthető pályád során. Ugyanis két folyóiratközlésed közül, amelyek ehhez az esztendődhöz köthetőek, az elsőnek az Irodalmi Újság biztosított fórumot, míg a második publikáció már a Cap and Gown-ban jelent meg, angolul. Alig pár hónappal nyugatra kerülésed után már közlésképes szinten bírtad az angol nyelvet, vagy csak roppant gyorsan tanultál az új környezetben?

Tűrhetően beszéltem, írtam angolul. Szókincsem, szótáron kipróbálva már 1957-ben húszezer angol szó volt. Ám írásaimat beadás előtt az ötvenes években egy Graham Thomas nevű walesi barátom javíttatta. Minthogy környezetismeretem széles volt: édesanyám városi nő volt, mostohaanyám falusi lány volt, később magyar szakos egyetemista lettem, ismertem a sportnyelvet és a magyar argót.

Ha már a magyar és angol nyelvű közléseknél tartunk, angolul megjelent köteteid jegyzéke is igen hosszú, és – a potenciális olvasóközönség létszámát tekintve aligha meglepő módon – üzletileg legsikeresebb könyveidet is Shakespeare nyelvén publikáltad. Azon köteteid azonban, amelyek elsőként angolul jelentek meg, a későbbiekben rendszerint mások fordításaiban láttak napvilágot magyarul. Hogyan válik külön a magyar és angol nyelven alkotó író?

A fordítás szükséges rossz. Enélkül nem olvashattam volna el, szűkös orosz nyelvkinccsem lévén, a *Háború és békét*. Persze a fordításnál fontos a befogadó közeg kultúrájának jó ismerete. *To knock down for six* krikett kifejezés az angolban, kb. annyit jelent, hogy valamit, vagy valakit jól elintézni. Szövegkörnyezettől függ, ezt hogy fordítom magyarra.

Saját írásaimat nem merem fordítani, mert fordítás közben visszagondolok a gyökerekhez, nem tudok a szöveghez hű maradni. Az egyik vagy másik nyelven író szerző nem válik külön bennem. A gondolatgyökér ugyanaz. De vannak olyan fák – igen ritkák! – melyek felerészben zöld, felerészben piros leveleket hajtanak. Hát így vagyok én a két nyelvel. A várható felvevő közösség nyelvén igyekszem kifejezni adott gondolataimat.

Jelentős szereped volt a Hét évszázad magyar versei című antológia munkálataiban, amely máig az angol nyelvű magyar költészeti antológiák Mount Everestje. A magyar költemények angol nyelvű változatát az angolszász költők legjobbjai öntötték végleges formába – olyan alkotók például, mint Ted Hughes. Mit jelentett számodra egy világnyelv irodalmának legnevesebb kortárs poétáival együtt dolgozni?

A nagy angol nyelvű magyar költői antológia anyagát Tábori Pállal kezdtük a hatvanas években. Aztán Makkai Ádám is belekapcsolódott a munkálatokba. Ő hozta tető alá a vállalkozást 2000-ben. Én az utolsó években kiváltam, mert nem tudtam megegyezni Makkaival a kötet méreteit illetően. Én 400 versfordításhoz, a legjobbakhoz ragaszkodtam – volt már 1000 verziónk –, Makkai pedig sokkal többhöz. Neki lett igaza. Az angol, amerikai, kanadai stb. költők 1100 levelét a Magyar Tudományos Akadémiának adtam. Az idegen költők készségesek voltak, Ted Hughes például barátian viselkedett, de volt, aki megsértődött kritikám nyomán. Mindenesetre angoltudásom elmélyült a munka során. A fordítás, ezen belül a műfordítás, a világ irodalmi ideghálózata.

Első regényed Érettségi címmel jelent meg, Rómában. Később, a Danubius Danubia megjelenése után, de még az Életút című köteted előtt, egy előadásodban úgy fogalmaztál: az Érettséggel letudtad az önéletrajzi regényt. Mit jelentett akkor, és mit jelent most számodra ez az első kötet?

Az *Érettségi* tartalmát a Markó utcai börtönben meséltem el egy akkor lesittelt doktornak. Én a varsói világifúsági találkozóra akartam menni, útlevelem nem volt, csoportos útlevelem szerepeltem, mely sportegyesületem birtokában volt. Elfogtak, bebörtönöztek, ide-oda hurcoltak, közben WC papírokra

jegyzeteket készítettem. Az iratokat felcsempésztem egy szabaduló lányhoz, aki a paksamétát kontyába csavarva kihozta, később ezt a csomagot Graham Thomas barátom kabátjába varrva kihozta Pestről, eljuttatta hozzám, és Londonban megírtam ebből az Érettségit, a hatvanas években. Már Guayanában dolgoztam, mikor a könyvet Rómában kiadták. Külföldön, magyar körökben siker volt, a második kiadás már Pesten jelent meg. A többi 14 regényemben is vannak önéletrajzi elemek, de azok a könyvek, személy szerint, nem rólam szólnak.

Róma újra meg újra szerephez jut pályád során. Három köteted is az Örök városban jelent meg, és magyarul, valamint angolul is több könyvet szenteltél Rómának (többek között Az istenek című regényt, de angolul is elkészült egy köteted, amely a Róma ír szemmel címet viseli).

Mit jelent számodra Róma?

Egy verssel kezdeném:

„Már azt hittem
nem terem
nem terem már
fű nekem
kerek e világon
de ahogy a térre értem
ismét újra
újra ismét elfogott
elkapott és ringatott
a mámor
a kupola fölkapott
fölrepített forgatott
értelmet és célt adott
gyerekes imából

s fölkaparva fölszakadva
ízlelgettem újra újra
és motyogtam
mormolgattam
Róma Róma
mámor ámor
új aróma
álom róna
így ketyegtem
mint az óra
mint amelyik
újra jár mint a béna az a béna
amelyik már újra jár.”

Rómában huszonegyszer jártam. Voltam ott turista, idegenvezető, (angolok számára) tolmács, vatikáni kutató, szerelmes, és bár haza csak egy van, Róma „minden keresztény másik hazája” – mondta Lászlai kanonok.

Hozzád hasonlóan néhai mestered és jóbarátod, Cs. Szabó László is rajongott Rómáért. Mellesleg egyértelműen ő, valamint Határ Győző voltak számodra azok a mesterek, akik nem csak szellemileg, de a földrajzi távolságot tekintve is közel voltak hozzád. Milyen volt a viszonyod a magyar emigráns irodalom e két doyenjével, akik szintén az Egyesült Királyságban éltek, akárcsak te, mielőtt Írországra költöztél volna?

Mindkettejüket nagyon szerettem, bár ők nem szerették egymást. Cs. Szabótól, aki velem interjúkat is készített, én azt a tanácsot örököltem, hogy a *genius loci* olyan fontos, hogy mielőtt leírnánk a városokat, tájakat, előbb meg kell látogatnunk őket, és ezt, amikor tehettem, akkor jobbra megtettem. Határral élete utolsó napjáig minden héten fölhívtuk egymást. Tőle eredtettem azt a gondolatot, mely esszé formában Székesfehérváron jelent meg Péntek Imre jóvoltából, hogy a *magyar haza kitágul* és immáron annak honpolgárai vagyunk idekint. Az ő wimbledon-i házáat Hongriuscule-nek hívták a franciák. Hasonló ehhez az én írországi otthonom.

Első Magyarországon megjelenő köteted az Írország két arca volt, amely a mára legendássá vált Világjárók sorozatban látott napvilágot. A könyv legalább annyira szépirodalom, mint útleírás – horgászkalandoktól kezdve a UDA által neked küldött levélbomba történetéig számtalan remekbeszabott történet és anekdota ismerteti meg az olvasót az írországi élettel. A könyvből, valamint azóta megjelent ír témájú írásaidból is valósággal süt a választott hazád iránt érzett szereteted. Mit jelent számodra a zöld sziget, és mit jelentenek lakói, az írek?

Hangsúlyoznom kell, csak egy haza van, és számomra ez Magyarország. De vannak őrütek külföldön, és második otthonok. Jól érzem magam Írthonban, ahová egy könyvtárigazgatói állás kerített. Második feleségem ír nő, fiam félír-félmagyar egyetemista. De el tudtam volna képzelni, hogy Dániában, Olaszországban vagy éppen az Azori-szigeteken éljek. Mindenütt a magyar kultúra permanens követe lehettem volna.

Bár az egyetemen kívül nem voltam tagja egyetlen helybeli szervezetnek sem (a teniszkлуб vajh annak számít?), időnként előadást tartok az Ír Írószövetségben és dublini könyvtárakban. Tíz ír költő válogatott verseskötetét ültettem át magyarra.

A magunkfajták számára mindennapi munkaeszköz a képzelet. Játsszunk hát el vele egy cseppet! Tegyük fel, hogy nincs 1956 utáni megtorlás, és nem Nyugaton, hanem Magyarországon leszel íróvá. Szerinted ebben az esetben mennyire és miben volna más az irodalmaid?

Húszéves koromban úgy képzeltem el Pesten a jövőmet, hogy mivel Pais Dezső szemináriumának tagja voltam és Bárczi tanítványa, az egyetem után kiköthetek egy nagy magyar szótár készítésének kikötőjében. Szabadidőmben aztán szépirodalommal foglalkozhatok. Már akkor motozott bennem a Duna. Szerettem volna már akkor külföldre utazgatni, odakint szedni az élmények lépesmészét, de az eszembe se jutott, hogy máshol éljek, mint a Duna mentén.

Egyetemi tézisemet József Attiláról akartam írni, ezzel a címmel: *Égi és földi szerelem J. A. költészetében*. Ebből annyi maradt, hogy angolul írtam egy Attila-életrajzot és kiadattam még négy válogatott kötetet, számos versével feldúsítva.

Egyszerre magyar, hangsúlyosan közép-európai, egyszersmind az emigráció élményétől is elválaszthatatlan monumentális regénytrilógiád, a Danubius Danubia. Talán Kárpáti Kamil írja valahol, hogy már a hetvenes években emlegetted neki a folyamregény tervét. Mikor fogant meg benned a Duna-trilógia ötlete, és hogyan jutott el az ötlet odáig, hogy leülj és papírra vedd a később közel ezer oldalassá duzzadó folyamregény első mondatát?

Mindig vonzódtam a folyókhoz. Dél-Amerikában megjártam az Amazonas, az Orinoco, az Essequibo, a Demerara, a Rio de la Plata vidékeit és rájöttem arra, hogy a mi Dunánk több történelmet és színesebb kultúrát tartalmaz, mint azok együttvéve.

Európába visszajövet gyűjteni kezdtem a Duna irodalmat: magyarul, angolul, franciául, olaszul, németül – ezekkel a nyelvekkel valahogy elboldogulok. A nyolcvanas évek végén meghallgattam Fáj Attila irodalomtudósnak a folyamregény természetéről tartott előadását. Ekkor határoztam el, hogy folyamregényt írok a Dunáról. Ezt 2000-ben, nyugdíjaztatásom évében akartam kezdeni. De kiváló költőnk, Kárpáti Kamil rábeszélte arra, hogy az írásnak már a kilencvenes években nekifogjak. Tehát a regény három kötete, egyenként, akkor készült, 1991-től 1997-ig; 1998-ban megjelent az egész együtt, 2001-ben kijött a 2. kiadás és ha szerencsém nem hagy el, rövidesen lesz a *Danubius*nak egy harmadik, e-könyv kiadása is.

Néhány olyan kritikus, aki írni megtanult, olvasni viszont a jelek szerint kevésbé, a főhős személyéből kiindulva, afféle „tizenkilencedik századi regényként” bírálja a Danubius Danubiát. Szerintem azonban – többek között nyelvhasználat, narrációs megoldásai, valamint a beleszótt nyelvjátékok miatt is – nagyon is huszonegyedik századi regény a trilógia, amely nem csupán a reformkor irodalmi nyelvével, vagy akár az ötvenes évek szlengejével dolgozik, hanem a posztmodern prózapoétikai hagyományból is teljes természetességgel merít. Ráadásul minden bizonnyal legalább fél kamionnyi szakirodalmat is felhasználtál a Danubius Danubia előkészületeihez. Beavatnál minket a regénytrilógia írásának műhelytitkaiba?

Írásmódszerem: fejben megtervezem az egész cselekményt, kiválogatom a főbb szereplőket. Ebből egy négyoldalas szöveget készítek, melyben leírom a hőseim fizikai adottságait. Mnemotechnikai okokból barátaim, ismerőseim, néha irigyeim nevét is használom, de teljesen más környezetbe ültetem őket. Például Kiefer Feri nevű barátom – azóta akadémikus – nevét egy dunai hajós személyében jelenítem meg. Ez asszociálva jól érthető, mert a valóságos Feri apja hajógyáros volt.

Végigolvasom a már részben ismert Duna gyűjteményem 84 kötetét – azóta ezek már a kecskeméti megyei könyvtárban pihennek –, és könyvjelzők garmadáival megjelölöm a könyvek lapjait, melyekből majd idézni kívánok.

Aztán írni kezdem az egészet, hiszen a történet a fejemben van. Ha egy kötet kész van, átstilizálom. Majd a korrektúra készítése során egyes dolgokat módosítok. A többi az olvasó dolga. A *Danubius*ról eddig 44 írás készült, tőled négy, egy angolul. Esszékötetted: *Egy Duna-regény anatómiája* a közel félszáz írás közül a legalaposabb munka.

Hol látod a Danubius Danubia helyét kortárs irodalmunkban?

Azt hiszem, ott a helye a folyamregények élén. Más nyelveken már léteztek ilyenek, pl. a *Csendes Don*, vagy bizonyos értelemben Proust mesteralkotása. Én tudatosan törekedtem arra, hogy a zsáner játékszabályait betartsam. Tehát nagy történelmi eseményeket ábrázoljak, benne valóságos történelmi alakokkal, melyekhez az én beleszótt alakjaim „reális módon” csatlakoznak. Igyekeztem a valóban megtörtént események mellé egy több generációra terjedő család sorsát is bemutatni. Regényem megírása óta, így vagy úgy, követői is akadtak. Azt hiszem, a magyar irodalomban még nem volt olyan írás, aminek főszereplője a mi ezüst folyamunk.

A Duna vissza-visszatérő témája irodalmadnak, nem merítetted ki a folyamatot a Danubius Danubia megírásával. Idén jelent meg a Dunaúszó című kisregényed, amely a folyón lefelé utazó főhős történetét afféle életszeretet-himnusszá nemesíti. Számtalan novellát is említhetnénk, amelyekben fontos szerepet kap a folyó.

A Danubius Danubia által nyolcszáz oldalon keresztül válaszoltad meg ezt a kérdést, de mégis: néhány mondatban összefoglalva, mit jelent számodra a Duna?

A Tejes Dunából halássza ki a gólya a meghozandó csecsemőt, én ha meghalok, testem hamu formájában a Dunába szórassék. Homo Danubius vagyok, magyar ember, a folyó középső szakaszának avatott énekese. Egyszer, dunai úszóversenyre trenírozva egy este levetköztem a Margit-híd budai lábánál. Egy kedves, jóindulatú rendőr megállított, megfogta a karom. „Kedves barátom, olyan szép az élet, ne dobja el magától!” Persze, eszem ágában sem volt eldobni. Hiszen azelőtt is, azóta is, már a 80. évem küszöbéig is főleg a dunai lelkülettel élek.

A kisebb terjedelmű regények és főműved, a nyolcszázegynéhány oldalas folyamregény-trilógia mellett közel kétszáz novellát is közöltél, Köpölyözés címmel drámát írtál 1956-ról, valamint számtalan verset publikáltál. Számodra van-e rangbéli különbség a műfajok között?

Nincs rangbéli különbség. Madách Imre drámaírónak volt a legjobb. Krúdy, Kosztolányi novellaíró művészetét náluk senki sem múlta felül. József Attila a XX. század egyik legnagyobb költője. Swift, Manzoni, Tolsztoj voltak azok, akiknél a regényírás iskolájába jártam.

Én eddig 126 novellát írtam, százat közöltem. Ezeknek csak 40 százaléka „önéletrajzi”. A mennyország természetrajzát ábrázoló novellát arra az ösztökélésre írtam, hogy Koestler Artúr – akit személyesen is ismertem –, nagy hirtelen, élete vége felé megtért, és hinni kezdett az örök életben. Verset csak százegynéhányat publikáltam, igaz, két nyelven. Ezek közül tíz megtartandó, díjakat is nyertem ezekkel, New Yorkban és Balatonfüreden is.

Ismerve téged kétség sem férhet hozzá, hogy most is dolgozol valami újabb művön. Megtudhatjuk, hogy mi készül éppen newcastle-i íróasztalodnál, vagy babonából nem árulod el, amíg nincs készen?

Két dolgon munkálkodom. Az egyik Brendon Kennelly pazarjói író költő – kortársam – válogatott verseinek magyar fordítása.

A másik egy regényterv – talán az utolsó –, melyről még nem beszélhetek. Rövidesen elindulok a Tokaji Író Táborba találkozókra, beszélgetésekre. Nemrég verseimből olvastam föl néhányat a Magyar Írószövetségben. Dublinban is volt júniusban egy bemutatóm, és karácsony előttre tervezünk ugyanitt egy másikat. Szabadidőmben fejben írok.

Végül ismét játszunk el kicsit a képzelettel. Kérlek, idézd fel Balassi Bálint vagy Tinódi Lantos Sebestyén korát és műveiket, majd képzeld el, hogyan keltenéd fel egyetlen mondattal egy mai iskolás érdeklődését irántuk. Ezt követően pedig ugorjunk előre az időben, például 2500-ig, és legyünk eléggé optimisták ahhoz, hogy feltételezzük: nem csak irodalom, de magyar irodalom és magyar olvasó is létezik majd akkor. Hogyan keltenéd fel az egyetlen mondattal a jövő olvasójának érdeklődését a XX-XXI. századi magyar író, Kabdebó Tamás, illetve munkái iránt?

Olvasói érdeklődés? A gyerek kösse föl Balassi játékkardját.

Ha lesz 2500-as év, és nem pusztítja el a földet egy téveteget óriásmeteor, és lesz még, aki emlékezik ránk XXI. századbeliekre, akkor talán valami széljegyzet elmondja, hogy élt akkor egy Kabdebó Tamás nevezetű író, aki holtáig magyar akart maradni.

Bakonyi István

Ez is történelem

(Petrőczy Éva „látlete” a nyolcvanas évekből)

Némiképp meglepő Petrőczy Éva 1987-es a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent, harmadik verseskötetének címe. Meglepő azért, mert a címbe emelt fogalom ez idáig nem volt középponti tárgya, hiszen kevésbé mondhatjuk róla, a hogy a „közügyekben érdekelt” költők közé tartozik. A társadalmi valóság és a politika, valamint a történelem áttételesen van jelen nála inkább. Sokkal jobban jellemzi a mikrovilágnak a költői elemzése, a belső körök kivetítése.

Persze éppenséggel van magántörténelem is. (Eszünkbe juthat akár a közéletben is fontos szerepet vállalt költő és író, L. Simon László *Személyes történelem* c. prózakötete is.) Ahogy Petrőczy Éva ajánlja kötetét a fülszövegben: „...körülbelül idáig jutottam most, életem harmincötödik esztendejében. Ilyen képességek birtokában igyekszem hírt adni a magam és mindnyájunk történelméről.” Előtte még idézi a bibliai mondatot: „A lélek kész, de olykor még erőtlén”, és szabadon önmagára alkalmazza az idézetet.

Életrajzához tartozik ebben az időben, hogy ekkor már negyedik esztendeje Budapesten él a vidéki korszak után, ám közben megjárta az Egyesült Államokat és Kanadát is, az új kötet verseit pedig részben a Soros Foundation Bizottság ösztöndíjának segítségével írta. Ekkoriban az *Új Tükör* c. hetilap levelezési rovatának munkatársa, és gyakori szereplő a Magyar Nemzetben, a Magyar Rádióban, a Móra Kiadóban és számos egyéb irodalmi fórumban. Láthatjuk tehát egyre nagyobb aktivitását, a magyar irodalmi életben betöltött szerepét. Ez is a (személyes) történelem része...

A kötet első ciklusa a *Jelenidő*. Ezzel kapcsolatos Szilassy Zoltán hajdani észrevétele: „A ... kötet elsődleges vonzalma számomra a kompozícióban is megnyilvánuló és Petrőczyre mindig is jellemző formai fegyelem, amely ciklusonként is sorra szembesíti önmagát másokkal

és másokat önmagával...” (Szilassy Zoltán: *Petrőczy Éva: Ez is történelem*. Alföld, 1988/7. 82.) Valóban jellemzi ennek a kötetnek szerzőjét is a művészi fegyelem, az önmagával szembesítő szándék. Úgy is mondhatjuk, hogy a pontos önismeret. Ez kétségkívül rokonszenves vonása már az első időktől fogva, és ebben is egyre erősebb.

A kötetnyitó és –címadó vers ráadásul 1955-ig, költőnk négyéves koráig vezet vissza, ám korántsem a korszak megfagyott légkörét, az önkényuralom szörnyűségeit megidézve. Helyette egy kislány világa tárul elénk, a Petrőczytől megszokott módon. Az élet apró jelenségei és díszletei között létezik a „porcelánmosolyú” gyermek, de gyorsan ott a kérdés is: „s hogy mi jajong” mind e mögött? Ám ez a jajongás is inkább a magánszféra dolgai miatt tör fel belőle, de tegyük hozzá, hogy persze az is a teljesség része, amit zárójelben megjegyez: „(apja ötödik éve *ült*)”... Láthatjuk tehát, hogy nagyon finoman és érzékletesen szól itt arról, hogy egy gyermek világában hogyan jelenik meg az, aminek meg kell jelennie a nagybetűs Történelemből. Onnan átszöve, megsűrve. S a különös befejezés: „Szerették. / Mint egy jóvátételt. // Nehéz volt nem sikoltani.”

Mindennek a kialakulásában, s majd a folytatásban „...sok minden közreműködött: súlyos családi tapasztalatok, történelmi ismeretek, mások versei. Leginkább az a belső küzdelem, amelyet Petrőczy Éva önmagával folytat: azért, hogy egy keserves korban is fenn tudja tartani eszményeit, emberi hitét.” (Pomogáts Béla: *Ez is történelem. Petrőczy Éva versei*. Új Tükör, 1988. I. 15.) És ebben a „keserves korban” egyfajta sziget ez a költészet: az értékőrzés szigete. Akkor is, ha közben időnként jajongani és sikoltani kell. Akkor is, ha a keserűség jelen van bizonyos művekben, miként példának okáért a *Metaforában*: „Míg kályha-kényszerképzetek / ködében úszó

bambácska párok / török a körmagyart, / ki tánkra született: // mindig kívülmarad.” Igen, megesik gyakran, hogy az marad kívül, aki tánkra termett. Bizonyos értelemben ez a Petróczi-lírára is igaz, hiszen szerzője nem tagja igazában egyik kánonnak sem, ezzel szemben járja az útját, amelynek természetesen nemcsak a költészet, de a tudomány is fontos része változatlanul, a harmadik verseskötet megszületésének idején is.

Továbbra is kitart mesterei mellett, közülük pl. a Pomogáts Béla által is emlegetett Jékely Zoltánnál a legfőképpen. „...valószínűleg Jékely Zoltán is szeretettel fogadná e lapokat, Jékely, akinek szellemi vonzására, maga a költő többször is hivatkozik.” (Pomogáts Béla i. m. uo.) Többször is megidézi a jeles költőelődöt, pl. neki ajánlja *A „medárdusos záporokról* c. verset. Az 1984-es farkasréti esőzés a tárgy, és a kivételes természeti jelenség arra alkalom, hogy elhangozzék az intés: „Tanítsd most meg nekünk, / amiben mindvégig hittél. // A Bárka hitét.” A bárka nagy jelkép lett az idők folyamán, Noétól napjainkig. A bibliai, menekvést nyújtó eszköztől egy-egy egyházi közösség, vagy éppen egy színház és egy folyóirat elnevezéséig. Különösen fontos mozzanat ezen a helyen a *hit* hangsúlya, azé a hité, amely a két költő között is hidat képez.

A költő sírbatétele c. mű mottója pedig az *Óda a gyászlovak emlékezetére* c. Jékely-vers néhány szava: „Hová tűntetek el, remegő bóbítájú lovak, gyönyörű gyászparipák?” Sajátos hangú búcsúvétel ez a szeretett költőtől, a nagy példától. A hit, az öröklét bizodalma itt is látható érték. Egyrészt remek jellemzés a következő: „...ki ma itt / sírba tétetik itt, / mások fölött / gyász-ékkő-ragyogású / igéssel orált.” Másrészt gyönyörűség a vers lezárása is. „Az áprilisi ég alatt / nem sírbatétele láttam akkor: // feltámadásod kezdetét.” Másutt meg akár Ovidiusig is visszamegy az időben, miként ezt mutatja az *Üzenet Ovidiusnak* tizenkét sora Budapestről, 1984-ből. Különböző korok, különböző értékrendek, különböző erkölcsök. Ám a minőségigény összeköti őket, korokon át. Ebben a műben az Augustus császár által száműzött nagy aranykori költőelődnek üzen a huszadik század magyar költőnöje, mintegy két évezred távolából. Az „örökéletű műfaj / a száműzetés” jelenkori

gonddá lényegül át. Az erkölcsileg meglehetősen problematikus római kor és a huszadik század egybevetése néhány apró jelzéssel történik meg. Asszociálhatunk a „belső száműzetés” fogalmára, de akár az öncenzúra állapotára abban a korszakban, amelyben rákényszerült az ember a sorok közötti olvasásra. Az Aczél-korszakra... Igen, ez is történelem, főként már a huszonegyedik század első évtizede után, a vers mai olvasatakor. Amikor persze az új száműzetések lehetősége sem kizárt, s amiről minden korban szólhat a vers.

Ide kapcsolódik tartalmilag a *Magyar rekviem* is. Íme, a szöveg: „A megfeszítés / sem szakszerű itt: / cserélgetik / a jobb s a bal latort, / kergetik köbe-körbe / statiszták légióit, / s a rozoga keresztre / kontáruul szegeznek fel / az Embernek Fiát.” Írja ezt abban az időben, amikor valóban újabb és újabb megfeszítések történtek (pl. szellemi értelemben), és az embernek akkor is (mint mindig) el kellett (volna) döntenie, hogy melyik oldalra áll. A keresztet (és az üdvözítést) vállaló, avagy a Krisztust a leszállásra buzdító lator helyére... Itt teljesen egyértelmű, hogy Petróczi Éva lírája egyfajta elmozdulást mutat a közéletibb hang felé. Ugyanakkor megőrzi visszafogottságát, finom rezdüléseit. Akkor is, ha szenvedélyesen szól a „szakértelem” hiányáról, ebben a morbid helyzetben... Közvetve természetesen a minőségeszmény hiányáról van itt szó!

„Az *Önmagáról* ciklus... sajátosan keveri a földrajzi-családi indíttatás meghatározó élményét az 1985-ös kanadai-amerikai úton megtanultakkal. Mindezen motívumok integránsan épülnek a költő folyamatosan differenciálódó világába, mely nem feledheti sem a gyökereket, sem az új élmények indáit!” (Szilassy Zoltán i. m. uo.) Tegyük hozzá, hogy ebben a ciklusban azért a „földrajzi-családi indíttatás” élménye a meghatározóbb. A pécsi, baranyai világé, amely mindvégig meghagyja nyomait a költő emlékezetében. Van, hol a város földrajzi neveivel játszik (*Egy pécsi térképre*), ám egyben ott az elszakadás keserű mozzanata is, már csak ezt írhatja záradékul: „...ahol / otthon voltál... / valamikor.” Puritán mondatai is ezt a kemény tényt erősítik. *A halottak napja a szülővárosban* sötét színei hasonlóképpen. Elgondolkodtató befejezése: „Meghal, ím, a halál is. / Elsötétül a kék-arany ég,

/ s a város / a krizantémok robajától.” Egyrészt a „halál halála” jelenthetne vigaszt is, de az elsötétülés némiképp ellenpontoszza mindezt – a különböző érzékterületek egybemosódása (szinesztézia?) pedig további összetettséget eredményez. Így hát még a *Halotti beszédre* is asszociálhat az olvasó, hiszen a „halálnak halálával halsz” még erőteljesebb ebben a vonatkozásban. Kísért tehát továbbra is a múlt, a gyermekkor, és a költő belső világában továbbra is ott munkál a vonzás és a taszítás kettőssége. Nagyon emberi ez a kettősség, a befogadó könnyen azonosulni tud vele, hiszen hasonló helyzetek és érzések talán minden ember belső világát meghatározzák. Ez is a csodák közé tartozik: úgy szól hozzám a versek szerzője, hogy magam is átélem az ő sorsát, érzélem- és gondolatvilágát. Fontos mozzanat ez, és tegyük hozzá, hogy nem minden esetben valósul meg! Ha a befogadó és az üzenet küldője ráadásul hasonló életkorú, hasonló az élményvilága, a kulturális közege, ismeretanyaga, hite, erkölce, akkor meg különösen is fogékony a művek üzenetére. Akkor könnyebben dekódolhatja a mű jelrendszerét.

Ez a kötet „Terjedelmileg szikár – de a maga szerinti lényeglátás üdvéről és pokláról ad ijesztően vonzó helyzetjelentést.” (Szilassy Zoltán i.m. uo.) Fontos észrevétel ez is, hiszen ha az ember nem kerüli ki a létezés összes gondját, akkor az üdv és a pokol, az áldás és az átok egyaránt elrendelt sorsának a sajátjai közé tartozik. Jól tudja és érzékelteti ezt Petrőczy Éva számos verse. Azok is, amelyekben az emberi kapcsolat a tárgy, egy olyan kapcsolat, amelyre az jellemző, hogy: „Szívemen / fészket raknak / nagy, barna denevérek, / fekete varjak.” (*Ez most...*) A napfény helyett a sötétség uralkodik itt, olyan lényekkel „illusztrálva”, amelyek pontosan a leírt lélekállapotot erősítik. Hasonlókat mondhatunk egy olyan élmény földidézéséről, mint amilyen egy vetélés (*Nemvalócska*), bár még itt is megpróbálkozik a költő egy kevésbé drámai megidézéssel, egybekötve egy gyermekkori élményt a későbbi, kemény valósággal. És mintegy ezt oldja egy szép tízoros, a *Bontsd le...*: „Bontsd le rólam / a mintha-lét / gúzsait. / Holttá pólyáznak / annyian, de élek. // Élhetek még, / ha nekirontasz / cifra koporsóm / félig-nyílt / födelének.” Élni akarás, a gyötrelmek legyőzése, költői és

emberi erő minősíti ezeket a sorokat, egy formailag is kiválóan megoldott, mély tartalmú versben. Bujtatott szójátékra is rátalálhatunk a befejezésben: az „élek”-re rímelő utolsó szó második tagja akár az „ének” is lehet... Az ének pedig a költők hite szerint annyi mindent hivatott legyőzni! Nagy erők munkálnak itt, ebben a Petrőczy-versben. Mint ahogy egyértelműbb ennél is a játék a *Hajamról* zárásában, ahol „évai ékem”-ről esik szó. A játék tehát továbbra is fontos értéke ennek a poézisnek, változatlanul a maga visszafogottságában.

S ha kissé korainak is érezzük, már ekkor foglalkoztatja az idő múlása, sőt, az elmúlás gondolata is. Persze nincs ebben semmi kivétel, hiszen életkorunkról némileg függetlenül előtör belőlünk ez a gondolat, tudván, hogy nem minden az életkor függvénye. Egyfajta bölcsesség is jellemzi azt az embert, aki mindig készen áll akár a legnagyobb változásra is. Íme, így jelenik meg mindez, sajátos „Petrőczy-hangszerelésben”: „...a simogató kézbe bele-belemaró, / vad, bársonycuklya alól / kitörő sólymcskát / nem játszhatod immár. // Ha mégis: csak kinevetnek.” (*„Ifjúság mint sólyommadár”*) Itt nem a misztikus jelleg a fontos, a költészetben egyébként gyakran előforduló ősi madár alakjában, hanem az erő, ami az ifjúság lendületével függ össze, s ami az idő múlásával csökken. Van itt önismeret ismét, és van némi bujtatott önirónia is. Mindezzel függ össze az is, hogy: „Magával ragadó női poézisében a hagyomány ... a fordítás, az alkotás és az értés határátlépéseiben, az (irodalmi) anyagelvűség tudata által válik egyénivé, egyénisége reprezentánsává.” (Soltész Márton: *Hagyomány és önprezentáció poétikai tendenciái Petrőczy Éva lírájában*. Studio Caroliensia, 2009. 2-3. 164.) Keveset szóltam még arról, hogy „női poézis”, ami kétségtelenül fontos tényező akkor is, ha a MŰ szempontjából nem éppen elsődleges kérdés. Hiszen az érték nem feltétlenül függ a szerző nemétől, ám nem vitás, hogy mindig találhatunk ilyen jegyeket is. Már csak azért is, mert a teremtésben nem véletlenül kapjuk identitásunkat...

Aztán a *Vízkereszt* c. ciklusba ismét előtérbe kerül a szakralitás, a hit és a Biblia világa – már a cikluscímét adó nyitóversben is. Ez az irányultság az első időktől elkíséri Petrőczy Évát, és nyilvánvalóan így lesz ez a jövőben is. Például

azért, mert világképe, műveltség-eszménye és gyakorlati élete elképzelhetetlen ezen identitás nélkül. Egyre elmélyülőbb világa egyre többször mutatja föl a metafizikai jelenségeket, nála a hit és az intellektualitás egymást erősíti. Az előbb említett versben azonban inkább a profán vonások vannak túlsúlyban egy olyan időben, amelyben „Halványul csillagod, Betlehem.” Éppen erre a veszélyre figyelmeztet a költő, bevallván saját vétkeit is. Legfontosabb üzenete, hogy: „nem mindegy, milyen / mozdulatok / születnek bennünk...” És nem mindegy, mit mondunk ki, és nem mindegy, hogy a költő miképpen bánik lehetőségeivel – sugallja. Azért, hogy a szent dolgok ne halványuljanak. Fájdalmas vallomásokat találunk itt, ha nem is egészen egyenlő esztétikai színvonalon. A fájdalmat egy szép imaversssel oldja, *Jób könyvéből* címmel. A biblikus mottó: „Mert ő megsebez, de be is kötöz, összezúz, de kezei meg is gyógyítanak.” (Jób 5:18) Az istenfélő, de válságba jutott ószövetségi ember példája átível minden koron. Fölveti azt az örök kérdést is, hogy az Istent szeretőknek miért kell szenvedniük, más felől persze azt is, hogy az őt szeretőknek minden a hasznukra válik. Ez a huszadik századi imádság közvetve szól erről, igen intim hangon. Végül megtalálja a megoldást a „sebek és gyógyulás / bölcs ritmusa”-ban. Benne van ugyanakkor a hívő ember egyik legfontosabb mondatának üzenete is, a „legyen meg a Te akaratom” vallása. Mint ahogy fontos az is, ahogy kedves szerzője, Szenci Molnár Albert mellett megidéz egy másik, hajdani nagy nyelvész, Sylvester Jánost is, a *Példamondat* c. versben. A magyar-latin nyelvtanból választott mottó: „Ídes az hazának szerelme...” Emelkedett hangnemben szentírásnak nevezi a művet, hiszen „tüzes nyelveket / szólásra így / indított az elme...” Aztán újra a sajátos hang: „szavak ingó / szalmagerenda-tutaján hajózunk makacsul / apostoli grammatikád után.” Hasonló szeretettel „szólítja meg” Kós Károlyt is a *Varjúvárakat*... tanúsága szerint a nagy magyar polihisztor századik születésnapján. Az alkalomhoz illően itt ünnepélyes a versbeszéd, érzékeltetvén a fájó hiányt, s egyben igazolván, hogy milyen sokhúrú ez a költészet. A mű végkifejlete: „A halál csak a / holtak menedéke. / Nekünk még élet, élet / kellene: olyan, mint az Övé - // Varjúvárából /

kitörő sólyom / apró madárhad közt / szertesöprő / diadalmas szárny-lebbenése.” Az is figyelmet érdemel, hogy újra megjelenik a sólyom, melynek jelensége diadalmas.

Tematikailag is gazdagodik az *Ez is történelem* egészének tanúsága szerint ekkoriban Petróczi Éva lírája. A hagyományos értelemben vett szépséget is egyre gyakrabban ragadja meg, őrizvén és korszerű tartalmakkal gyarapítván a hagyományos értékrendet. Gyakran eredeti képi világgal, érzékletes eszközökkel. „Ezek a napfény-spongya / házfalak, s a / sárga párta peremén / kapaszkodó riadt kis szentek...” – így kezdődik például *A Szent György-hegyen*. S közben, igencsak rá jellemző módon egy zárójeles közbevetés: „(hogy az obligát / mandulafára szót / ne is vesztegessék!)” Összességében a hazai táj szeretet világlik ki ebből a műből. Mielőtt még túlzottan emelkedett lenne a stíl, jön a zárójeles rész, ám a végén visszatér ez eredeti hangulat. Összetéveszthetetlenül egyedi megoldás! Másutt egy hasonlat furcsa asszociáció terméke lesz: „A sík mező / olyan itt, / mint egy / nyitva felejtett // szinonimaszótár.” (*Az út két oldalán*) A meglepő kezdés után szó esik kolumbáriumról, temetőről és „hamvas galambról”. Sajátos jelképrendszer!

Természetesen ebből a kötetből sem hiányzik Szenci Molnár Albert alakjának megidézése, legfőképpen a *Pataki virágének* kapcsán. Petróczi Éve kedvenc eljárása itt is a mottó: „A jelen Szenci Molnár Albertjeinek / „Dacia dat tumulum.” – „Erdély adja a sírt” *Szenci Molnár Albert sírverse*.” Ez a mű a szokásosnál nagyobb ívű, terjedelmesebb szöveg. A mottóban említett mondat időközben módosul: „Nem és nem adja a sírt.” Keserű történelmi valóság húzódik meg a háttérben, s a „felleghajtó októberi szélben” megjelenik a gyász, a sírok világa. A keletkezés helyszíne Sárospatak, ám a költői kívánság szerint „Házsongárdulnia kell, itt, / Patakon, ennek a rögnek...” Gondolhatunk az egységes magyar irodalom, kultúra és a határokon átívelő nemzetsors fontosságára is e sorok olvasása közben. Annál is inkább, mivel a költő személyiségében és sorsában is sűrítve van a Kárpát-medence soknemzetiségű jellege, a különböző nemzetiségek egymás mellettsége. Ráadásul a különböző korok kultúrája, hite, irodalma, a vállalt folytonosság.

A kötet befejező ciklusa, a *Költészet és valóság* egésze pedig még közelebb visz bennünket a szerző irodalom-felfogásához, ars poeticájához. Számol az alkotás lényegével, azzal a kettősséggel, ami annak, bizonyos értelemben vett abszurditásával is azonos. A „mit tehet a költő?” ismert kérdésével is szembenéz, rögtön, a ciklus elején. A *Kérdés* többszörösen is költői... Egyértelmű, hogy a válasz csak pozitív és igenlő lehet. Azé a poétáié, „kit mestersége, / egyre búsabb szó-vetése / el nem ereszt...” Eleve elrendelt az ilyen művészi sors, tele bizakodással és kétkedéssel, örömmel és gyötrellemmel. Közben játékkal, iróniával és a fölülelemkedés szándékával. Önismerete egyre

erősebb, „önboncolása” is folytatódik. Vannak intelmei, és megszólaltatja a gyertyalángot. Azt a lángot, amely másokért világlik és ég, hogy aztán eltűnjön. Ám *A gyertyaláng szól* legfontosabb üzenete: „Aki világol: / takarhatatlan. / El is rejtsek, / ezer alakban, / hamu-alakban, / üszök-alakban, / szénné vált húsban // előjön ismét.” Így lesz takarhatatlan a költő szava is, így adja tovább az értéket, így szól a lélek rejtelméről.

Így olvad egybe a személyes történelem a tágabb összefüggésekkel, így lesz része a költészet a világ egészének.

Bukta Imre:
Gazdag ember
udvara,
2006

Szabó Ferenc SJ

Archaikus népi imádságok

(Erdélyi Zsuzsanna műve, a „Hegyet hágék...”, „huszonöt év múltán”)

A Kalligram Kiadó 2013-ban újra megjelentette – ismét bővítve – Erdélyi Zsuzsanna először 1974-ben közzétett és azóta bestsellerré lett *Hegyet hágék, lőtöt lépék* című művét, amely az utóbbi negyedszázad során egyre bővült újabb gyűjtésekkel, kommentárokkal, méltatásokkal (1120 oldal). A mostani kiadás új része (70 újabb szöveg) bevezetőjében Erdélyi Zsuzsanna felvázolja a hatalmas mű genezisét, keletkezéstörténetét, az egyes kiadások állomásait (1974 – 1976 – 1978 – 1999 – 2013), egyre pontosabban meghatározza az archaikus népi imádságok sajátos műfaját, helyét a magyar folklór és filológia, valamint a lelkiség történetében, érintkezéseit a misztika és a teológia területeivel, valamint a hasonló európai kutatásokkal.¹

Kis büszkeséggel tölt el, hogy Zsuzsanna, akivel közel negyven évvel ezelőtt itáliai kutatásai során ismerkedtem meg, engem is megemlít a művét méltató írók és szakemberek (Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Rónay György, Tandori Dezső és mások) sorában. Ezt írja: a római Szabó Ferenc, „a Vatikáni Rádióban többször szólt az imádságokról, ha kint voltam, riport keretében is, és költőként sem szabadulhatott a hatásuktól”. Utalás *Esti ima* című versemre, amelyet e népi imádságok ihlettek, és amelyet Erdélyi Zsuzsannának ajánlottam.² Erdélyi Zsuzsanna az elmúlt negyedszázad során folytatta a kutatásokat, kereste az európai gyökereket, és igyekezett pontosabban meghatározni a ma már másvilágra költözött öregasszonyok ajkáról oly nagy szeretettel „meg-

mentett” imádságok műfaját. „Sokesztendő hazai és külföldi gyűjtő- és kutatómunkám eredményeként elmondhatom, hogy ez a tízezres bőségben felszínre hozott imádsághagyomány annak a szakrális költészetnek – a szóbeliségben a központi téma, a szenvedéstörténet folytán imádságfunkciókban fennmaradt – nemzeti nyelvű emléke, amelyet a középkor köznépi vallási mozgalmak éltettek. [...] A középkor évente ismétlődő katartikus tömegélménye, a nagyhét ünnepe: Krisztus halála – Mária gyásza – föltámadás...” A szenvedő Krisztussal azonosulni akaró vallásosságnak megfelelő műfajok születtek: „a sokszor véresen realiztikus, sőt verista passió-epika és az anyai fájdalmat megjelenítő Mária-siralom-líra, illetve a nagyhét történéseit bemutató, a misztériumdramák körébe sorolható passiók. [...] Mind a szent dráma emlékeit, mind a belőle kialakult és fokozatosan önálló műfajjává terebélyesedett lírai alkotásokat, akárcsak a passió-epika emlékeit, megőrizte a néphagyomány. [...] A néphagyomány megtartó erejét bizonyítja [...] az a tény is, hogy hazai nemzetiségeink emlékéanyagában szintén nagy számban találtam népi imádságokat, amelyeket annak idején nyilván anyaországból hoztak magukkal.” (774–775.)

„Magyarországon a szóbeliség őrizte meg a késő középkor nemzeti nyelvű vallási költészetéből azt, amit szerencsésebb országokban az írásbeliség is. Tehát az orális kultúra állománya nálunk esetenként forrásértékű lehet. Még akkor is az, ha dokumentumokkal nem, vagy alig hitelesíthető.” (776.)

Anélkül, hogy az archaikus imádságok szétágazó jelenségét elemezném, mint teológus itt utalok egy, a keresztény lelkiséget/teológiát is érintő kérdésre, amelyről többször eszmecsere-t folytattam Erdélyi Zsuzsannával. Számomra nem a pogány ráolvasások, babonák hatása, még

¹ E sorok szerzője több ízben bemutatta és méltatta Erdélyi Zsuzsanna kutatásait, többek között a Távlatok 50. és 59. számában: -<http://www.tavlatok.hu/50000tartalom.htm>
² Vö. <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2001/X.-evf.-2001.-januar-februar-Erdelyi-Zsuzsanna-80-eves/Archaikus-nepi-imadsagok-Esti-ima>

csak nem is a záradékokban kilátásba helyezett „lelki haszon”, az üdvösség elnyerésének ígérete a leginkább problematikus, hanem az, hogy ez a népi vallásosság szinte teljesen Jézus és Mária szenvedésére összpontosul, a passiót és a gyászt szinte sohasem követi a feltámadás öröme. Pedig a keresztény élet és lelkiesség a húsvéti misztériumban való részese, ez a misztérium pedig halál és feltámadás. Ezt jelentik meg hathatósan a szentségek, különösen is a szentmise.

Erdélyi Zsuzsanna igyekszik eszmetörténeti-pszichológiai választ adni erre a problémára. Hivatkozik a középkori szentek/misztikusok szenvedésmisztikájára, illetve a szenvedésköltészetre. *Mutatis mutandis* ez áll a magyar népi imádságok szellemiségére is. „E korban az élet elviselhetőségének záloga, gyakran értelme a szenvedés volt, amely a krisztusi szenvedés magasába emelve kívánatos, érdemszerzővé vált. Ez a szemlélet termelte ki a kor önkifejezési eszközeit a líra, az epika és a dráma műfajaiban, nemkülönben a vallásfilozófiai és teológiai irodalomban. S hogy milyen sikeresen, mutatják öregasszonyaink »sírva-ríva« elmondott imádságai, egy távoli kor napjainkig ható, nemzedékeken át örökíthető katartikus élmény kiváltotta belső reflexei. A közösen átélt Krisztus-halál késői, személyes megnyilvánulásai. A halál-gyász-síralom költészetével foglalkozva figyeltem föl e lírának a népi gyakorlatban jelentkező pszichikai hatására. Mégpedig a behelyettesítés, kivetítés (szubsztitúció, projekció) belső mechanizmusaira, furcsa, reflexszerű megnyilatkozásaira. [...] Számtalan hosszú beszélgetések leszúrta tapasztalat bizonyítja, hogy Krisztus szenvedésének, Mária fájdalmának átélése viszonyító erejű. Csökkenti az imádkozó saját szenvedésének mértékét. Csökkenti, ha ugyan – mint sok esetben láttuk – át nem lényegíti, és misztikus síkba helyezve érdem-kegyelemszerző tényre nem emeli.” (780.)

Ezt a kérdést felvetette már az imagyűjtemény első megjelenése után Alszegehy Zoltán SJ, római teológus.³ Megjegyzi, hogy a látott, jelennek érzett esemény (Krisztus szenvedése, Mária fájdalma), a főhősökkel való azonosulás „segíti az imádkozót, hogy belépjen

3 Szolgálat, 1983/2, 10–11.

a leírt valóságba, és magára öltse a szereplők életformáját”. Miután idézte Erdélyi Zsuzsannát a *behelyettesítésről és kivetítésről*, így folytatja: „A fontos az, hogy a Krisztus szenvedését, Mária altatóját és siratóját mint jelenvalóságát szemlélő, abba belépő, a nagy Szenvedőkkel azonosuló élmény jelentős segítség Krisztus követésében. Mivel pedig ez az azonosulás hitünk szerint végső fokon a feltámadt Krisztus kegyelme, teológiai szempontból is jogos egy pillanatra elvonatkoztatni a történet rendjétől, mert hiszen a halál és a feltámadás egymásba tolnak, mikor Krisztus feltámadása nyilatkozik meg abban, hogy én most vele egyesülve fogadom el mindennapi halálomat.”

Hangsúlyoznunk kell: Jézus élete és műve nem fejeződik be a kereszthalállal, története nem gyászba torkollik, hanem a húsvéti feltámadás öröméé az utolsó szó. Kétségtelen, hogy egy bizonyos középkori szemlélet/lelkiesség is felelős az egyoldalúság kialakulásában, egy bizonyos „dolorizmus”, gondolok itt a megváltás-teológia egyoldalúságaira a nyugati egyházban. A keleti teológia inkább a megistenülést hangsúlyozza, és a Pantokratort, a mindeneken uralkodó feltámadt Krisztust ünnepli (vö. 1Kor 15,28).

Ismét Alszegehyt idézem: „Talán éppen a feltámadt Jézus végső, minket is magával sodró diadalábvetettreménységfogyatékoshangsúlyozása magyarázza meg, hogy népi vallásosságunk újabban kiadott archaikus emlékeinek alaphangulata olyan kevésbé örömteljes. Ennek természetesen több oka is lehet. Mindenekelőtt a nép századokon át elnyomott helyzete, sanyarú életsorsa természetszerűen a vallásnak erre az oldalára irányította a figyelmet. A gyűjtött emlékek műfaja is meghatározza tónusukat, hiszen Urunk kínszenvedésének és siratásának fontolgatása a késő középkor és a barokk lelkiesség szokása szerint elsősorban a szájalom, a részvét felkeltésére irányult. Az is belejátszhat a dologba, hogy a régi szöveget elsősorban öregasszonyok emlékezetéből hívta elő a gyűjtők szorgalma, és ezeknek sajátos egzisztenciális helyzete természetesen könnyebben idézte fel a borongós hangulatú emlékeket.”

A teológus itt csupán azt hangoztatja, hogy bármennyire felbecsülhetetlen kincset jelentenek is ezek az archaikus imádságok – és itt nagy hálával

és elismeréssel kell adóznunk Erdélyi Zsuzsanna csodálatos munkásságának –, a múlt orális emlékeit őrző imák nem lehetnek a mai hívő keresztény lelkeség teljes mintaképei. Mert az Evangélium örömhír, Jézus a Hegyi beszédben boldogságokról szól, és mennyei örömöket ígér követőinek. Még a bajban, üldöztetésben is örülnünk kell, ha Krisztusért vállaljuk az üldöztetést. Egy zalai Mária-siralom jelzi, hogy nem a passió zárja le a Jézus-történetet: „Krisztus Urunk harmadnapra

halottaiból föltámadott a föld mélységeiből. És az egész világi kereszténység mind azt kiáltotta: Hála legyen az Istennek, föltámadt Krisztus, világ megváltója, lelkünk pártfogója.” Ha nem is sok az ilyen utalás a föltámadásra, a krédóból átsugárzik ez a hit a népi imádságokba.

(Kalligram Kiadó, 2013)

Boromissza
Tibor:
Nagybányai
utca, é.n.

Szemes Péter

Muravidéki kincsestár

(Magyar Zoltán *Muravidéki népmondák* című könyvéről)

Ma már közhelyszámba megy Hegel gondolatának parafrázisa, miszerint minden közösség azonos a történelmével. Ami elsősorban a továbbélő örökség (pl. szokások) és a tárgyi emlékek mellett a kollektív emlékezetet reprezentáló narratív hagyományból bontható ki. Ez utóbbi vonatkozásában pedig meghatározó jelentőségű a kiváló néprajzos, Magyar Zoltán *Muravidéki népmondák* című könyve, mely a lokális szövegfolklor eddig legteljesebb gyűjteményeként a szlovéniai magyarság kulturális önazonosságának erősítésén és a múltfeltáró, leletmentő munkán túl a helyi értékek megismertetése, egyetemes nemzeti szellemi kincseink közé emelése miatt is mérföldkönek számít a lendvai Magyar Nemzeti Művelődési Intézet kiadványainak sorában.

A tetszetős kivitelezésű kötet voltaképpen a gondos szerző által – egyebek mellett torna- és zoborvidéki, gömöri, gyimesi, kalotaszegi, szilágysági vagy bodrogi gyűjtéseit követően – 2004 nyarán a Muravidék 20 településén rögzített, mintegy 700 narratívumból félezret ad közre, valamint egy jövőbeli lehetséges adomatar alapjaként, függelékben még egy kisebb adoma-, anekdota- és tréfameze-anyagot. A korpusz elé rendelt átfogó bevezető tanulmányában mindezek rövid áttekintésén, tematizálásán, súlypontjainak kiemelésén túl, megemlékezik a kutatási előzményekről is. Rendkívül szimpatikus módon fejt hajt a munkát megalapozó Gönczi Ferenc és a II. világháború után szisztematikus alapossággal gyűjtő Szentmihályi Imre (a Göcseji Múzeum első igazgatója, a Falumúzeum egyik megálmodója) emléke előtt, rámutatva, hogy utóbbi kapcsolódó feljegyzéseinek nagy része a nagyközönség számára máig hozzáférhetetlen. De hivatkozik Bellosics Bálint, Toma Károly, Kapos Ernő, Penavin Olga, Kerecsényi Edit, Halász Albert, Pivar Ella, Mód László, Töröcsik István, Szabó Mária és mások helyi folklórhoz kötődő írásaira is.

Az általa gyűjtött népmondák első csoportjaként a *történeti tárgyúakat* adja közre. Ezek szöveghagyománya egészen Attila királyig nyúlik vissza, aki a legenda szerint kétszer is átvonult a vidéken, felesége, Kerka királynő pedig itt fulladt a később róla elnevezett folyóba. Érdekes az is, hogy a helyiek Szent István ellenében máig Koppány vezér örökösiként pozícionálják magukat. A Kárpát-medence egészéhez hasonlóan, több történet kapcsolódik Szent László (főként csodás forrásfakasztások) és Mátyás királyokhoz, utóbbi az egyik szerint Lendván is megfordult. A legtöbb történeti monda azonban a török időkhöz kötődik. A mohácsi csatában Bánffy János életét Bakáts (Bakács) Sándor nevű csatlósa mentette meg, akit ezért ura nemcsak a fogságból váltott ki, de birtokkal is jutalmazott, saját menekülése emlékére pedig Szent János tiszteletére templomot, a pálos barátok számára pedig kolostort építtetett. Számos narratívum említi a törökök dúlását és kegyetlenkedését, az általuk elrejtett mesés kincset, vagy éppen a nép számára menekülési utat biztosító „vaskapuk” meglétét (állítólag a lendvai és lenti várat is alagút köti össze). A város történetének dicsőséges fejezete az 1603-as nagy ostrom visszaverése és Bánffy Kristóf diadala, aki a hagyomány szerint a támadó sereget mocsárba szorította, az elesetteket pedig a várhegy alatti Csontos (máig számos lelet kerül elő innen) területén temettette el. De ehhez az eseményhez kapcsolják a gazdag Hadik

legendakört is, aki az elbeszélések alapján „a vár kapitányaként” vagy a szerelmesét a halálba is követő várkisasszony kedveseként egy török vitézzel vívott párbajban vagy az ellenség elől menekülve szerzett végzetes sebet vagy szenvedett halálos balesetet. Több adatközlő is említi azt a bizarr változatot, miszerint elestekor a hős teste fennakadt és napokig lábánál fogva lógott, mialatt teljesen kivérzett – így magyarázzák a későbbi mumifikációt. Az 1733-ban meghalt Hadik Mihálynak, mint valós történelmi személyiségnek, akinek múmiája 1795-ben előkerült (és a helyi csínytevőknek köszönhetően a templom szőszékén papi ruhába öltöztetve a híveket ijesztgette) és ma is megtekinthető a Szentháromság hegyi kápolnában, sőt a néphit szerint gyógyító erővel is bír (például fogfájás esetén), nyilvánvalóan semmi köze sincs a mitikus törökverőhöz, akinek lópatkónyomát sokáig és több helyütt mutogatták az idősebbek. A helyi hagyományból teljesen hiányzik a kuruckort megidéző mondaanyag és az 1848/49-es szabadságharc emlékét is csak a Kapos Ernő múlt század eleji gyűjtéséből származó, Piku bácsi által ízes tájnyelven elmondott, *A zillérök* című elbeszélés őrzi, Jellasics horvát (azaz „illír”) katonáinak garázdálkodásáról. A legújabb kori történetek közül szívbeemelő a Muravidék visszacsatolásáról szóló rövid emlékezés (74. szöveg): „Lendván nagy ünnep vót. Aztán tudom, én is vótam kü a határig. Akkora énökkel, az a sok szép magyar nóta... Jézus, az millen jó érzés vót! Hát minékünk ez nagy érzés vót. Akkor mise vót, oszt estire vót bál Lendván.” (Csente). Ezzel szemben érezhetően máig élő seb az idősebb helyi magyarok számára a szovjet megszállás, valamint a jugoszláv partizánok vérengzéseinek és a deportálásoknak – különösen a kisgyermekek kegyetlen elhurcolásának és legyilkolásának – a megidézése.

A szerző – kiváló érzéssel – számba veszi a különböző helyekhez, létesítményekhez kapcsolódó emlékeket is. Feltűnik Dobronak egykori mezővárosi kiváltsága, az elpusztult Szécsiszentlászló közeli alsó-hegyi falu és a kámaházi kolostor, az „öreg” római út és a „vaskapuk” mellett a Völgyifaluból Magyarországra vezető régi országút, a több településen még ma is látható lármafa (ahonnan például az ellenség jöttét

adták hírül), a bűnösöket elrettentő gyertyánosi akasztófa, vagy a „nagyon régön” még Alsólendva alatt elfutó Mura és a környező hatalmas lapály.

A történetekkel ellentétben viszonylag kevés, mindössze 39 az összegyűjtött *helyi mondák* száma – ennek oka Magyar Zoltán szerint alapvetően a táji adottságokban keresendő (a vidék, néhány kiemelkedéstől eltekintve, jellemzően sík és lápos). A „vízen érkezett” Kót, és az újszövetségi párhuzamot sem nélkülöző, Péter halászáról elnevezett Petesháza eredetének történetén túl ugyancsak megismerhetjük a pincai temető, valamint a lendvai Vénlány-szülő elkeresztelésének és a vár építésének történetét, utóbbihoz kapcsolódóan pedig a helyiek képzeletét mindig élénken foglalkoztató, kivezető alagutak verbális hagyományát is (eszerint az említett lenti váron túl a Szentháromság-kápolnáig is vitt innen földalatti járat). A vízhez kötődő elbeszélések egy része nevezetes kúthoz, így a hosszúfalusi Bánffy-kúthoz (a feliasztott vadkan által megsebzett gyönyörű váraszony, Sagoni Margit sérüléseit enyhítette az itteni víz, mely állítólag részben a vár ellátását is biztosította), az egykori kegyhelyről elnevezett, mára eltűnt Oltár-kúthoz és a gyógyító erejű Pusztamalomi-kúthoz, másik hányaduk a Csente környéki feneketlen patakhöz és tóhoz kapcsolódik. Emellett számos települést (Bánuta – bán útja, vagy a rossz földek miatt megbánta, aki elsőként oda települt; Kapca – alakjáról, vagy a vándorcigányok által itt elszórt rongyokról; Kót – egy nagyobb község sarka; Pince – pincelakásokról vagy borospincékről; Radamos – folyton mosó Rada nevű ember után) és helyet (dobronaki Begunc utca – a betelepültek „beguncok”, azaz szökevények; Csontos – az elesett katonák és civilek csontjairól; lendvai Vadkert – a Bánffyak egykori vadaskertje; petesházi Gyilkos-tó – egy belefűlladt gyermek miatt; petesházi Asszony-lik – egy szintén belevesztett asszony után) illetően maradtak fenn névmagyarázó mondák is. Az e csoportban közölt narratívumok leghátborzongatóbbika egy lendvahegyi pincére vonatkozik, melyben eszerint a Bach-korszakban a helybeli legények megölték, megsütötték és részben megettek egy önkényeskedő pandúrt.

A vallásos elbeszélések, a *legendák* legnagyobb része a Radamos határában lévő Mária-fa köré szerveződött. 1947. június 15-én itt jelent meg a teheneit legeltető Füle Józsefnek a lombkoronában Szűz Mária, s ezzel kezdődött a máig élénk kultusz, amit az sem vetett vissza, hogy a tölgyet egy 1986-os szélvihar derékba törte (a csonk és a fekvő törzs egyaránt szakrális tárgyává vált). Azóta több idelátogatónak Szűzanya-látomása volt (köztük bizarr módon az egyik felülvizsgálatra érkező kommunista funkcionáriusnak is), de akadt olyan is, aki Jézust, a keresztút egy jelenetét, a Szent Családot, Szent Józsefet (volt, aki motorbiciklin!), vagy fényes gömböt vélt a kegyhelyen felfedezni. Különböző csodákat is kötnek a fához (rég várt esőzés, Füle János misztikus eredetű rózsafüzére, elveszett gyermek előkerülése, gyógyulások, szenvedéstől megváltás, kegyes álmok), melyet egyetlen ellensége sem tudott, vagy mert kívágni, hiába próbálta.

Több történet kapcsolódik egy másik kegyhelyhez, a dobronaki Szent Vid-kúthoz (a Babakúthoz – ide hordták ugyanis a gyermekeket) is. A környéken lakók megemlékeztek az itt állt, „elsüllyedt” kolostorról, sőt voltak, akik az egykori barátok árnyait is látni vélték. A vízforrásnak számos gyógyulás köszönhető, különösen a szembetegségekre bizonyult jó írának, békéjének megsértőjét, egy lövöldöző „turniscsai partizánt” azonban „örzöje” halála előtt betegséggel és szenvedéssel büntette, amitől nem tudott megszabadulni, míg meg nem gyónta bűnét. Emellett szintén a szakrális elbeszélések sorát gyarapítják a búcsúszentlászlói csodákról, a Szent Vendel és Szent Márton életéről és tiszteletéről, a templomból elhozott, vérző ostyáról vagy az ima gyógyító erejéről feljegyzett „esetek”.

Ugyancsak a *bűn és bűnhődés* a témája az ünnepeket és a szentségeket nem tisztelőik történeteinek. A vasárnap dolgozók szénája „megrohadott”, szétszórta a vihar (ez a legenda szerint a Leninnel is kezét fogó, öreg kommunista, kámaházi /Miszter/ Soós Lajossal megedett dolog Úrnapjához kötődően is megjelenik) vagy felborult vele a szekér, Vízkeresztkor nem tudott a vétkezni próbáló asszony kenyeret sütni, a Pünkösdkor rabsickodót megriasztotta véletlenül elsült puskája, Kisboldogasszonykor hatalmas kígyó kergette el a mezőn „takarni” akarókat, az istenkáromló nagy

jégesőt kapott, a hamisan esküdő elveszítette ujját, a lopásért megátkozott halálos balesetet szenvedett, a temetői kereszt elvivője szörnyethalt ijedtében, a sebesült német katona szadista kínzóját áldozata kísértette, a bűnösre pedig még temetésekor is lesújtott a Fentvaló.

A vidéken alkalmas bűvőhely hiányában kevés a fennmaradt *betyármondák* száma. Megörökítették Sobri Jóska kapcai látogatását, aki előre bejelentette a bíró lovának ellopását, a Göntérháza melletti vaskapunál a legutóbbi időig mutogatták Savanyú Jóska bűvőhelyét, Patkó Bandi megbüntette az őt becsmérlő nőt és egy pandúrkalandja is fennmaradt, és Seruka haramia alföldi rablásainak híre is eljutott a Muravidékig. Helyi vonatkozásban a Vradár nevű rabló garázdálkodását említik, akit 1929-ben lőtt agyon Zipovecz csendőr a Petesháza és Hármashalom közötti erdőben, valamint a betyárok jeladási módját (a gémeskút rúdjának állásával üzentek) és környékbeli rejtkehelyeiket.

A *kincsmondákat* gyakran természetfeletti lények (tündérek) felbukkanásával vagy jelenségek (lidércfény) előfordulásával kapcsolták össze. Az adatközlők több helyet is megneveztek (egy Radamos melletti mocsár, Hosszúfalu közeli Zótárkút, kámaházi kastély, a vaskapu Völgyifalunál), ahol főként a törökök aranyat vagy más értéket (bort) rejtettek el, de a szövegek megemlékeznek szerencsés kincstalálókra és kevésbé szerencsés -keresőkről is.

A korpusz legnagyobb egységét a *hiedelemmondák* alkotják. A feljegyzett 215 narratívum egy része a szerencsétlenségek („söprűs csillag”, azaz üstökös – I. világháború, „arab háború”(!); vörös égbolt – II. világháború) és a halál előérzetéhez (kutya nappal „tutul” /vonyít/, esetleg kaparja a falat, az asztal megkoppan, a bagoly kuvikol) vagy bekövetkeztéhez (kereszt jelenik meg a falon, fehér galamb a ház fölött) kötődik. De hátborzongató történeteket meséltek a tetszhalottak felébredéséről (van, hogy csak a temetés után), a visszajáró halottak neszezéséről, tetteiről (ajtónyitások), sőt megjelenéséről (lépcsőn felmenő apa, asztalnál ülő régi feleség, konyhába lépő ismerősök) is. Emellett számos elbeszélés foglalkozik a kísértetekkel és a gonosz, ártó szándékú szellemekkel. Noha – amint a szerző rámutat – előbbiek hagyományköre mára

jelentősen erodálódott, még emlegették a kapcai (ahol az ostyát elvivő halott nem tudott nyugodni), a kóti (a gazdasszony elcsalta a papi palást anyagát) és a petesházi (egy öngyilkos és egy erőszakos halált halt „garázdálkodott”) házak eseteit. Mintegy két tucat szöveg idézi meg az éjszakai utasok haladását nehezítő „gyertyásokat”, amit a régiek rossz léleknek, az újabbak – racionálisan – égő földgáznak tartottak.

A Muravidék népi hiedelemvilágához tartozik még a dögvészt hozó, fekete ruhás betegségdémon, a különböző alakokban (köztük szeretőként is) kísértő „lucfér”, az ijesztő ördög, s főként a forgószélnben, macskaként, „daracskos békaként” megjelenő, állatot és embert egyaránt megrontani képes boszorkány. Velük ellentétben a közösség hasznos tagjai az ősi tudást birtokoló, evilág és a szellemvilág között közvetítő bölcs pásztorok, sámán-jegyekkel (pl. dupla fogsor) bíró garabonciás diákok, s konkrétan, távolabb a kígyókkal beszélgető szerbiai öreg, a muraközi tudós és a reszneki jósnő, Juliska néni, helyben pedig a lendvai vásárokon jövendölő Pesti Ilona, a spiritiszta Furján Gergő, vagy a halála idejét megmondó gyertyánosi férfi. A szájhagyomány megörökített mitikus állatokat is: gyermekek elől tejet megivó, a hasukba mászó, disznót elragadó, hatalmas „tórás” (tarajos) kígyókat, „embör nagyságú” murai óriásharcsát, lótolvaj farkasokat és gazdáját sirató kutyákat, illetve misztikus gyermekijesztőket, mint a „tutubán”, „bánuszi”/„bákuszi”, „rigomrágom” és a „benga”, a vízparti településeken pedig „nagy hallal” vagy „vízembörrel”, másutt cigányokkal riogatták a rosszalkodó vagy aludni nem akaró kicsiket. Végül a hiedelemmondák csoportjának végére vegyes folklórszövegeket is beválogatott a szerző. Ezekből magyarázatot kaphatunk a hetési nép hitére a holdbeli élet (Mária ringatja fia bölcsőjét, illetve egy szántóvető dolgozik itt), az égitest foltjai (a hárfázó Szent Dávid képe), a Tejút (egy cigány viszi rajt a lopott szénát) vagy a földrengés (a bolygónkat tartó cethalak helyet cserélnek) eredetére vonatkozóan, de különböző közismert vándormotívumok helyi előfordulására is példát találhatunk bennük (a „fundamentumba” tett pénz gazdagságot hoz a háznak, a harang megtöri a zivatart, stb.).

A humor köré szerveződő *tréfás elbeszélések* nem tartoznak a kötet szigorúan vett profiljához (nem mondák). Közreadásuknak így inkább függelék-, kiegészítés-jellege van – a szerző szándékolta egy későbbi bővebb gyűjtemény alapjait szeretné itt lehelyezni. Az álhiedelemmondák a hiedelmek mögötti valós, komikus hátteret mutatják meg: a beborozott Gyurkó bácsi kísértetéről kiderül, hogy be nem kapcsolt tarisznyájának fedele az, a lábnál vitt mécszet „gyertyásnak” nézik, a tetet lenyomó „lucfér” igazából a részeg testvér, a „tórás kígyú” szőlővessző, illetve fakéreg, míg Hadik Mihály megtalált múmiája (akivel a szovjetek csasztuskát tanítottak, a hippik pedig füves cigarettát szívattak!) csak egy csínynek köszönhetően ijesztgette a templom szószékéről a lendvaiakat. Az adomák sorát gazdagítják a 100 éves kort keveslő plébánosról, a patkányhús-fogyasztással kérkedő gyermekről, a csekefai egérevésről szóló, illetve a lendvahegyi pince-történetek (a keresetét rendre „elkurvázó” Gergánról és Miska bácsi lovairól, akik nem mentek tovább a kocsmától, míg hajtójuk nem ivott benn egy fröccsöt) és pajzán elbeszélések. Hazugságmesék örökítik meg a hosszúfalusi Hány János, Herman bácsi vitézkedését és a gyertyánosi nagyotmondó nyári síelését is. Végül a falucsúfolókból, rátótiadákából szinte minden település lakóinak kijutott: a petesháziaktól (víz helyett hajdinában akartak úszni a község részeg polgárai, szarvasnak hitték és megrohanták a csíkkal teli kosarat, kötélben húzták fel a bikát, amellyel a háztetőn nőtt füvet szerették volna lelegeltetni, egymás nadrágjába csináltak az ittas komák) a hármasmalmiakon (visszaautasították a nekik felajánlott erdőt), csenteieken („spekulált” az itt talált gránát, nem robbant fel, „toráskigyúnak” nézett és agyonvert egy tökindát két kaptos atyafi) át a göntérháziakig (lakatot tettek az asszonyokra, a templomra és a bányára is), zsitkóciakig (egy ember, hogy ne nézzék le, fatörzset pörzsölt meg disznó helyett) és a szentlászlóiakig (megjárták a „krumpligánicával”). De nem maradt ki a kikapós helyiekről „kurvanevelőnek” nevezett Radamos, a sok ügyvéd miatt „húzó-vonó” csúfnevű Lendva és a magyarul rendesen nem tudó, mindent „nám”-mal tagadó Kapca sem.

A korpuszhoz mellékelt mutatók között, a mondák gyűjtési helyeinek számbavétele a tájnyelvi kifejezések és a felhasznált irodalom bőséges jegyzéke mellett a szerző az adatközlőket is felsorolja. Közülük (mintegy 50-en voltak, s majdnem minden helységből) a kiegészítő képanyagban néhány nevezetességgel együtt többeket megjelenít, s bevezető tanulmánya *Muravidéki mesélés, muravidéki mesélők* című egységében sokakat külön is megemlíti. A már eltávozott jeles elődök – mint Füle József, Piku bácsi, Herman bácsi – narratív örökségének megőrzője- és továbbvivőjeként egy-egy hálás szóval köszönetet mond a – közel félszáz történetet elbeszélő – radamosi Füle Margitnak (Füle József unokája), Szekeres Juliannának és Büki Rozáliának, a völgyifalui Marton Józsefnek, a pincei Fordán Józsefnek, a petesházi Gyuricza Józsefnek, a lendvahegyi Bíró Józsefnek és Patyi Zoltánnak, a hosszúfaluhegyi Hancs Ferencnek, a bánutai Cigány

Katalinnak, a kámaházi Molnár Irénnek, a hídvégi Berki Valériának, a göntérházi Csuka Józsefnek, a szécsiszentlászlói Molnár Istvánnak, a dobronaki Sabján Jánosnak, a zsitkóci Bacsó Ferencnek és Király Erzsébetnek, a gyertyánosi Szabó Ilonának, a kapcai Szarjas Máriának, Herzsényák Józsefnek és Horváth Erzsébetnek, valamint a kóti Horváth Ferencnek. Mellettük pedig a szervezésben segítő Bence Lajosnak és Zágorec-Csuka Juditnak. Mindannyian jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy Magyar Zoltán tollából különleges, hiánypótló és maradandó érték szülessen, mely éppúgy csábíthat a Muravidék népi hagyományában való elmélyülésre, annak alaposabb megismerésére, mint további behatóbb kutatásokra vagy az érdekes témák szépirodalmi kibontására, feldolgozására.

(*Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2010*)

Boromissza
Tibor:
Kiállítási
interiőr

Tamáská Péter

Zalaegerszegi honvédek a Donnál

A szerzők – Molnár András, Szabó Péter és Erős Krisztina – a fenti címmel dolgozták fel a magyar királyi 17. honvéd gyalogezred III. zászlóaljának történetét 1942 és 1943 között. S van még egy negyedik, „korabeli” szerzője is a könyvnek: Németh József tizedes, aki naplót vezetett a harctéren. A munka első sorban Molnár András dicsérei, akinek dolgozata a III. zászlóalj mozgósításától, 1942 márciusától 1943 májusáig, a megtizedelt legénység és tisztjei 1943 májusi fogadtatásáig követi az eseményeket. A zászlóalj személyi állománya a később utánuk küldött két menetszázaddal együtt mintegy 1500 főt tett ki, zömük Zalaegerszeg környéki tartalékos volt. A közel 300 kilométer széles német-szovjet arcvonalon Kurszktól keletre a 9. könnyű hadosztály tartalékaként vett részt Tyim bevételében. A városért folyó június-júliusi harcokban az első vonalban harcolt, s mintegy tíz százalékos veszteséget szenvedett, majd a 2. magyar hadsereg arcvonalának legészakibb szakaszára, a Voronyesztól délre lévő Gremjacsje falunál foglalt el védőállást. Augusztus közepén a vele szemben lévő szovjet hídfő felszámolásáért vívott harcban újra érzékeny veszteségek érték. Hosszú folyóvédelem után 1943. január 27-én a visszavonuló 2. hadsereg utóvédje utóvédjeként hagyták el a zalai honvédek Don menti fedezékeiket. A 17/III-as - mondjuk meg őszintén - halálra ítélt zászlóalj volt. A szovjet csapatok bekerítéseiből többször kitorvén rendkívül súlyos veszteségeket szenvedtek, s májusig – a sebesülten visszatérteket kivéve – a harcvonalból visszavonulók mindössze hetede maradt meg. (A csúcslétszámot jelentő 1500-hoz képest a teljes veszteséglista persze kisebb, 667 fő.) Rajki Dezső tartalékos zászlós szerint egyetlen marhavagonba befért az a 46 fő, akiket az éj leple alatt tolattak ki a zalaegerszegi állomásról s a zalalövői hurokvonalon szinte beloptak az ünnepi fogadásra a zalaegerszegi laktanyába. Parancsnokuk, Závodszy István százados semmilyen elismerésben nem részesült.

ZALAEGERSZEGI HONVÉDEK A DONNÁL

A magyar királyi 17. honvéd gyalogezred
III. zászlóaljának története, 1942-1943

Az I. világháborúban elvérzett 6. honvédezred laktanyái sokáig üresen álltak. S amikor szerencsésebb és nagyobb országok lovasezredeiket páncélos ezredeké szervezték át, Zalaegerszegnek – Gömbös Gyula intenciói alapján – legalább egy gyalogos zászlóaljra futotta a huszárok után. Kezdetben mintha visszatért volna a magyar zászlókhöz a hadiszerencse: 1939-ben Kárpátaljára vonultak be a 17/III.as zászlóalj katonái, s részt vettek a szlovákok elleni rövid, határvíta kiváltotta párnapos márciusi harcokban. (A mai szlovák történetírás nem minden nagyképűség nélkül „mala vojna”, kis háború néven tárgyalja ezt az epizódot.) A következő évben ott vannak a kolozsvári bevonuláson, s a bőséges fotóanyagnak köszönhetően ott láthatjuk őket az 1942 májusi zalaegerszegi búcsúztatáson. Aztán hirtelen váltás: kéregető orosz asszonyok és gyerekek a zászlóaljat szállító vasúti szerelvény mellett, kirakodás Kurszknál, s a tyimi áttörés képei. S Gremjacsje: rajparancsnokok téli, fehér rejtő szerelésben, s ugyanott zászlóalj hősi halottainak temetője, végül a visszavonulás. (Korunk üdítő színfoltja: komoly tudományos munkák is megpróbálnak képeskönyvek módjára viselkedni.)

Hogy milyen volt a legénység felkészültsége? Molnár András többször is hivatkozik Péchy György ludovikás főhadnagy visszaemlékezéseire. A trianoni békeszerződés

miatt 1920 óta kiképzetlen korosztályok gyorsított kiképzése során a zalaegerszegi csapattestet is részben ilyen, idősebb emberekkel töltötték fel. Láthattam – írja Péchy –, „mennyre kizsigelretek őket a nehéz földműves munka. A gyalogsághoz beosztottak 90 százaléka nincstelen parasztok köréből került ki. Elég sok volt köztük a szellemileg elmaradott is.” Ezt a katonai erények gyengeségére utaló jelenséget – a sorozottak sem fizikai, sem harckészség tekintetében nem ütötték meg az I. világháborús magyar katonák szintjét – Szombathelyi Ferenc 1943. júniusi bizalmas tiszti parancsában – amelyben a doni katasztrófa összetevőit elemezte – finomabban így fejezte ki: „Sok volt az ijedtség, a pánik, de kevés volt a harcos szellem és hozzáértés is. A hadseregünk, mely nagy tiszti és tiszthelyettesi hiánnyal küzdött, nagy tömegeiben inkább hasonlított felfegyverzett polgársághoz, milícia hadsereghez, mint egy korszerű hadsereghez.” Németh tizedes naplója éppen ennek fényében rendkívül érdekes.

A 20 oldalas napló így kezdődik: „Isten nevében. Történetem kezdete az orosz pokolból.” Érdemes idézni belőle a visszavonulás perceiről: „Úgy látszik, még csak most kezdődik igazi harcunk, de nem az ellenséggel, hanem az éhséggel és a kegyetlen hideggel ... De a jó Isten megsegít bennünket.” Pár nappal később: „A németeket nagyon utálom, ha házba megyünk, mindjárt kizavarnak minket. Utunk még nem tudom, meddig fog tartani és meddig fogom bírni ... Papírra vetni azt a szenvedést nem tudom, az örök emlék marad, amelyet elfelejteni talán sohasem lehet, és aki nem volt ott, úgysem hiszi el, és nem tudja átérezni. Én bízom a jó Istenben, az meg fog segíteni, és nem hagy el ezután sem.” Vörös fonálként húzódik át a tizedes sorain az Istenbe vetett hit: Zala népe ekkor még hagyományosan hívő volt. (Érdekes, hogy az 1812-ben visszavonuló napóleoni hadsereg katonáitól fennmaradt naplókban Isten már nem vagy csak stilisztikai fordulatként szerepel.) S Isten megsegítette a kis tizedest, április 29-én ő és életben maradt társai megérkeznek Nagykanizsára. „Az állomásra be se érve, a sínek mellett lovas rendőrök és sorkatonaság állt, a bevonulás csak kertek alatt történt; mi csak ezt érdemeltük 12 hónap után?”

Az orosz hadjárat később is visszaütött a résztvevőkre. Ha a naplót követően Szabó Péternek a tisztekről készült életrajzi adattárát átböngésszük, a 17/III. zászlóalj több tisztje is börtönbüntetést kapott a Rákosi időkben és a Kádár éra elején vagy – mint tartalékosokat – , a népi demokrácia gondosan megfosztott tiszti rangjuktól. Fülöp István tartalékos hadnagyot például egy év börtönre ítélték, mert tagja volt 1956-ban a Zala Megyei Nemzeti Bizottságnak, Kardos István ugyancsak tartalékos hadnagyot pedig „ellenforradalmi tevékenységgel” vádolva fosztották meg rendfokozatától. (A sort folytathatnánk.) A könyv utolsó része a zászlóalj személyi veszteségeit összesíti. Az eltűntek jelentős része nyilván hadifogságba esett, de a háború utáni transzportokkal többen közülük visszatértek családjukhoz. A szerzők ezeket igyekeztek kiszűrni, s csak a tényleges veszteségi adatokat feltüntetni. Ha a harcban elesettek (85) és az eltűntek (575) számát összevetjük, érthetjük meg, mért nem akarták megadni magukat a keleti fronton a német s a velük szövetséges katonák: a fogolytáborig való eljutás és az ottani rabszolgamunka felért egy halálos ítélettel. Az 575 eltűntön az ítélet végrehajtatott.

A Zalaegerszegi honvédek a Zala Megyei Levéltár kiadványaként, a Zalai Gyűjtemény 74. köteteként jelent meg. A Molnár András szerkesztésében készült mű nemcsak mint hadtörténeti, de mint helytörténeti kiadvány is igen sok adatot tartalmaz, érdemes forgatni a kutatóknak és tanároknak egyaránt. A borítóterv és a képek nyomdai előkészítése Zóka Gyula munkáját dicséri.

(Magyar Nemzeti Levéltár-Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2013)

Horváth Nóra

Együtt

(MONET, GAUGUIN, SZINYEI MERSE, RIPPL-RÓNAI Impresszionista és posztimpresszionista remekművek a jeruzsálemi Izrael Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria és a Szépművészeti Múzeum gyűjteményeiből, Budapest- Magyar Nemzeti Galéria, 2013. június 28.- október 13.)

Szinyei
Merse Pál:
Majális,
1873

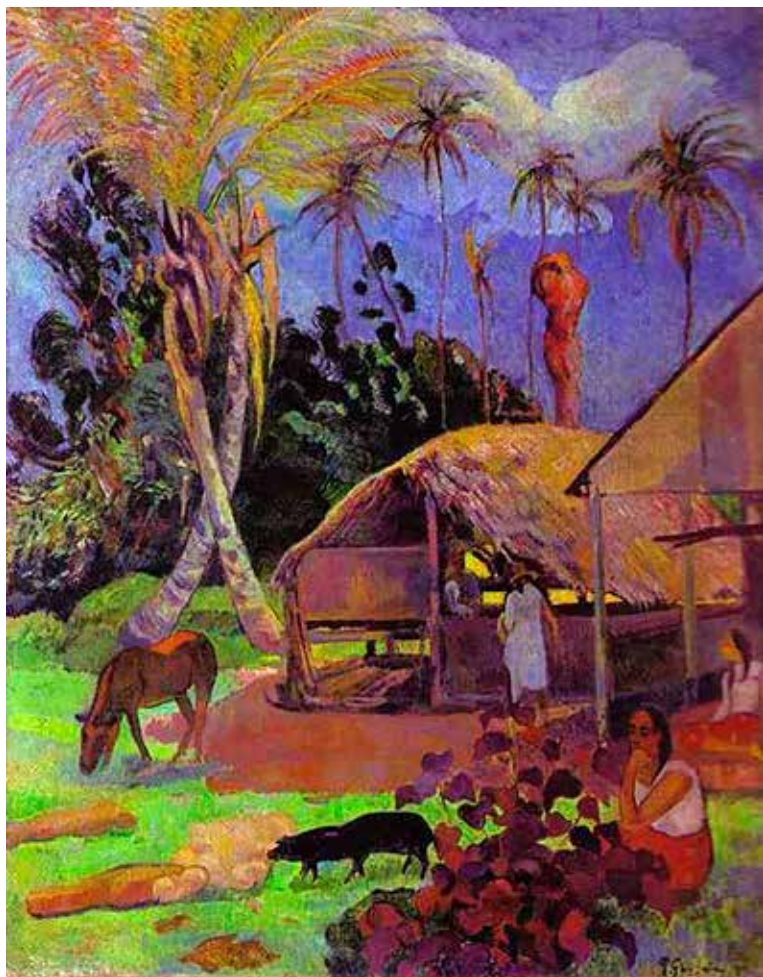
A két nagy budapesti múzeum – MNG és Szépművészeti – együttélésének első nagy reprezentációja az a kiállítás, mely kb. ötven francia és hetven magyar remekmű felvonultatásával mutatja be a francia és a magyar impresszionizmus és posztimpresszionizmus kapcsolódási pontjait. A tárlat nem valósulhatott volna meg a jeruzsálemi Izrael Múzeum által kölcsönzött képek nélkül, melyeknek nagy része igazi kuriózum a múzeumlátogatók számára. Bár a két budapesti óriás összehozásának körülményei és következményei

még a szakmabeliek előtt sem teljesen ismertek, az új pár első nagykiállítása-gyermeke megjelenését tekintve, európai színvonalú. Igazságtalanság volna azonban pusztán az új helyzet hozta változások javára írni egy olyan átfogó tárlatot, melyhez többéves kutató- és szervezőmunka szükséges. Az elmúlt évek nagy Vaszary-, Rippl-Rónai-, Ferenczy-, és Monet kiállításai után azt gondolhatnánk, hogy ilyen címmel már nem lehet újat mutatni a Budapestre érkező közönségnek. Az Izraelből érkezett művek és a kiállított festmények

elrendezése miatt azonban, egy izgalmas és látványos anyag tekinthető meg a várban, mely még a művészetben jártas nézői pillantásokat is meg tudja lepni, különösen az utolsó részben.

A 19. században nem Franciaország volt az elsődleges úti cél a magyar művészeti élet tagjai számára. Kevesen jutottak el Párizsba és még kevesebben a francia művésztelepekre, éppen ezért különleges azoknak az életműve, akik a 19-20. század fordulóján, eltérő iskolákon és hagyományokon nevelkedve megízlelhették a francia miliőt, mely az európai festészet egyik legfontosabb táptalaja. Az impresszionizmus – mint a legtöbb újdonság – botrányokkal övezett indulása, majd térhódítása jól ismert a művészetrajongók körében. Európa legtöbb országában a franciák vásznainak világa a legismertebb, éppen ezért jó kiindulópontot

Paul Gauguin:
Fekete sertések,
1891

Mészöly Géza:
Lido,
1883

jelentenek a külföldön felbukkanó mozgalmak és művésztelepek tevékenységének bemutatásához. A Magyar Nemzeti Galériában látható tárlat segít új kontextusba helyezni a 19. századi magyar festészetet, oly módon helyezi el a magyar művésztelepek alkotóinak életművét, hogy az *itt és ott* hagyományos rendezési elvet felváltva, az *akkor* válik meghatározóvá. A szolnoki és nagybányai művésztelepeken folyó kísérletek párhuzamba kerültek a franciaországi eseményekkel. A plein-air festészet nem varázsütésre terjedt el Európában, számos olyan dolog befolyásolta lehetőségeit, melyek távol állnak az esztétikai elméletektől. Nem hagyható figyelmen kívül az újfajta tubusos festékek megjelenése vagy a vasúthálózatok kiépülése, melyek lehetővé tették, hogy a művészek a nagyvárosok szennyezett környezetéből rövid idő alatt az érintetlen természetbe juthassanak.

A kiállításon látható festmények elkészítésének körülményei azonban rendkívül eltérőek. Itt van például a hosszú évtizedek óta impresszionistának minősített *Majális* Szinyei Mersétől, melyet hagyományosan plein-air műnek tartunk, pedig műteremben készült. A Szinyei esetében gyakorta emlegetett levegőfestés nem azonos a Franciaországban alkalmazott festésmóddal, mégis, megdöbbentő, hogy a Münchenben elsajátított hagyományos festészeti eljárásokkal olyan hatást tudott elérni, mint a francia impresszionisták. A *Majális* mellett látható az *Őszi táj nyúllal*, valamint Wilhelm Leibl nagyméretű *Szinyei Merse portréja*, mely Rippl Rónai *Szinyei Merse Pál képmása* (1911) mellett is jól mutatott volna, de a kiállítás rendezési elve ezt nem tette lehetővé. Mindenesetre találó az utóbbi kép melletti megjegyzés, mely szerint „a cigarettát

Mednyánszky
László:
Férfi
akttanulmány,
1895

tartó bal kéz eleganciája” mindkét képen magával ragadó. Ha a magyar festők többségét ért korabeli kritikákra és támadásokra gondolunk, nem lett volna meglepő, ha Szinyei Merse egy szabadulni vágyó, lekötött léghajót fest a 19. század végi Magyarországon. Ehelyett azonban megszületett a szabad szárnyalás szimbólumának is beillő *Léghajó*, mely minden kiállítás üde és vidám színfoltja. A témát valós esemény – Szinyei sógorának léghajós utazása – inspirálta. Mészöly Géza *Lido* című festménye végre megfelelő kontextusba került! Egy visszafogott felkiáltásból született öröm szállt meg, mikor megláttam a kiállítás első képeit, és az azonnal felismerhető rendezési elvet. Mészöly *Lidőjával* akkor találkoztam először, mikor Claude Monet és Boudin képei már mélyen beivódtak az érzékeimbe és meghatározták a tizenkilencedik századi francia festészetről alkotott gondolataimat.

Ez már régen történt, de a felfedezés öröme miatt emlékezetes. Ettől kezdve régi ismerősként látogattam Mészöly kisméretű festményét a Nemzeti Galéria egyik nagy kiállítóterének eldugott sarkában. Azóta sok minden történt, Franciaország nagykiállításokat rendezett Monet-nak és az idén a párizsi Jacquemart-André Múzeum Boudinnek is, Normandiában pedig kiállítás-sorozatokon ismerhették meg a látogatók a fürdőkultúra kibontakozása és az új festészeti témák megjelenése közti kapcsolatot. Még a Musée d’Orsay-beli nagy Manet-tárlat fő attrakciója is egy olyan Amerikából kölcsönkapott festmény lett, melyen ott díszleg egy ló vontatta fürdőkabin. Arra azonban úgy tűnik mostanáig kellett várni, hogy e színeiben és ecsetkezelésében oly modern festmény Boudin szélfúttá nyári tengerpartjainak szomszédságába kerüljön. Bár a helyszín nem Normandia – mint a francia festő vásznain –, Mészöly ismerte az Atlanti-óceán partjának hangulatát és fényeit, hisz párizsi tartózkodása alatt készített néhány vázlatot a normandiai Le Havre-ban és Honfleurben. Az 1883-ban készült kép helyszíne viszont Velence, ahol Mészöly nászúton járt. Boudintól, a jeruzsálemi múzeumtól kölcsönzött 1882-es *Berckstrandjelenet*, és az 1874-es *Portrieux* látható, amit 1913-ban vásárolt meg a Szépművészeti Múzeum. A normandiai partszakasz gyönyörű emlékműve Monet *Az avari sziklaszirt – Étretat* című festménye is 1885-ből, mely szintén az Izrael Múzeum tulajdona. Mészöly Géza, Mednyánszky László és Szinyei Merse külön kis „beugró”-ban kapott helyet, miközben a kiállítóter hosszú falain a francia festők alkotásai sorakoznak. A látótér azonban nincs megtörve, hisz egyik oldalról a másikra pillantva azonnal elgondolkodhatunk a témák vagy a festésmódok hasonlóságain, eltérésein. Mednyánszky László 1874-ben a Párizsi Képzőművészeti Akadémia hallgatója volt, történeti zsáner tagozaton. Nem kedvelte az akadémiai kötöttséget, de Munkácsyhoz sem vágyott, aki apja kérésére szívesen fogadta volna. 1875-ben inkább a barbizoni művésztelepre utazott, ahol megismerkedett Paál Lászlóval és Odilon Redonnal. Még ugyanebben az évben, Párizsban, műtermet bérelt és egy festményét beavagatták a Szalon kiállítására. 1877 és 80 között már a

Claude Monet:
Az avari
sziklaszirt
– Étretat,
1882

szolnoki művésztelepen dolgozott, amit nagyon megszeretett. Mednyánszky 1890 és 1892 között tartózkodott másodszer Franciaországban – kisebb-nagyobb megszakításokkal –; a szakirodalom ezt az időszakot nevezi Mednyánszky impresszionista korszakának, mert festményei üdébbek, világosabbak. Kitűnő példája e korszaknak a *Tavaszi domboldal* című festmény, melynek világos zöldjéből hiányzik mindaz a ború és komorság, mely egyértelműen érezhető az 1893 körüli *Dunajeci tájrészleten*, és egyre inkább, az édesapja 1895-ben bekövetkezett halálát követő időszakban. Az említett festmény azonban a vörös és a barna színekkel való különleges kísérletként is értékelhető – s így tökéletes ellentéte a tavaszt ünneplő vászonnak –, hisz Mednyánszky, naplójának bevallotta, hogy a vörös sárgás és barnás keverékeit tartja igazán érzékileg izgató hatásúnak. Szerencsésnek mondhatják magukat, akik a Nemzeti Múzeumban látható időszaki kiállításon a júliusi zárásig még elcsípték Mednyánszky azonos témájú festményét, mely magántulajdonban van.

(Vonzások és változások – 18-19. századi magyar festészet magángyűjteményekben a Kogart és a Magyar Nemzeti Múzeum közös kiállítása) Mednyánszky életműve szétszóródott, képeinek nagy része eltűnt, így a kutatók csak a megmaradt vásznak alapján értékelhették e megrázó sorsú művész pályáját. 2009-ben azonban rendkívüli dolog történt. Markója Csilla kutatásaiból és tanulmányaiból tudhatjuk, hogy 2009-ben a Londonhoz közeli Donnington-ban került sor a Ringwald-gyűjtemény elárverezésére. Leopold Ringwald birtokolta az egyik legnagyobb Mednyánszky-gyűjteményt, melynek darabjai közvetlenül a családtól származtak és a festő nagyőri és beckói műtermében készültek. Az anyagban található *Férfi akttanulmány* és a portrék új megvilágításba helyezték a Mednyánszky-életművet és lehetővé tették a művész korábban kiadatlan naplórészleteinek vizsgálatát. Markója Csilla új Mednyánszky monográfiája ezen túl nem hagyható figyelmen kívül a Mednyánszky képeket is felvonultató tárlatokon. Mednyánszky vagy

Ferenczy életművével kapcsolatban sok újdonság került napvilágra az elmúlt időszakban. A *Meztelen férfi* címmel, a Ludwig Múzeumban megrendezett kiállítás új kontextust teremtett néhány klasszikus magyar festmény számára. Boros Judit és Plesznivy Edit kutatásai pedig újraértelmezték a korábbi Ferenczy-képet, a birkózókat és fürdőzőket ábrázoló festmények erotikus kisugárzása többé már nem negligálható a naplók és levelek ismeretében. Ferenczy Károly kapcsán P. Szűcs Julianna jegyezte meg, hogy „legmélyebben Boros tanulmánya írta le a festő korábban leírhatatlan személyiségjegyeit, rejtőzködésének valódi természetét, sőt vonzásainak és választásainak etikai mozgatórugóit is”. (ArtMagazin 2012/1)

A francia-magyar kapcsolatok és az elszalasztott lehetőségek – különösen Szinyei esetében – végiggondolásával nem tudunk hamar végére érni e hatalmas anyagnak, különösen azért nem, mert a *Nyolcak művészcsoport és Cézanne*, a *Neósok – magyar vadak*, vagy a *Rippl-Rónai és a Nabis művészcsoport* című részek már egészen új utakat vázolnak fel mind a francia, mind a magyar festők esetében. Bár a francia Nabis csoport elhatárolta magát az impresszionizmustól, példaképük – Gauguin – és új festészeti ideáljuk miatt, a könnyebb kedvéért általában a posztimpresszionizmushoz sorolódhatnak. A képlet

Rippl-Rónai József:
Öreganyám,
1894

azonban meglehetősen bonyolult. A francia „próféták” közül Pierre Bonnard, Maurice Denis, Vuillard és Serusier a legismertebbek, de tudunk kell, hogy Rippl-Rónait a Nabis festőcsoport tagjai hívták magukhoz. Előzményként, a festő 1894-ben

Szinyei Merse Pál:
Pipacsos mező,
1896

Claude Monet:
Virágzó
szilvafák,
1879

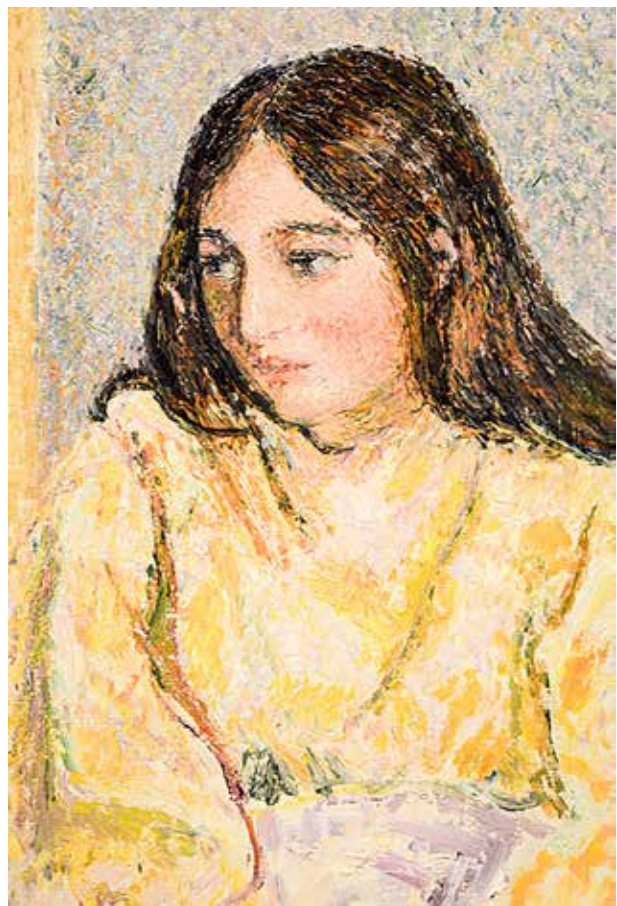
Szinyei
Merse Pál:
Virágzó
almafák,
1902

Párizsban kiállított, *Öreganyám* című festményének sikerét említhetjük, mely művészeti körökben nagy elismerést hozott Rippl számára. A magyar művész megismerhette Gauguin és életre szóló barátságot kötött a skót festővel, James Pitcarin Knowles-szal. Mikor Rippl-Rónai és Knowles összebarátkozott Aristide Maillol-lal, megalakult a Nabis-különítményként emlegetett alakulat. 1899-ben Rippl-Rónai csodálatos hónapokat töltött Maillol dél-franciaországi otthonában Banyuls-sur-Merben. Maillol hatása egyértelműen megmutatkozik a magyar festő iparművészeti munkáiban.

Nem lehetséges minden inspiráció és motiváció kibontása egyetlen cikkben és egyetlen szemle után. A Pissarrók és Renoirok mellett Cézanne-ok sorakoznak, mindannyian a jeruzsálemi múzeum anyagából, nem az ismertebb nyugat-európai múzeumokból, ezért csak komoly koncentráció mellett érdemes egy alkalommal végigvizsgálni az összes műalkotást. Pissarro *Bőséges aratásában* például (1893) – mely a Sara Lee Corporation ajándéka volt az American Friends of the Israel Museum számára – érdemes sokáig gyönyörködnünk, mert az üdén ragyogó, több rétegben felvitt, számtalan árnyalatú zöld visszaadására egyetlen fényképezőgép sem lehet képes. A Nagybányai Művésztelep Hollósy és Ferenczy Károly jól ismert vásznain keresztül van jelen, Vaszary János franciaországi kapcsolatait pedig már a Nizzából és Monte Carlóból hazaküldött elragadtatott levelek is tanúsítják, melyeket ifjú menyasszonyának küldött. „Elképzelhetetlenül színes itt minden” – írta. 1906-ban a Nemzeti Szalonon három tucat mediterrán témájú képét nagy sikerrel mutatta be. A Marie Laurencin képeire emlékeztető *Alarcosbál* színvilága teljesen eltér a Riviérán festett vásznakétól, éppen ezért érdemes darabja e válogatásnak.

A kiállítás legutolsó részében két rendkívüli Van Gogh szomszédságában látható Vuillard, *Misia a díványon* című festménye. Az 1900 körül készült képen az a hölgy látható, kinek mecénási tevékenysége nélkül nem szárnyalhatott volna a Gyagilev vezette Orosz Balett és nem kapott volna akkora figyelmet a párizsi salonokban Satie vagy Fauré zenéje. Misia fogalomává vált, művészek

Camille Pissarro:
Jeanne
portréja,
1893
körüli

tucatjai örökítették meg vásznaikon, köztük Denis és Bonnard is. Az Izrael Múzeum által kölcsönzött kép azoknak a magyar nézőknek is bepillantást enged a korabeli pezsgő, párizsi művészeti életbe, akik nem láthatták a Misia tiszteletére rendezett Musée d'Orsay-beli nagy kiállítást. Visszatérve a két Van Goghra, úgy gondolom mindenki számára érdekes felfedezés lehet az Izrael Múzeum két értékes kincse, az 1888-as pipacsos kukoricatáblát ábrázoló festmény, valamint *Az Asniéres-i Voyer d'Argenson park bejárata* címet viselő 1887-es kép, mely Ignace Hellenberg hagyatéka volt Izrael államnak. A Van Gogh-i képi világtól oly nagyon eltérő hangulatú festmény igazi csemege egy magyar kiállítótérben. A Van Gogh-okkal kapcsolatban már nem beszélhetünk egyszerűen csak francia-magyar hatásokról; bár közhelynek számít, a művészet nem ismerhet határokat és korlátokat. A Budapestre érkező turisták számára most már nem lehet kétséges a magyar festészet jelentősége és értéke. A legnagyobb pillanat azonban majd az lesz, mikor 2013 őszén a párizsi Musée d'Orsay-ban megnyílik az *Allegra Barbaro – Bartók és kortársai* című tárlat, mely Európa szívébe emeli a magyar festészet nagyjait.

P. Szabó Ernő

Valódi festészet, Kelet és Nyugat között

Boromisza Tibor emlékkiállítás a keszthelyi Kastélymúzeumban

Ősi kultúra és megújuló nyelv jellemzi egyszerre Boromisza Tibor (1880-1960) festészetét. Két olyan jellemző vonás, amely ritkán társul egymás mellé, különösen nem a XX. századi magyar festészetben. Kevesen voltak, s vannak ma is, akik a vizuális művészetekben annak a modellnek a megvalósítására tettek kísérletet, amelyet Bartók és Kodály a zene világában kiválóan megvalósított: az ősi gyökereket kutatva eljutni a világ teljességéről kifejezetten kortárs nyelven beszélő művekig.

Boromisza Tibor erre tett kísérletet. Talán ennek volt köszönhető, hogy néhány évvel ezelőtt, születése 130., halála 50. évfordulóján rendezett kiállítása megnyitása kisebbfajta tüntetéssel ért föl. Annyi volt az érdeklődő, hogy a későn jövők már csak a folyosóról hallgathatták a festményekhez, grafikákhoz illő zeneműveket és az üdvözlő, megnyitó beszédeket. Tüntetés, de miért vagy mi ellen? Nyilvánvalóan elsősorban azok mellett az értékek mellett, amelyek Boromisza műveiben, festményei, rajzai mellett írásaiban, no meg emberi tartásában megjelentek: a magyar kultúra, a történelem, a természet értékei. Ahogyan maga fogalmazott, nem tartozott az izmusok követői, sem a konzervatívok, sem a modernek közé, a maga útját járta, így próbálta gazdagítani az egyetemes művészetet. A két világháború között úgy vélte, a magyar festészetet csak a magyar paraszti kultúra legmélyebb gyökereinek megismerése révén lehetne integrálni Európa haladó művészeti törekvései közé, szinte tudós antropológusként járta az országot, kereste a még föllelhető ősi nyomokat, jeleket, rajzolt, festett, jegyzetelt.

Minderről természetesen nem szívesen vett tudomást az internacionalista értékekben gondolkodó szocialista művészetpolitika, de a rendszerváltozás után is voltak időszakok, amelyekben nem volt igazán időszerű Boromisza művészete. Így hát sokáig kevés szó esett műveiről.

Boromisza Tibor:
Önarckép,
1908

Nagy kiállítást utoljára 1980-ban a Magyar Nemzeti Galériában, azt megelőzően pedig 1962-ben a szentendrei Ferenczy Múzeumban rendeztek Boromisza műveiből. Később sem a teljes életműre koncentráltak, hiszen Jurecskó László művészettörténész monográfiája, amely 1996-ban jelent meg, és a MissonArt Galéria egy évvel korábbi tárlata elsősorban a művész nagybányai korszakát mutatja be. Fontos hozzájárulás volt tehát a művész munkásságának a megismertetéséhez a kis jubileumi tárlat, amelyet főleg a család tulajdonában lévő művekből rendeztek, de az életmű egészét átfogta, ha csak jelzesszerűen is. Ez a bemutató azután kiállítások sorát indította el, nem kis részben a festő gyermekei, Boromisza Piroska, Katalin, Hajnalka, Fatime és Tass jóvoltából. 2011 márciusában Bácsalmáson, áprilisban Érsekújvárott kerültek Boromisza képei a közönség elé, a sor a Budapest XII. kerületi Önkormányzat illetve a nagybányai művésztelep galériájában folytatódott, és a szentendrei MűvészetMalomban fejeződött be 2012-ben. Méltán, hiszen a művész munkásságának fontos helyszíne volt a város, ahol ma is emlékház őrzi emlékét a Duna-parton, a művész gyermekeinek köszönhetően, akik az emlékház működését finanszírozzák. És annál is inkább fontos volt a megrendezése, mert, ahogyan a megnyitón sajnálatosan kis számban megjelent

szentendrei művészek egyike, Deim Pál Kossuth-díjas festőművész fogalmazott, Boromisza a XX. századi magyar művészet kiemelkedő, méltatlanul háttérbe szorított személyisége volt.

A szentendrei kiállítás megnyitásának időpontjára az életmű kutatása olyan szakaszba jutott, hogy sikerült sokoldalúan bemutatni azt. Főművek szerepeltek a pálya öt fő helyszínéhez és nagy korszakához – Nagybánya (1904-1919), Szentendre (1922-1927, 1953-1960), Hortobágy (1927-1930), Budapest (1931-1945) és Keszthely (1945-1953) – kötődő egyes fejezetekben. Két alapvető kiadvány is megjelent, Török Katalin kutatásainak köszönhetően, amelyek új megvilágításba helyeznek addig félreértelmezett vagy egyszerűen homályban maradt tényeket. Megjelent a kiállítás nagyszabású katalógusa és napvilágot látott az a kötet is, amely a művész önéletrajzi feljegyzéseit tartalmazza. A művek mellett kulcsfontosságúak ezek a feljegyzések is az életmű megismerése, megértése szempontjából, és egyáltalán nem melleleg, élvezetes olvasmányok is. Mintha csak régi korok emlékiróinak a nyomába

kívánt volna lépni például a festő, olyan tömör, összefoglaló mondattal kezdte úgynevezett szentendrei memoárjának a szövegét: „Betöltvén negyvenötödik életévem, elérkezettnek tartom az időt arra, hogy végigtekintsek életemen...” Két célja volt ezzel: egyrészt, hogy az addigi események „okozatos összefüggéseit” megállapítva céltudatos jövőprogramot alakítson ki saját maga számára, másrészt az, hogy addigi küzdelmeit példaként állítsa embertársai felé. A jövőbeli programot alapvetően két, egymástól elválaszthatatlan részre osztotta: az egyik a „magyar igaz munkás élet” feltámasztása, a másik annak az „emberiség általános kulturfejlődésébe” való bekapcsolása volt. Súlyos szavak, különös mondatok ezek egy festőművésztől, de hát Boromisza Tibor mindig a dolgok közepébe csapott. Ha úgy tetszik, nem tartozott azok közé a festők közé, akik képesek voltak a szakmai, művészi problémákat saját személyes sorsuktól elválasztva szemlélni. Ha más nem, már a kézirat elején már a rovásírással leírt mottó is jelzi ezt, amely valószínűleg egy ősi indiai fohászból származik - Imádjuk dicső nap éltető

Boromisza Tibor:
Szentendre látképe ásó paraszttal

Kiállítási
entériőr

erődet, kérünk, világítsd meg szívünket, elménket! -, s jelzi a megjegyzés is, hogy a memoáriró szemlélete a „védista Buddhista világszemléleten alapul”.

Ahogy műveinek sora, Boromisza Tibor feljegyzései is azt bizonyítják, hogy számára saját megélt sorsán keresztül vált nyilvánvalóvá, hogy Kelet és Nyugat között sajátos minőséget kell (kellene) képviselnie a magyar piktúrának, a tájban, a természet értékeiben, a magyar nép, kultúra ősi, szinte már elfelejtett tradícióban gyökerező értékeket. Ha úgy tetszik, foktól fokra világosodott meg mindez a mindkét ágon köznemesi családból származó művész számára, akinek édesapja Zentán volt polgármester a híres császárlátogatás idején, nagybátyja pedig élete végén szatmári püspökként működött. A fiatal ember saját elhatározásából iratkozott be a Ludovikára, hogy majd csak gyakorló csapattisztként döbbenjen rá igazi hivatására. Az első világháború éveiben – már sikeres festőként – Szatmárnémeti állomásparancsnoka volt, de a helyén maradt az őszirózsás forradalom idején, és noha 1919 márciusától a kommunisták már ellenforradalmárként tartották megfigyelés alatt, 1920-ban hónapokat töltött börtönben akkori szerepvállalásáért. 1922-27 között Szentendrén kereste azt a természetelményt, amelyet korábban Nagybányán ismert meg, majd három éven keresztül a Hortobágyon dolgozott. Ott jutott el élete „fordulópontjához”, oda, hogy „ázsiai eleim eszményeit fogadtam el hosszas töprengés után végül is,... az anyaghoz kötött világias gyötörődés helyett a szellem, a lélek egyensúlyra törekvését tűztem ki életcéllul.” 1933-ban létrehozta a Magyar Képirók Egyesületét, amelynek tagjaival éveken át kutatták az ország archaikusnak tartott vidékeit, keresve a népi kultúra meghatározó karakterjegeit. „Nekünk is rá kell ébrednünk végre - írta a Képirók 1934-es kiállításának a katalógusában -,

hogy a nyugati népek becslésére akkor szolgálunk rá igazán, ha nem igyekezünk az árnyékuk lenni.”

Boromisza Tibor műveiben, feljegyzéseiben mindig is kemény kritikusa volt saját korának, művészetének. Ez a kritikai hang fölerősödik az 1946-os és 1947-es Keszthelyi naplóban, amelyben beszámol arról a testi és lelki nyomorról, amelyben az ostrom során kiegészzt budai műteremből feleségével és gyermekeivel egy keszthelyi szükséglakásba szorult idősödő művész leledzett. Mérleget készít saját „csodálatos, négy évtizedes egyenes vonalú életharcáról”, s szól a két világháború közötti „kortársokról”, akik éppen a nyílt, egyenes vonalat nem tudták neki megbocsátani. Keményen fogalmaz, de van igazsága, amikor azokat ostorozza, akik a háború előtt és után is ott voltak, ahol a jól fizető megbízásokat osztogatták, vagy akkor, amikor megjegyzi: „Milyen kár, hogy az igazi orosz értelmiséggel nem tudtunk értelmi kapcsolatot felvenni még ma sem. Az ajtó nyitva van kelet felé és mi botorkálunk, s még mindig nyugat felé ‘kunyeralunk’. Oh ezer éves magyar vakság.”

Nos, ha műveinek nem köszönhetnénk mást, mint hogy tisztábban, világosabban látunk ezekben a kérdésekben, már akkor is érdemes megismerkedni nagyszabású életművével. S persze még inkább azért, mert nem egyszerűen igazságokat fogalmaz meg, de olyan esztétikai értéket teremt képi világa által, amelynek hatása alól nehéz kivonni magunkat. Különösen igaz ez a megállapítás Keszthelyen, ahol művek sora született, a városról, a tóról, a környező tájról, balatoni halászokról. Olyan pannon hangulatokról, amelyek csak erre a tájra jellemzőek, de a világ minden részén élők számára megsejtetnek valamit a múlt jelenvalóságáról, a szellemiről a materiában, arról a teljességről, amelynek részei vagyunk.

Kostyál László

Velencei jegyzetek

Aki valamely páratlan évben beteszi a lábát a Lagúnák Városába – ez általában egy vaporetto fedélzetéről történik –, szinte azonnal szembesülni fog azzal, hogy májustól novemberig itt minden a Biennáléről szól. Pontosabban a Képzőművészeti Biennáléről, hiszen a páros években is rendeznek itt Biennálét, de akkor Építészetit, ami nagyrészt inkább a hagyományos helyszínekre korlátozódik. Az idén azonban gyakorlatilag az egész város kiállítóhelyek összefüggő láncolatává vált, amelyekben egymást érik a talán legpatinásabb, 1895-től működő nemzetközi művészeti seregszemle tárlatai és kísérő rendezvényei. Most éppen az 55. kiállítás-folyamat rendezték meg. Ezért nem is lehet a Biennáléről úgy általában tudósítást írni, hisz több tucat rangos kiállítás csábítja a nézőt, résztvevők százaival. Legfeljebb szubjektív jegyzetről lehet szó, amelynek kezdetén rögtön előre kell bocsátani, hogy a Velencében töltött két nap alatt csupán töredékét sikerült felmérnem az impozáns kínálatnak.

Mint ismert, a Velencei Biennálé eredeti helyszíne a Giardini park, ahol a 20. század fordulóján sorra létesültek a nemzetközi kulturális párbeszédben akkor résztvevő, vagy abban maguknak helyet követelő nemzetek pavilonjai. Itt található a pompázatos, 1905-ben épült, szecessziós stílusú magyar pavilon is. A rendezvény alapelve ugyanis a műalkotásokban megnyilvánuló nemzeti reprezentációk vetélkedése, bár növekvő számban

rendeznek a globális kortárs művészeti törekvéseket bemutató transznacionális tárlatokat is. Utóbbiak elsősorban a Giardini fő kiállítási csarnokában, illetve az Arsenalban tekinthetők meg (más rendezésben persze Velence számos más pontján is). A kezdetek óta számos új, részben az elmúlt évszázadban önállóvá vált ország csatlakozott a kiállítókhoz, ők a város különböző helyszínein: palotákban, középületekben kapnak lehetőséget a bemutatkozásra. Bátran kijelenthetjük: ami napjainkban a kortárs képzőművészetben érdeklődésre tarthat számot, az valamilyen szinten jelen van Velencében, persze itt alapvetően nem egyes művészekre, hanem művészeti jelenségekre és törekvésekre gondolok.

Aki a kortárs művészet kapcsán a hagyományos művészeti ágakat – táblakép-festészet, szobrászat, grafika – és műfajokat – zsáner, táj, veduta, portré – keresné, csalódnia fog. Ezekből csupán hírmondók maradtak. A diskurzus fő sodrában installációk, videók, tág értelemben vett objektumok, mobil- és fénykompozíciók, performanszok vannak. Megállíthatatlannak tűnik a film előretörése. Mára feloldódtak a film- és a képzőművészet határai, de úgy is fogalmazhatunk, hogy a film helyet követel magának a képzőművészetben. Természetesen nem a hagyományos művészfilmről van szó, hanem azokról a filmekről, amelyekben virtuálisan, vagy legalábbis potenciálisan hangsúlyos módon jelen van a képzőművészet, vagy annak valamely

Marino Auriti:
Enciklopédikus palota
(*Encyclopedic Palace of the World*)
1950

vonatkozása. A film, a fotó és a festmény közös vizuális gyökerekkel bír, és a kortárs művészek sok esetben nem a technikai különbségekre tekintenek, hanem olyan technikával készítik el a(z álló vagy mozgó) képet, amely pillanatnyi céljaiknak a leginkább megfelel. Mostanában egyre inkább az idő-dimenziót is meghódító filmes technikával. A művészi kreativitás ilyen irányú megnyilvánulásának mind intenzívebbé válása olyan uralkodó trend, ami mögött mélyebb okok is megbújnak. A kortárs művészet egyik legfontosabb vonása ugyanis az aktuális eseményekre történő reflexió. Korunk tempója rohamosan gyorsul, minden összesűrűsödik, és a film ennek leképezéseként is értelmezhető. Az állókép egyetlen pillanatot merevít ki, a film néhány percet is képes megragadni. Korunk ugyanakkor egyre agresszívan törekszik az egyén megragadására és rabul ejtésére, akaratának, idejének birtoklására. Ez is visszatükröződik egy video installációban, amely hosszabb időre odabilincseli a nézőt, s ha valóban értelmezni kívánja, engednie kell, hogy rabul ejtse, birtokolja idejét, s elvonja más művektől, vagyis egy időre kisajátítsa, és ezalatt saját narratíváját sulykolja belé. A kiállítóteremben vetített film ilyen kontextusban a napjainkat eluraló agresszivitás megnyilvánulásaként is értelmezhető.

A kiállított anyag jellegének alapvető megváltozása azt is eredményezi, hogy a hagyományos értelemben vett műtárgy egyre inkább kiszorul a tárlatról. A művészi invenció

egyre kevésbé tárgyakban manifesztálódik, legalábbis nem a hagyományos értelemben vett tárgyakban. A médium, a művészi elgondolás hordozója mind inkább a koncepció lesz, amely azonban nem vihető be többé egy múzeumi gyűjteménybe. A falra vetítve jelenik meg vagy zajokban, zörejekben, esetleg kizárólag az adott pavilon terébe komponálva. A művész többé nem egy, a saját művészi tudását és egyéni stílusát tükröző (mű)tárgyat tár a közönség elé. Kreativitását olyan irányba fejti ki, hogy gondolatainak hordozójául a lehető legmeghökkenőbb, egyszersmind legadekvátabb technikát ragadja meg, ennek kellékeit pedig nem a művészellátókban, hanem a hétköznapi fragmentumaiban keresi. Az esztétikumon alapuló vizuális élmény mára szinte teljesen kiszorult a művészi katarzisz felkeltésének eszközei közül.

A narratívaszempontjából szemlélve a Biennálét (legalábbis annak látott részét) a (neo)realizmus uralja. Ez cseppet sem meglepő, hisz a társadalmi-politikai reflexió a kortárs művészet egyik alapvető vonása. A művészek érzékelik, és kíméletlenül ki is mondják: baj van! Akár ez is lehetne az egész rendezvény címe. A nyugati civilizáció totális válsága olvasható ki megnyilvánulásaikból. Értékválság, morális válság, gazdasági válság, ökológiai válság, politikai és társadalmi válság. Velence ugyan már a száz évvel ezelőtti irodalom szimbolikájában is a hanyatlás és a pusztulás városaként tűnt fel (talán

Aj Vej-Vej:
Bang
-installáció
(886 darab
egybeépített
háromlábú
faszék)

Pawel Althamer:
A velenceiek
-installáció
(kilencven,
vasból és
műanyagból
alkotott
emberléptékű
szobor)

éppen ennek elodázására merült fel a Biennálé életre hívásának mai szemszögből eredményesnek mondható gondolata), itt azonban a genius loci-nál összehasonlíthatatlanul többről van szó. A válság köztünk van, csontjainkig hatol, és a művészek érzékeny szenzorai ennek minden szegmensét felderítik. Egy megfoghatatlan, megnevezhetetlen erő uralkodik el mindenben, amely kíméletlenül letapossa mindazt, ami akadályozza céljai elérésében. Gépiessé váló, kiüresedett, nincstelen emberek, reménytelen arcok, romosodó épületek, lepusztult környezet, szennyezett, kipusztított természet, mocskok, rendtelenség, káosz látszik mindenhol. És ugyan tudjuk, hogy mindez így van, mégis nehéz vele szembesülni, tárlatról tárlatra újabb vetületével találkozni. Egy idő után nyomasztó lesz, majd már a menekülési ösztönünk is megmoccan. De nincs menekvés, nincs reménysugár. A lagúnák fölött kisüthet ugyan a nap, de a fénye különösen sápadtnak tűnik. Túl sötét a kép? Vagy csak realista? Tényleg nincs alternatíva? Nem tehetünk semmit? Kínzó kérdések, amelyek megválaszolásában a művészek magunkra hagynak. Az egyébként üres lengyel pavilonban

két hatalmas harang kongat vészjósló rekviemet a világ felett, hangjuk romboló morajlássá erősödik a két szembefordított hangfal visszhang-zúgásában (Konrad Smoleński). A spanyolok kiállítóterét törmelék-halmok töltik ki (Lara Almarcegui). A belgáknál egyetlen kipusztult, monumentális (mű) fa látható, álmaink és reményeink fája (Berlinde De Bruyckere). A román pavilon teljesen üres, öt fiatal az előző biennálék román részvételei által ihletett, meglehetősen vontatott és unalmas performanszt ad elő.

A magyar pavilonban – s időzzünk el itt egy röpkébekezdés erejéig – a pusztulást más aspektusból közelítő tárlat látható. Asztalos Zsolt *Kilőtték, de nem robbant fel* c. videoinstallációja mindazonáltal nem kevésbé ötletes és elgondolkoztató elképzelést valósít meg. A sötét teremben, raklapokra elhelyezett monitorok képernyőjén Magyarország területén, sokszor a legváratlanabb helyen talált, fel nem robbant világháborús gránátok látszanak állókép-szerűen, míg a hozzájuk csatlakozó fülhallgatókon a mindennapi élet különböző emberi zajai – pl. sportesemény, templomi szertartás, hangversenyt követő taps, házibuli,

Roberto
Cuoghi:
Belinda,
2013

konyhai zörejek stb. – hallhatóak. Azok, amelyeket a megfelelően működő bombák elhallgattathattak volna. A hátsó helyiségben egy néhány perces film mutat be egy csokorra valót azokról a helyekről, ahol a robbanószerkeket találták. Élet és halál, lét és nemlét, építés és rombolás örök ellentétpárjaira épül e mű, és Asztalos megközelítésében ugyan az előbbi kerekedik felül, ez azonban hangsúlyozottan a véletlennek köszönhető, vagyis annak, hogy a gránátok nem teljesítették eredeti feladatukat. A rombolás szándéka csupán az eszközök időzítése, rongálódása miatt nem valósult meg. A trend persze itt is folytatódik. A gránátok nem műtárgyak, a művészi akarat teszi őket azzá. Kézzelfogható valóságukban nincsenek is jelen – tudtommal az ilyen irányú alkotói szándékot az adminisztratív és technikai nehézségek hiúsították meg – a virtuális tárgyak, a hangok és a vetített helyszínek képezik az élmény-elemeket, vagy ha úgy tetszik, a művészi koncepciót közvetítő médiumot. Az élmény kétségkívül katarikus, ami abból is származik, hogy az egyik pólust képező bombák bár gonosz,

de mozdulatlan, passzív tárgyként jelennek meg, melyek működésbe lépése irreálisnak tűnik, míg a mindennapoknak a másik pólust jelentő, végtelenített folyamként áradó zajai a mindennapi tapasztalatainkból fakadó valóság érzetünket erősítik. Aligha véletlen, hogy Asztalos naptárában már a Tate Modern és a Guggenheim Alapítvány is igényelt időpontot...

A Giardiniben lévő nemzeti pavilonokban többnyire az adott ország egy – vagy néhány – alkotója jelenik meg. Kivételt képez Németország. Kurátorai az idén elcserélték pavilonjukat a franciákkal, ebből fakadóan bizarrul is hat a germán nemzeti nagyságot sugárzó, kissé Walhalla-szerű, oszlopos csarnokban Anri Sala *Ravel, Ravel, Unravel* című, a francia bohémséget előtérbe helyező kettős video-etűdje. A szemben lévő francia pavilonban kiállító németek viszont nem német művészek, hanem a transznacionális művészeti diskurzus négy sztárja, Ai Weiwei, Romuald Karmakar, Santu Mofokeng és Dayanita Singh segítségével reprezentálnak, nyomatékosítva hangsúlyos szerepüket a globális kulturális erőterben is. Az oroszokat Vadim Zakharov képviseli *Danaé* című, a férfi és női sztereotíp szerepeket konfrontáló koncepciójával, mely a performansz, az installáció és a konceptualizmus jegyeit is magán viseli. Az amerikai pavilonban üdítő látványt nyújt Sarah Sze *Triple point* című, egyetlen irányzathoz szintén nehezen sorolható tárgy-együttese, amely a hétköznapiak kellékeit rendezi kaotikusnak ható, de új kontextusokat sugalló, öntörvényű és működőnek látszó rendszerbe. Az angol pavilonban Jeremy Deller történelmi és kortárs eseményekre történő, de hagyományosabb eszközökkel megfogalmazott reflexiói láthatók, a kanadaiiban Shary Boyle *Music for silence* című, a történelmet, a mitológiát és a kultúrát egyazon folyamat részének tekintő víziója. A svájciakat Valentin Carron táblaképei, a hollandokat Mark Manders installációi és objektjei, az izraelieket Gilad Ratman szuggesztív *Workshopja*, a venezuelaiakat egy, a városi graffiti-művészetről szóló, a négyszögletű terem három falára szimultán módon vetített film-folyam képviseli. Mindez azonban csupán csepp a tengerben. Ha minden, a

Biennáléhoz kapcsolódó tárlatról csak ennyit írnék, kis túlzással különszámra lenne szükség. Talán még egyetlen egyről néhány gondolat. Velence központjával, a Szent Márk térrel szemben, a San Giorgio templom előtt hatalmas (5 vagy 6 méter), kék figuratorzó uralja a látványt. Karok nélküli, ülő férfialak, torz lábakkal, női mellekkel. Mark Quinn kiállításának behívó figurája. A Cini Alapítvány jóvoltából ingyenesen megtekinthető tárlaton Quinn döbbenetes erejű víziót állít elénk az önnön pusztulásába rohanó földi világról, melynek elemeit húscafatokat ábrázoló hiperrealista festmények, torzszülött emberek fehér színű, életnagyságú galériája, a társadalom peremén élő, lázadó fiatalok kezükben koponyát tartó bronzszobrai, a mennyezetről belógó repülőök által szétbombázott Föld festményeken feltűnő borzalmas sebei, valamint a kertben látható részben ép, részben rendellenesen fejlődő magzatok hatalmas márványszobrai képezik. Tökéletes látélet, és tökéletes összefoglalása az egész Biennálénak.

Quinn tárlata ugyan a hagyományos értelemben vett festményeket és szobrokat mutat be, azonban a Biennálé egészét tekintve idejétmúlt a

megnevezésében szereplő „képzőművészeti” jelző. A képzőművészet valami egészen mást jelent, mint amit itt általában láthatunk. Kimondható, hogy a hagyományos értelemben vett képzőművészet és a kortárművészet (így, egybe írva) elvált egymástól. Előbbi is létezik, igény és szükség van rá, sőt, funkciói is szélesednek, azonban az ilyen jellegű nemzetközi show-kon alig kap helyet. Ahogy a fotó annak idején elvált a képzőművészettől, majd a film tőle, az utóbbi évtizedekben úgy vagyunk tanúi a kortárművészet fokozatosan önállósodó művészeti diszciplinává válásának. Ez a művészet tagadhatatlanul magasművészet, az intellektushoz szól, bár paradox módon gyakran a perifériák jelenségeit emeli be ebbe a szférába. Alapvetően az őszinteség, a tényfeltáró szándék és a kreativitás jellemzi, nem szempontja sem az esztétika, sem az idealizálás, de általában a megoldások keresése sem. Ezt – éppen azért mert az intellektushoz szól – rábizza a közönségére. Az 55. Velencei Biennálé anyagában tallózva abban erősödik meg a néző, hogy ez az óriási felelősség minden eddiginél jobban nyomja az ő vállait is.

Mark Quinn kiállításának behívó szobra -San Giorgio templom

Ludvig Nemzetközi Művésztelep megnyitója

Szakolczay Lajos

Jelek a lét hártypapírján

A XXI. Ludvig Nemzetközi Symposion kiállítása a Kendlimajorban

A dimbes-dombos zalai táj vonzalmának – fák, virágok, csinos pavilonok a tábor területén –, vagy a szakmai tudásnak, illetve az önszervező hatékonyságnak köszönhető, hogy több mint két évtizede él-mozog-működik a kendlimajori művésztelep? Ennek is, annak is. Ám leginkább annak a fölismerésnek, hogy a társas lét, s az egy légtérben való gondolkodás még arra az alkotóra is ösztönzően hat, aki a magány csendjében véli megtalálni az ecsetet, írót, mintázófát, stb. megindító ihletet.

A különféle égtájokról és országokból érkezett, különféle habitusú, gondolkodású, és nyilván más-más irányzathoz tartozó, más-más alkotásmódot és formaélményt valló művészek a kistrécei univerzumban úgy mutathatják meg új és új arcukat (közülük többen visszajárnak), hogy közben nem szakadnak el korábbi hagyományviláguktól. Minden frissen készült mű – legyen bármilyen fölkaró is az itteni élmény – *arra* az alapra épít, de óhatatlanul magán viseli a társakkal való összemérésből (soha békésebb

harcot!) és a különbözőség fokozataiból származó *erő* jegyeit is.

A XXI. Ludvig Nemzetközi Symposion kiállításán hét ország művészei adtak számot tudásukról, érzékenységükről. Arról az egyéni s egyedi – senki mással össze nem téveszthető – arcról, amely az *én-képet* nem csupán saját hobbinak, de *világmagyarázatnak* láttatja. Akár a szenvedés kazamatáit hordja – a lét hártypapírján a művész fájdalmát rögzítve – a műalkotás, akár valaminő boldogságmámor (zöldimádat, szerelem, testiség, meglegedettség, jó kedély, egészséges világszemlélet) révületében készül a mű, a *személyessé* avatott korról ad hírt.

Ehhez pedig *személyiségek* – nyílt arcú bátrak – kellene. Akikben az élményt élményre halmozó világ robban. Szétveti a megszokás bilincseit, s a rombolás olyan mértékű, hogy a szétzilált talaj akarva-akaratlan valaminő *új* – eddig szokatlan, mert mélyben rejtőzködő – sarjadás-növekedés letéteményese lesz. Nem a mindent összetörő avantgárdról regélek – a

Nyolcak és Kassákék lázadásának is megvolt a hallatlan szerepe –, hanem arról a „hétköznapiak” tetsző, ám valahol a mítosz közelében élő, s szerkezeti nyitottságával, képszerző erejével mégis csak trendeket leromboló, átcsoportosító alkotásmódról, amely sosem áhítattal közeledik modern korunk furcsaságaihoz, hanem magán átszűrve az örömeket és kesernyés borzalmakat az *ítélkező* józanság gyegyeivel sokkol.

Érzelmi karakter? gondolati karakter? – egyre megy. A megidézés mélységének a módja számít. A valóságot látomássá emelő indulat. Amikor a műalkotás több mint grafika, több mint festmény és több mint szobor, valaminő – formailag nem is mindig megnevezhető – „világélmény”, gondolati s érzelmi esszencia rögzítője. Igazi művésznél a táj legkisebb csücskében is, a test minden porcikájában is – sőt, a *látomás* minden szögletében is – észlelni ezt az *élményt*.

Hát persze hogy számít a megidézés módja (a technikai bravúr, az anyagkezelés milyensége, a friss szemlélet, stb.), de még inkább érdekes a gondolati-érzelmi összetettség. Egyetlen *jól meghúzott* vonal is lehet az érzéki telítettség sarkköve – gondoljunk csak Picasso és Szalay Lajos „egyvonalas” figuráira. Ám a legaprólékosabban kidolgozott (kiszámított!) vonalrács és folttenger is válhat semmitmondóvá (lényegtelené), ha nincs benne az a *tűz* – bármily mehökkentő, az expresszivitás és a finoman gyöngéd színfölrakás is táplálhatja a *lángot* –, ami jobbra a valódi művek jellemzője.

Ennyi mindennel kellett a Symposium résztvevőinek megharcolniuk – természetesen nem tegnap, vagyis nem Kendlimajorban kezdődött ez a harc –, hogy *mostani* legjobb magukat adják. A tárlat a szó legvalódibb értelmében változatosan ezerarcú – mi más volna! -, hiszen a tizenhat magyar alkotó mellett Bulgáriát ketten, Németországot négyen, Ausztriát hárman, Oroszországot négyen, Malajziát hárman képviselték, míg Romániából, Spanyolországból és Fehéroroszországból egy-egy művész érkezett. A műfajok számarányát tekintve, mint mindannyiszor, a festők viszik a prímét. Ám a három szobrász olyannyira színesíti a kifejezőmódok skáláját – ketten a kerámia műfajában otthonosak, míg a bolgár Milena Mladenova festményei és

kerámia-plasztikáin kívül, a nemes fémnek is tudora –, hogy a kendlimajori összkép ezekkel a többé-kevésbé térfoglaló alkotásokkal válik teljessé.

A Symposium záró kiállításán a művészek többségétől csupán egy-egy mű szerepel, viszont ezt az *exkluzív* látványt – a rendezés Ludvig Zoltán munkája – jócskán kiegészíti a pavilonok (az alkotókhoz kötődő munkahelyek) megannyi kis tárlata. (A német Jozef Hasenöhrl esetében „kis tárlatról” aligha beszélhetünk, hiszen a kiállítóhelyé is avanszált garázs falán huszonnégy! op-art közeli, ritmusos, a számmisztikát sem megvető, a kép rácsaiba szellemesen tojást, barackot, gesztenyét, diót, körtét, stb. ültető festménye látható.)

A grafikai hatást festménnyé fejlesztő fiatal Ludvig Dániel és az ugyanezen indítást foltokból épített lírai absztrakttá sűrítő idősebb mester, Erdős János a nemzedékeket és alkotásmódokat összekötő-elkülönítő vonulatnak a két végpontja. Az előbbit a szinte piktogramma tömörített tárgy vezérli, az utóbbit a valaminő sejtelmet bújtató nonfiguratív látásmód. A „nagy” tárlaton kívüli művek is ezt erősítik: Ludvig szerkezetet feszítő erőteljes figurális-félfigurális térlátását,

Aljona Shapovalova munkája -Észak-Oszétia, 2013

és Erdős hallatlanul finom, a foltoknak érzelmi töltést adó benső tájélményét. Távolról Ludvig motívumvilágához kapcsolható Christina Chan és Karen Ee (mindkettő Malajzia) keleties hatású, a természetélményt – cseresznye, madár – dekoratív szerkezetű alakító festménye.

Ám a táj, mint organikus létélmény – természet és ember vívódó kapcsolata – főképp akkor válik (színben, formában, az ábrázolt világon túllépő sugallatos voltában) erőteljessé, ha az expresszív ecsetmozdulatok, a maró kékek és az oldódást hozó zöldek olyannyira föltolják a horizontot – Peter Liew (Malajzia) festményén, a kiállítás talán legjobb képén észlelni ezt –, hogy a fulladásos légtérben a felhőkkel tarkított halovány kék ég vékony csíkja szinte megdicsőül. Ezzel szemben Liew másik vásznán a sikátor közé feszített „műtárgy” – a repülőnek is vizionálható „madár” – valaminő dráma előhírnöke.

Az orosz Vladimir Rjabcsikov is érti a módját, hogy érzékeny festőisége ne csupán a szerkezeti egységiséget és az izgalmas faktúrát közvetítse, de az organikus láncolatba rejtett elemeken túl – répafüzér, a hagyományos csendélet keretét szétfeszítő virágtobzódás – a

tárgy hordozta (itt aligha erőszakolt) látomást is. A leghatásosabb festményén lévő *magányos fa* lombkoronája a formájával és az izgató, füstre asszociáló szürkéjével – sehol a hagyomány diktálta zöld szín – atomfelhőre emlékeztet. Ezt az érzések tengerében való illuzórikus bolyongást, az attraktív bordűr szegélyezte csillagközi „kertélményt” közvetíti – ködfelhőivel, belső Napjával – Ludvig Zoltán nonfiguratív látomása. S másik képén pedig a zuhanó „virágtest” – valójában corpus-imitáció – helyzetéből lehet következtetni az egyszerre organikus és sztratoszféra élmény heveségéről, mint érzések sugározta belső parancsról.

Azon eme kiállítás ürügyén sem érdemes töprengeni, hogy az ábrázoló hagyományhoz ragaszkodó művészek festményei-e a hathatósabb világmagyarázatok, vagy a nonfiguratív önkifejezést (lírai, drámai absztrakt) kedvelőké. Az első vonulatot tekintve Dietlinde Baldauf (Ausztria) rajzos vonalhálójától és Walter Gábor csendéletének expresszív hullámzó drapériájától, valamint – a másik kép – trombitásától a csutka-alakjaival, illetve repülő hősével a groteszkben utazó Balogh István Péterig és Tóth Pitya Istvánig húzódik a sor (természetesen az Ausztriából jövő,

a naiv mesevilágot megidéző Zeljko Hudek is eme figurális részese). A szobrok-kerámiák is – Mladenováé drámai erővel, Katalin Bereczki-Kossacké (Németország) lírai felhangokkal, Palágyi Zsókaé pedig mese-groteszk alakjukkal, színezésükkel – ebbe a csoportba sorolhatók.

Ha Rjabcsikov fának öltöztetett *atomfelhője*, az organikus valóság (egyfajta szépség) kalitkájából kitörvén modern korunk eljövendő (?) félelmeinek harsonája – a fegyverek aludva sem nyugszanak –, hogyne volna a káosz tükörképe Anton Antonov (Bulgária) toronyépületeket árnyékkal, a rontás árnyékával satírozó ecsetrajza. A *Biblia* jelképrendszerét közvetítő hal-sorozata pedig – amely festményen csak a csontváz dívik, fölöttébb sokkoló hatású – a maga *lemondást* sugalló szürkéjével ugyancsak megnevezhetetlen félelemtartományunk részévé válik. A hal kenyérral együtt tányéron, mint tudjuk, eucharisztia (Jézus teste)-szimbólum, ám itt, minden bibliai vonatkozása ellenére, a néma beszédé (egész test), illetve az életet adó vizek kiüresedésévé (csontváz).

A természet-kert-víz hármasság, mint organikus vízió, több művészt is megérintett. Gerd Messmann (Németország), a portrétól sem idegenkedve, a tájat – hol lírai, hol drámai hatást keltve – fényel rácsossa be, s virágcsendéletei is avval lépnek ki a mikroszkóp alól, hogy a közeli nézőpont révén a bibe és a szirmok ködfoltjai valósággal hegyeknek látszanak. Ahol a hagyományt megbontani igyekeznek – mikor is az elmosódó tájfoltok csaknem absztrakt hatásúak –, ott erősebb. Szőke Péter Jakab poentilista (vagy annak tetsző) tájélménye, modern szerkezeti bontással, távolról Nagybánya tiszta levegőjét visszhangozza, míg a spanyol Paco Ariza éppen az ellenkezőjét művelve ér el hatást: paradox, avval növeli meg a végtelen tengert, hogy a fölöttébb lévő vékony égcsíkkal – itt is a föltolt horizont lesz hangsúlyos szerkezeti elem – szinte parányivá zsugorítja. A homokos tengerpart – a kivetett csónakokkal és a kevés zölddel – monumentális „senki földjét” sejtet, mintha ez a sivárság vezetne be – kontraszttal valamiképp előlegezi is a csodát – a víz hallatlan (kicsinyítve eltitkolt) uralmába.

Ludmilla Baltsajeva (Oroszország) „kis tárlatán” is észlelni, hogy a festőiség próbáját

végigjáró mély tónusú ecset minő tárgykalandba keveredve éri el a szinte érzéki faktúrát. S ahol ez mítoszi beütést kap – egyik kiváló vásznán a jel-együttessel „megkarcolt”, szürke háttérű csónak kimerevítve áll (*statikusan* suhan?) a kékes-szürke víz-föld „tengeren” –, ott válik csak igazán izgalmassá a szimbolikus üzenet (minthogy a bibliai utalások ugyancsak erősítik az összképet). Ebből is kitűnik, hogy nem a figuráról, alakrajzról, stb. való lemondás a modern mű alapja, hanem a sok irányból töltekező festői szemlélet.

Jóllehet Milena Mladenova kékbarnában tobzódó lepkés-pillangós tájképe csaknem nonfiguratív hatást kelt, a fiatal bolgár művész – aki festőnek is, szobrásznak is kiváló – fölöttébb a figurális ábrázolásra esküszik. Szinte piktogram egyszerűségű, mégis súlyos, nemegyszer a képfelületet kitöltő ember-állat alakjainak (ember-madár bábuinak), és a hozzájuk költött, mindig rajzi biztonságot mutató „meséknek” nagyon is megvan a mítoszi alapozása. Biblikus indíttatású jelképtár, természetszeretet, és az

Zeljko Hudek munkája -Ausztria, 2013

Székács
Zoltán
munkája
- 2013

emlék(ek)et valósággá transzponáló múlt-jelen nyitottság jellemzi. (Mindez a kendlimajori tárlaton is tapasztalható volt, de nem sokkal azt követően még inkább – fantasztikus, a festőarcot és a szobrászarcot is megmutató bősséggel – a művész budapesti, a Bolgár Kulturális Központban rendezett egyéni kiállításán.)

Amikor az emlékből, a talán legszelesebb országútról jövő figurák magánsejtelve – a találkozás révén összetoborozódó család – az utcakép zsánerét időfaktorra emeli, kialakul a festmény fókuszja (Natalja Zaloznaja). De a házfalak közül „lépcsősen” (Aljona Shapovalova), illetve az épületeket rejtő faltok beszédes némaságával (Liliana Spiktorenko) kilépő idő (a személyessé tett tárgyas múlt) is lehet ihlethívó, ha a hol expresszív, hol tasista ecsetkezelés képes követni a követhetlent: a mindenütt (mindenben) jelenlévő Kronosz arcának változásait. Mindhárom orosz művész jól állta ezt a próbát. Távolról, az alakok utcaképi kizárásával, másutt a folthatást erősítve Deniz Hasenöhrl (Németország) is idesorolható, s végképpen ide Simon János érzékeny „utcarajza” is.

Győrfi András szépen megfestett várillúziója: a „Bábel-torony” és – egy másik vászon – a viadukt, említésre méltó mű, de a művész invencióját, szürrealizmusának hatóerejét a szarkasztikus, a groteszket mesébe öltöztető táblái (sárkányként repülő hal, stb.) mutatják

legelevenebben. Miképp Balogh István Péter szemléletét (amelyet az aktot festő művész arcának kesernyés tűnődése vizionál) szintén csúfondárosan „széppé” formált figurái tükrözik leginkább. A groteszk, némileg meseire formált lírai keretben, a keramikus-szobrász Págyi Zsóka egy-egy alakját ugyancsak tükrözi.

Hogy Egidus Golob (Ausztria) itt mutatott arcából melyik az igazi, azon töprenghetünk, de jó, ha tudatosítjuk magunkban, hogy a rajzi bravúrt fölmutató plakátharsányság – ember-állat voltunk szexualitásban csúcsosodó élményének a visszaadása, (pipishow, csirkeszalón), kalligrafikus tárgy-káosz, stb. – nem egyedüli eszköz világlátásának, gondolkodói kedélyének néző elé való tárására. A faltok bolyongásának megörökítésében is otthonos csaknem nonfiguratív lírai ecsetje.

Vele szemben az ugyancsak Ausztriában élő Zeljko Hudek mesealakokkal, tárgyakkal „montázsolja” jól fölépített házának – csodapalotájának – minden szögletét. Míg Tóth Pitya István megelégszik egy-egy hangsúlyos, a szürrealitásban megmerülő *mosolyos alak* szerepeltetésével – helyzetei is nevetésre ingerlőek –, addig Hudek emberek-alakok tárgyak zsúfoltságában megtestesülő életszeretet-mámorát emeli ad abszurdummá. Várkonyi János hagyományos-mesei világához szintén a groteszk szemlélet ad fogódzót.

Az ábrázolhatatlant *ábrázoló* nonfiguratív művészek (a festők egy része, hiszen a keramikus-szobrászok alakhoz való vonzódása tagadhatatlan) olyannyira kiterjesztették szárnyaikat – mert a sejtelemnek is van kiterjedése, a lélekgyónásnak is hevülete, a bensőben kavargó érzéseknek is kitörésvágya, indulata, az amorfban rejtekező szépségnek is vonzalma –, hogy Kendlimajor napsütötte ege ezekkel az egyidejűleg mélyre ásó és fölfelé ívelő, beleérezést kívánó és rejtélyességében is egyértelmű *kitárulkozásokkal* nemcsak telítődött, de a *couleur locale*, a helyi szín karakterét egyetemessé emelve jócskán gazdagodott is.

A lírai absztrakt megannyi művelője, elsősorban is Sebestyén János univerzuma kívánczik az élre. Sebestyén felületi villódzása – a színre szín *mélységes* mélysége – attól válik nehezen

megnevezhető érzések tárházává, hogy a festő a *láthatón túli* tartományt szabadítja föl. Az absztrakt festményeken, érzékenyen felrakott ködfátyolban, távoli (sosemvolt?) tárgyak, szobarészletek, intim sarkok tűnnek föl, mintha a felületre vágott fényablakok és a valaminő ösiséget, rejtelmet sugalló jelkombinációk nem csupán evilági toposzok (toposzok inkarnációi?) lennének, ám az érző lélek kivetülései is. Csodaszép világ.

Korbely István a színpaltok elosztását a kép szerkezetét fölöttébb uraló konstruktív élményre bízta, külön figyelve a kontúrokon belüli mező faktúrájának és a föltünező mítoszi jeleknek – sejtelem és továbbadható tudás – érzékenységére. (Hadd jegyezem meg, a Symposium résztvevői közül szinte nem találni olyan művészt, aki nemcsak nyomokban, de a képet meghatározó egészben éli-műveli a konstruktívizmust, mint régi-új „rendteremtő” hagyományt.) Maklár Kálmán lírai absztraktján az egymástól jól elválasztott színmezők dominálnak, amelyeket a fókuszban lévő – mesei, organikus indíttatású? – fölt-együttes tesz érdekessé.

A nagy tárlaton Székács Zoltán két hangsúlyos festményével van jelen: az anyag mélységét (szín- és plasztikai mélységét) kivetítő *időtűzése* valójában emléktöredékek, történelmi és személyes múltak (jellé formált lélekharangok) összegzése. A „műhelytárlaton” szereplő, méreteiben különböző, ám megvalósításában egytől-egyig azonos szintű – magyarán, kitűnő – képek láttatni engedik eme lírai (néhánykor drámai) absztrakt-univerzum határtalanságát is. Amelybe, az ábrázolásmódot tekintve, a régmúlt emlékidéző kalligráfija (montázsolt írástöredékekkel, újságdarabokkal) éppúgy hatásos kifejezőeszköz, mint a mítoszi jelek, többször is a corpus szenvedésélményét tudatosító kereszt, megannyi variációja.

A (jobbára keramikus)szobrászi keret izgalmassá tette a festői kitarulkozásokat – talán a jövőben érdemes volna a textilművészet néhány jelesét is meghívni –, hiszen az anyagalakítás, mint plasztikai bravúr, nem csupán a szobrokat jellemezte, de némely festmény faktúrájáról is visszatükröződött. A főntebb már említett Mladenova invenciózus formakésztsége lenyűgöző

– líra és (kevésbé) dráma egyként megszólal festő- és szobrász-arszenáljában –, de Katalin Bereczki-Kossack és Págyi Zsóka kerámiai is – térfoglaló gesztusokkal, mítoszt és mesét hordozó jelképiségükkel – különleges művek. Míg Págyi mese-faliképén a természet (kert) tündérvilága elevenedik meg, test(bábu)kombinációiban a formává tett agyag érzékisége. Katalin Bereczki-Kossack lírai alkatát mindennél jobban artisztikus angyal-figurái mutatják, mítoszi komolyságát pedig – amely művészetének alighanem jelképe is – kecses, ám a Pegazus erejét is magában foglaló, jelekkel-motívumokkal díszített hajója.

A tárlatot szemlélvén, aminek föltétlen örülni kellett: a festői önkifejezések közül, szerencsére, hiányzott a ma annyira divatos (nyugati trendi) *képregény* – mert a festőiség próbája sosem az ilyen-olyan ötlet laza kivitelezésén dől el, hanem az ecsetkezelés (szerkezet, szín, forma, faktúra) komolyságán –, és „félíg-kész” (ám a „modernekné” révén egésznek tartott) képek sem kerültek a falakra. Egy ilyen, vagy a kendlimajorihoz hasonló időszaki kiállítás nyilván nem rengeti meg a hazai képzőművészet márványból és paticsból egyként épülő várfalait, ám valamire föltétlen figyelmeztethet. Az a mű, amely mögött nincs munka, aligha érdemesül arra, hogy valódi alkotásnak nevezessék.

Walter
Gábor
munkája
- 2013

XII. Zalaszentgróti Szimpózium

Az idei évben kilenc művész érkezett a zalaszentgróti alkotótelepre, hogy kiszakadva a hétköznapi megszokott ritmusából, a helyi atmoszférával feltöltödvé két hetet itt, a csáfordi alsóhegy menedékében töltsön el munkával, és barátkozással. Közel a természethez, a Villa Negra Művészeti Közhasznú Egyesület Szervezésében. A hely varázsa, vonzása 12 éve töretlennek bizonyul.

Pillanatkép

2013. június tizenharmadika egy mérsékelt meleg, mindenesetre megfelelően izzasztó nyári nap. Legalábbis most délelőtt úgy tűnik, különösebb kilengés nem várható az időjárásban. Nézek egy fotót a monitoron. Kicsit kifakult ég alatt zöld lombok karéjában szőlősorok futnak a lankás domboldalakon. Fehér pincék, íves fekete foghíjakkal és meggypiros tetővel. Alattuk szürkés-kék szalagként futnak az utak a kép bal és jobb szélé felé. A kép előterében egy jókora, vízzel teli, búzakék színű műanyag medence, rögtön mellette csíkos nyári sátor. Éles kontúrjai belemaródnak a diszkrét háttérbe húzó csáfordi szőlőhegy nyugtató zöldjei közé. Alatta padokból, deszkákból épített árnyékos munkahely (elkezdett festmény vár a folytatásra), rögtön mellette hosszan kígyózó gumislag tekeredik egy fehér furgon árnyékában, az alkalmi zuhanyzó felé. Az illanó nyári csendet éles visítás töri meg a lejtős kaptató kőrákásai fölött gomolygó porfelhők mélyéről.

Pillanatkép II.

A fotón kicsit dőlve – tán a fotós bizonytalansága miatt – áll a kopott ruházatú, közel nyolcvan éves iskolaépület. Horizontális csíkozású vakolás, valaha vörös és okker színű kőporos zuzalékkal. Mozgó, szélfúttá fák árnyékai a falon, kiálló téglák a pergő vakolat faltjaiban. Ajtó kitérve, a megereszkedett ajtólap alatt hosszabítókábel rajzol lendületes vonalat a lépcső tömegén át, a fal tövében meghózdó csalán zöld faltjai között. A szürke terméskövekből álló lábazat előtt hosszan elfekvő kőtömbök. Nyers, töredezett felületükön, halmokban álló vörös kőport söpör a lengedező szél. Az épületben kialakított hűvös műterem szűrt fényei között, kicsorbult székeken összegöngyölt papírok, dobozok, feszítésre váró vásznak és félkész festmények. A sarokban alvómatracok egymásra pakolva. ..

A művek

Nem tudom, hogy megszülethettek volna-e máshol Boros Miklós János meditatív szobortárgyai? Az akár formázott képekként is felfogható, falra akasztható objektumok egyik nagy erénye a gondolat tisztasága és a megvalósítás egyszerűsége. A helyszínen található faanyag és kő párosításából létrehozott filozofikus művek szinte tantrikus tartalmakkal szövik egybe a gondolat és a tárgy, a szellem és az anyag különös körforgását.

A Kecskemétre érkezett Barát Fábán pajzs formájú, archaizáló szobra izgalmas újrafogalmazása egy már régmúltba tűnt harcászati tárgynak. Egyszerűnek tűnő, mégis nagyvonalúan elegáns formavilága remekül egyesíti egy letisztult, feszes vonalú kisplasztika erényeit, és a tárgy történeti, szemantikai jelentéshalmazait.

Ifj. Hidi Endre Kárpátaljáról érkezett a szentgróti művésztelepre. Elmondása szerint édesapja, az ismert keramikus nyomdokain haladva, maga is kerámiával kezdte pályafutását. Kőből keveset,

és ritkán dolgozik. Ezért is remek lehetőség számára, az otthoni műterem falai közül kilépve új élményekkel és lehetőségekkel találkozni. Erőteljes, orrszarvút ábrázoló plasztikája érett, és letisztult formavilágát a huszadik század modern szobrászatából meríti. Tömbszerű, lágy, pozitív és negatív hajlatok, finom rajzos megfogalmazás jellemzi munkáját.

Csoma Gábor, az alkotótelep egyik alapítótagjaként, régi résztvevője a szentgróti szimpóziumoknak. Szín és formahalmozó alkotásmódja sajátosan egyedi karaktert szab munkáinak. Lágy, lebegő színhasználata, többrétegű, lazúros festői technikákban tobzódó festészete vállaltan szembe megy a ma divatos, és elvárt művészeti trendekkel. A formázott képtestek meghatározzák az amúgy is látványos festői részletekben bővelkedő munkákat. Csoma Gábor szakmához való viszonya, személyes társadalomkritikus szemlélete, izgalmas filozofikus síkokra vezet. Radikális megnyilvánulás

Kiállítási enteriőr előtérben ifj. Hidi Endre munkájával

a totális festészet nyelvén. Ahogy ő fogalmazta meg egy beszélgetésben: „ Azt várom, hogy a néző szembesüljön a végtelen lehetőségek tárházával...”

Miksa Bálint festői gondolkodása a plain air festészettől egészen konceptuális megközelítésekig terjed. A táblakép kötöttségeit kijátszó, a festményt a kereteiből kiszabadító - vagyis a hordozó felülettől megszabadító technikai kísérletek - izgalmas eredményekhez vezetnek. A tájból kiinduló látvány a leképezés folyamatában oldódik festői gesztusokká, ennek szubsztanciáját – csakis a lényegét – befogni szándékozó akarat eredménye pedig a falakon - lebegő, szinte anyagtalánított formában jelenik meg.

Lelkes A. Gergely (másokhoz hasonlóan) több műfajban is dolgozott a szimpozion ideje alatt. Akvarelljei, plain airben készített rajzai önmagukban is megállják a helyüket, de remek előtanulmányok a nagyobb méretben el-

készített olajfestményeihez is. A csáfordi táj ihlette képek különbözősége remekül egészíti ki egymást a kiállítóterem falán. Kobaltzöld alaphangú - kicsit hidegebb - finoman absztrachált munkája lágy tónusaival, határozott és dinamikus kompozíciójával jól társul a fűtött vörösökben izzó, érzelmektől átitatott, líraibb töltetű munkájával.

Nagy Edit vizuális naplója azt gondolom nagyon szép ajándék a telep többi alkotójának is. Hiszen itt létének – akár heideggeri értelmezésben is - személyes történetét meséli el rendkívül oldott, könnyed rajzaival. A történetbe izgalmas módon sűrűsödik a zalai táj megkapó atmoszférája, pillanatnyi benyomások az őt körülvevő dolgok, tárgyak világáról - emberarcú farakás, éjszakai beszélgetések alatt elkapott portrék a társakról. Őszinte, minden sallangtól mentes megfogalmazásban.

Kiállítási enteriőr
Kuti László
szobrával és
Csoma Gábor
festményével

Kiállítási
enteriőr
előtérben
Lelkes Márk
szobrával
és Lelkes A.
Gergely
festményével

Kuti László munkáiban az utóbbi időben gyakran visszatérő elemként szerepel a kő hasadása. És ebben az értelemben nem is feltétlenül a hasadás nyomán keletkező heg, és nem is a rés ami egybefűzi és összeköti a kő két szeletét. A hasadás története, a történet megőrzése ami érdekes kihívás számára. Itt kiállított munkái közül az egyik erről a történetről szól, e köré a történet köré épít szobrot, és keres megfelelő formát. A Villa Negra alkotóinak amúgy is egyik fő erénye, hogy a tradíciókhoz visszatérve, a klasszikus szobrászi anyagokat vállalva keresnek új megközelítési módokat.

Nem tesz másképpen Lelkes Márk sem, aki az alkotótelep szervezőjeként amúgy is oroslánrészt vállal a szimpózium működésének megteremtésében. Munkája letisztult, egyszerű formákra épít. Szimmetria és aszimmetria, a kör, mint tökéletes alapforma, középpontjukból kimozdított súlypontok és lebegő finom, egyensúlyhelyzet jellemzik kiállított munkáját.

Nem könnyű közhelymentesen megfogalmazni, hogy miért is van nagy szükség az ilyen és hasonló alkotótelepekre. De vállalva az aktuális közhelyek torlódását, most mégis megpróbálnám.

Fontos, mert független, megrendelői igényektől mentes, autonóm műalkotások jönnek létre.

Fontos mert ismerjük a főiskola, egyetem utáni úrt. A pálya újbóli nehézségeit.

Fontos, mert a szélesebb értelemben vett nagyközönség megismeri a képzőművészek számukra belterjesnek tűnő világát.

Fontos, mert a műtermek magányából kiszakadva, új inspirációk, megtermékenyítő élmények gazdagítják a hazatérőket.

És nem utolsósorban fontos, mert fontos a barátság...

Utókép

És a kiállítás.

Itt, most ezen a helyen.

A megnyitás utáni állapot.

A kiállítóterem csendjébe ágyazottan.

Nyugodt várakozással.

Hogy amikor majd távozunk.

Amikor majd bezárul az ajtó.

Amikor a terem csendje összesűrűsödik a műtárgyak csendjével.

Akkor nyílik meg igazán ez a kiállítás....

Elhangzott a XII. Zalaszentgróti Szimpózium zárókiállításán 2013. július 13-án (szombaton) 18 órakor

HMZ

Péntek Imre

Tárlatról-tárlatra

Pelso

IX. Országos Kerámia és Gobelin Biennálé a Balatoni Múzeumban

Nagy
Judit:
Vadkacsák
-francia
gobelin

Nem lehet eldönteni, valóban Keszthely-e a Balaton fővárosa, de a Balatoni Múzeum mindenestre rangos, „fővárosi” programokkal mutatkozik be felújítás utáni időszakában. A munkálatok sem zavarták meg a hagyományteremtés folyamatát, legalábbis, ami a Pelso kiállítás-sorozatot illeti. A szervezők a 97-es alapító okirat szerint – a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, a Magyar Képző-és Iparművészek Szövetsége, valamint a Zala Megyei Önkormányzat és Keszthely Városa – kétévente megteremtik a feltételeket, hogy a textilművészet, ezen a belül is a gobelin műfaját kultiválók, valamint a keramikus művészek közös tárlaton, előre meghatározott

témában bizonyítsák szakmai kvalitásaikat. A kortárs művészet legjobbjai vonulnak fel, hogy műfaji- anyaghasználati kötöttségek ellenére, szabadon szárnyaló fantáziával hozzák létre a maguk műformáját, „ajánlatát” a témára. Az előző, a 2011-es *Pannonia Provincia* után logikus volt az idei választás: *Római limes a Duna mentén*. Míg az előző tárlat a provincia (színes, változatos) hétköznapi életének motívumait villantotta fel, addig az idej a „határ-területre” merészkedett, amikor az alkotókat az elválasztó-összekötő birodalmi limes pannóniai szakaszával szembeállította. S míg Pannonia belül volt e védvonalon, gazdagon kibontakozó kultúréletével, addig a Dunán túli vidék a barbá-

rok nyughatatlan világa volt, ami ellen éppen a „limes”, a különféle anyagból, építészeti formával készült fal, erőd-rendszer védte, óvta a provincia népét, a római polgárok életformáját.

A többféleképpen is csoportosítható művek közül először nézzük azokat, amelyek ennek a „védelemnek” a gondolatát fogalmazták kerámiába, illetve textilbe. Miszy Mészáros Gábor *Határ táj I-V.* a harcok romjait érzékelteti fekete kerámia töredékeivel, Zakar József *Fellegvára* az erődítmény-gondolatot mintázza újra, mint egy földből előkerülő, archeológiai leletet. Csernyánszky Katalin *Zöldellő limese* a vegetáció erejét érzékelteti az emberi törekvéseken. Kun Éva *Limes fal* –a rusztikus, erőteljes téglakő formáit, anyagimitációit alakítja sűrített kerámia kompozícióvá, míg Tóth Livia *A fal* címmel textiltől készíti – talán repkényre utaló – levelekkel befuttatott, „lágó” alakzatot. Az egyik legdirektebb mű Debreczeni Zsóka és Pelcz Zoltán munkája, mely a lándzsás harcosokkal megrakott hajót „úsztatja” élénk, élénk kék színekkel mázazott kerámiából. („Ha békét akarsz, készülj a háborúra”) Berzy Katalin *A centurió díszsisakja* e harcias sereg egyik pompás kellékét alkotta meg, meggyőző, hiteles részletekkel. Högye Katalin *Őrzőkje* (kerámia) szintén ennek a hivatásnak állít emléket. Lakatos Réka *Vizi határa* csak jelzi, stilizált formákkal „járja körül” a témát: látványos, absztraktba hajló motívumokkal köti össze a kék szalagokkal áttört tájformációkat. E körben kell megemlíteni a *Duna-Limes kárpit* címmel, 26 művész által készített, nagy méretű, gazdag ornamentikával készített, térképre utaló, jelképi erejű alkotást. (Joggal kapta az Emberi Erőforrások Minisztériuma díját.)

A „határon belüli” római-pannóniai motívumok fragmentális megjelenése igen változatos formákat ölt (talál). Nagy Judit *Vadkacsái* a Duna (Danubia) vízfelületéről szállnak a magasba (a kárpit magasába), míg Vásárhelyi Kata *Cantus avium (A madarak éneke)* címmel látványos elemekkel szövi képpé a képzelet madarának „lebegő” ének-produkcióját.

A pannóniai idillium számos művet ihletett: Maevszka-Koncz Bojana *Napfelkelése* vagy E. Szabó Margit: *A nap bearanyoz* című műve szép példák erre. Tóth Livia „textilbarázádái”

a *Munkák és napok* című Hesiodos költemény hangulatát idézik. Németh János – a kerámia művészet zalai doyen-e – jellegzetes, mázatlan kerámia reliefjével, tondójával, a *Szőlővivőkkel* tette le névjegyét a színvonalas anyagban. A római köemlékek, vésetek, feliratok nyomaival játszik el Szemereki Teréz *Római jelek és törvények* című kerámia lapjain, míg Magyar Mária *Egy római ló* címmel készült plasztikája a harcias időket idézi meg. A vallási jelképek nyomába ered Széles Judit (textil) *Kömlödi Jupitere*, az oppidumnak hódol Kányási Holb Margit *Városterképe*. (Ugyancsak textil.) Érdekes megoldás Makkai Mária *Pannonia provincia zászlója* című, „textil-rekonstrukciója”. E római formajátéknak bizarr és hatásos megjelenítője Takács Zsuzsa *Triumvirátusa*, vagy Ferenczy

Szemereki Teréz:
Római jelek és törvények
- 2013

Németh
János:
Szület
Pannóniában
- 2013

Zsuzsa *Satiryconja*. Stössel Nándi pedig groteszk faun-fejet mintázott kerámiából. Ráthonyi Kinga *Pillangó* című kerámia-ékszere a szakma bravúros teljesítménye. Ugyancsak figyelmet érdemelnek azok a munkák, amelyek a jelen és múlt szálait-formáit játsszák egymásba. Ilyen Bornemissza

Eszter *Akkor és most* című textil kompozíciója, vagy Simán-Kövért Annamária *Metropolis*a.

Az áttételesebb megoldások közül kiemelkedik Kutak Adrien *Föld, víz, tűz* című plasztikai együttese, mely a három elemnek létalkotó erejét érzékelteti plasztikáinak bravúrosan megdolgozott felületével. Bedő Ilona a víz és az ember kapcsolatát jeleníti meg, három fázisban (*Eső, Kitekintés, Özönvíz*) Kun Éva finom formai utalásai – akantusz levelekre, áldozati edényekre, a képen átsuhanó fecskére vagy a farktollait kiterjesztő pávára – sűrítetten fogalmazza meg a pannon lét továbbélő motívumait.

Valamikor egy művészettörténész barátom kiállítást akart rendezni *Örökségünk: Pannónia* címmel. A Pelső biennálé kiállítása nem csak felvállalta, megvalósította ezt a fontos, a római örökséget újraértelmező, az itt születő kultúrák folytonosságát jelképező tárlat-sorozat. Iparművészeink látványosan, hitelesen, szakmai-technikai felkészültségük maximumát adva, formaalkotó eredetiségükről bizonyosságot téve, ország-világ előtt, tág horizontú kontextusokkal élve ismételten bizonyítják: jól sáfázkodnak ezzel az örökséggel. Múltunk máig ki nem apadó forrásával.

Kubó Éva: Limes, 423

Bukta Imre: Kocsmai képek (Fehér Ökör) - 2004

Egyoldalú Másik Magyarország

Bukta Imre műveiről

Azt hiszem, 2012 a kortárs képzőművészetben Bukta Imre éve volt. A Múcsarnokban rendezett nagyszabású retrospektív kiállítása, méghozzá provokatív: *Másik Magyarország* címmel, széleskörű elismerést kapott a sajtóban s a közönség részéről. Pedig nem könnyű szembesülni azzal a kiábrándító vidék-képpel, amit a festő-preformansz művész elének állít. A vidék megszokottan a hagyomány (örzés), a stilizált népiség, az idill terepének számít, még ma is. Nos, kétségtelen, ez ellen a tradicionális megközelítés „ellen” dolgozott a művész, közel harminc év találékony, állhatatos destrukciójával. Sok minden kellett ehhez: hisz hihetetlen mélységből indult, autodidaktaként. Vitathatatlan tehetsége, szívóssága azonban utat tört magának, ezt az egyéni felhajtó erőt erősítette fel, legalizálta a szentendrei Vajda Lajos Stúdió, melynek meghatározó tagjává vált.

Mégis, fe Lugossy László vagy f. Zámbo István hamarabb elfogadtatta magát. Mert több szállal kötődtek a hagyományos festészeti-szobrászati kifejezőmóddhoz. S elutasításuk sem volt oly kérlelhetetlen. Azonban Bukta Imre monumentális tárgykollázsai, objektjei – melyeken

zsíros, agyonhasznált aktatáskák vagy lefosztott kukoricacsutkák sorjáltak – nem kis ellenállásba ütköztek. Emlékszem 1985-ös fehérvári kiállítására, az Ifjúsági Házban, bizony meghökkentette ez még a modernista megnyilatkozásokhoz szokott helyi közönséget is. Kínálkoztak a kulcsszavak: mezőgazdasági, rurális, vidéki. De már kezdetben ennél többről volt szó. Bukta Imre radikálisan szakított a korábbi vidék-szemlélettel, melyben éltek (ha halványan is) a népi tradíciók, a népművészet, az egészséges világszemlélet, a mindenkori magyar megújulás forrásai; ő a vidék szociális dimenzióit kívánta – pőrén, lefosztva minden illúziótól – megjeleníteni. A szocialista módszerekkel tönkretett magyar falu, falusi ember nem épp fennkölt, bűzös-munkaszagú világát állította a szocialista ideológia steril „íróasztalára”.

A botránkoztató gesztus valóban forradalmian újszerűnek bizonyult, ezért ódzkodtak tőle a pártállam esztétikai korifeusai. Harcias módszerrel egyszerre kétfelé vágott: megkérdőjelezte a szocialista művészet felfelé stilizált, heroikus eszményített munkáskörnyezetét, másrészt – lássuk be – a népi gondolkodás, törekvések kiüresedett kliséivel is „vitába szállt”. Hisz míg mindkét

Bukta Imre:
Tescoban
- 2006

előadásmód felfelé stilizálta a valóságot, Bukta Imre lefelé, brutális sokk-ütéseket vitt be látványvilágával az eszményítés szalonjaiba. Eltávolodott Samu Géza mitikus teknő-állataitól, sámán-oltáraitól, ef Zámbo István gigászi erejű Miska-kancsóitól. Ha úgy tetszik, a pokol egy bensőbb körébe lépett át.

Ebben a gagyvi világban nincs mítosz, szakralitás, áhítat, csak lepusztult alakok (majdnem azt írtam: alkatok), „megnemesedett” giccs, a tömegkultúra konzumeszközei, az iparosodott mezőgazdaság technológia lángszórói és locsolócsövei. Ez a „tartomány”, közeg kezdettől olyan, amilyen. Ebben nincs fejlődés: itt megállt, megpenészedett az idő. Állnak az órák, megmerevedtek a mozdulatok. Bukta Imre – ahogy rátalált erre a szociális pusztaságra, erre a lelketlen, magára hagyott környezetre (ahogy felismerte ennek eruptív erejét) – azóta nem változott, nem változtatott. Megtalált emberietikai és művészi önazonosságát évtizedeken át megőrizte, ugyanaz maradt, csak kiterjesztette ennek a határait, mennyiségileg fokozta a fokozhatatlant. (Miközben fantasztikus tömegű műtárgyat állított elő.) Installációin, képein tárgyak, eszközök zsúfolódnak, mintha maga a természeti anyag türemkedne az általa megálmodott (de) formációkba. Ez pedig azért érdekes, mert Bukta Imre tehetsége ezt a formátlanságot is költői elánnal adja elő. Valami naiv bájjal, megnyerő stilizálással,

számtalan geggel, eredeti ötletekkel. A destrukció szelleme – mely áthathatja művészetét – egyszerre gúnyt és iróniát ébreszt a megszokott közhelyek láttán, és mosolyra ránduló arcunkon megfagy a mosoly. Képeinek folyama – végtelenített vizuális bohóctréfa. Mely persze kellő komolysággal van átítatva.

De mi történik akkor, ha az egyik ellenfél eltűnik a porondról? A szocialista kánon már több két évtizede nem létezik, de az új társadalmi berendezkedés nem csak változatlanul hagyta, de fel is erősítette a Bukta Imre által érzékelt folyamatokat. Lelki, szociálpszichológiai, erkölcsi jelenségeket. A vidék elnyomorodását. A mélyszegénység színtereinek kallódó silányságát, amelyben élni kényszerül a gumicsizmás ember. A tőkés mezőgazdaság is megtette a magáét. Kielezte az ellentéteket, növelte a kilátástalanságot. A végletes szegregáltság érzését, hogy innen nem lehet elmenekülni. A föld, a kocsmá és családi ház(szoba) szent háromságában zajló vegetációt gyufaszálakból kirakott (türelem)játékkal lehet „re- vagy dekonstruálni”. Hát ez lenne Bukta Imre végtelen birodalma, amelyet feltérképezni egy élet kevés. Leonardo – ha hihetünk a kortársaknak – a Mona Lisa-t nem adta ki a kezéből, egész életében javított rajta. Nem ismeretlen ez a mentalitás: EGY mű születessen, de az legyen tökéletes. Bukta Imre ellentétes felfogást vall: ezt az irdatlan tárgyhalmozást, kacat-vacak kelléktárat hasonló mennyiségű „műtárgy” képezheti csak le. Hát ez volna a „másik Magyarország”. A szociális szántó, tarolt erdő, megrebbent falvak, összebújó házacsok, szemetes udvarok, dísztelen, roncsolt, láncfűrésszel sebzett vidék, melyben a csonkolt tuskók kékrítmusa kelt némi derűt, a kukoricaszárból épített Eiffel-torony árnyékban.

Csak az a baj, hogy ez a „Magyarország” bárhol lehet, itt, közép-kelet Európában. Bármely szomszédos országban, de még távolabb is. Ez egy civilizációs szerű, s mint ilyen, torz, hamis, így nem is igaz. A lefelé stilizálás eleve tagadja a meglévő szépséget, harmóniát, a szociális dimenzió egyoldalúsága pedig történelmet, a múltat, a nemzedékek tájformáló erőfeszítéseit. Számomra itt, ezen a ponton kérdőjeleződik meg Bukta Imre törekvéseinek érvényessége, művészi értelemben –

persze. Számtalan más szempontból munkássága érdekes, ahogy többen is írták: „eredeti”. De nem magas művészet. Fragmentum. Periférium. Oldalhajtás – hogy mi is biomorf kifejezéssel éjünk.

Ennek a műtárgytömegnek valóban kvalitásos kollekciójával találkozhattunk a zalaegerszegi Városi Kiállítóteremben, a magányújtó Völgyi-Skonda házaspár jóvoltából. A vegyes technikájú művek, köztük tusrajzok (*Udvar, Traktoros, Farönkök a szőlőben*) Bukta Imre lényegkiemelő látásmódjáról tanúskodnak, amikor a köznapi jelenségekben észreveszi a ritmust, az arányok játékát, vagy a természet adta szerkezetet (*Kerítésen át*). E többnyire ember nélküli helyszínek, tájrészletek, udvarbelső, utcaképek közt kiemelkedik a *Vidéki fürdő éjjel* című festmény. A jellegzetes építmények, gépészeti formák közt a megvilágított út a medencébe vezeti a tekintetet, mely fölött páras-fényes gomolygás ragyog. A kisszerűség, az elhanyagoltság itt bensőséges hangulatot képes közvetíteni, valamilyen humanizált üzenetet, mely kedvessé, meghitté varázsolja az „éjjeli látományt”. Többen is felfigyeltek arra, hogy a festő – már egyetemi képezettséggel felvértezett festő – új képein felerősödik a narrativitás. De fogalmazhatunk úgy is, hogy az erőteljes zsánerek, mint a *Disznóölés*, *Disznóvágás* vagy a *Gazdag ember udvara* (disznók közt szeretettel szemlélt krokodillal), feloldják a tömény látványkoncentrációt, és megértő, azonosulásról árulkodó humorral mesélnek erről a zárányos életformáról, helyzetéről. E kollekció permetezője épp oly jellegzetes Bukta-figura, mint a láncfűrész favágó (homlokán izzadtságcseppekkel). A korcsolyázó cigánylányok (asszony) – rikítóan színes ruhákban - már bizarrabb irányba viszi a képzeletet (*Cigánylány korcsolyával*), vagy netán a *Szomszédom, Sanyi* – a ferde éthordóval, melynek tartalmába is belelátunk. S még valami: a dekorativitás, díszítés is mind erőteljesebb formákat ölt. A beúsztatott sávok, pöttyök, betétek, kubisztikus motívumok, mintha a kései szecesszió rurális változatával lenne dolgunk. S végül a portrék – melyek inkább típusok – , mint a *Cigánylány*, a *Tesco-ban*, *Muskátlis lány* vagy az *Első áldozó* – e világ megszokott, elvárt pózait közvetítik. Köztük a legmegragadóbb a *Madonna* (nyulas Madonna), mely két puska-golyó lyuggatta

nyuszit tart a kezében, ám ha jobban odafigyelünk, a Madonna arcán is golyók nyoma látható. Az áldozat(ok) és a velük való (szakrális) azonosulás szép példája ez.

Ebben a témakörben is külön csoportot alkotnak a „kocsmaképek”. Mint a *Fehér Ökör*, vagy a megváltás jelképét felvonultató: *Bárány a kocsmában* – Jézus a báránnyal. (Mintha Jézus az itt dülöngélő „kocsmabárányokat” is magához emelhetné...)

Bukta Imre:
Táj villany-
oszloppal
- 2000

Bukta Imre:
Disznóölés
- 2004

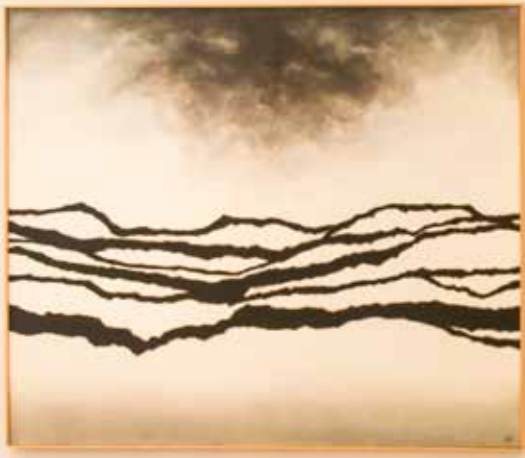

Végül mit mondhatnánk? Bukta Imre ellentmondásos oeuvre-je ma úgy tűnik, „mennybe megy”. Gesztusai, gegjei, fragmentális megoldásai teljes értékű műalkotásként de-finiálódnak. (A kritikátlanság kórusának hangzatai (hangzavara) közepette.) Annak ellenére ez a véleményem, hogy a művész maga is érzi ennek a „hódításnak”

ideiglenességét, s komoly erőfeszítéseket tesz a „hagyomány visszahódítására”. (Lásd: *Krumplievők*) Lehet, hogy „idejét múlt formafikciókkal” van dolgunk, ahogy Frank Kermode írja *Mi a modern?* című tanulmányában? Akárhogy is: kérdezni szabad...

Bukta Imre:
Utca Erdélyben
- 2009

Enteriőr Erdős János és Mosonyi Tamás munkáival

Pécsi „élet-jelek”

Zalaegerszeg és Pécs kulturális kapcsolatai mindig is erősek voltak. Az utóbbi években főként a képző-és iparművészet vonalán alakult ki együttműködés. Egyrészt az egerszegi „adys” gimnazisták – képzőművész tanáraik hatására – szívesen választották továbbtanulásuk színhelyéül a pécsi JPTE képzőművészeti karának szakait, másrészt nem kevesen az általános iskolából egyesek a Pécsi Művészeti Szakközépiskolába jelentkeztek, felvételi esélyeiket növelendő. Nem beszélve arról, hogy az Ady Gimnázium művész tanárai közül többen is Pécsen szereztek diplomájukat. A kapcsolat tehát oda-vissza működik, s meg-megújul a fiatal korosztályoknak köszönhetően. Újabb impulzust kapott a kölcsönhatás azáltal, hogy Horváth M. Zoltán festőművész – sajátos kettős kötődésben (Zalaegerszegen és Pécsen élve) – került a Pécs Baranya Művészeinek Társasága élére. Nyugat-Pannónia „meghódítása” – azaz bemutatkozás e térségben – nyilván Zalaegerszeggel kezdődött, hisz a város a „nyugati kapu”, akár a szomszédos országokat tekintve is.

A 2002-ben szerveződött társaság tagjai június-ban, a Gönczi Galériában adtak ízelítőt újabb munkáikból. Ismert és felkészült művészekről van szó, mindannyian – tizennyolcan

– legjobb és jellegzetes alkotásaikkal képviseltették magukat. Ahogy az lenni szokott, az ilyen társulásoknál, többféle törekvés, irányultság is jelen van a csoportban. A hiperrealista (fotorealista) stílustól az elvont absztrakt kifejezésig. Fejős Miklós nagyfelbontású fotókat készít csendélet-témákra. A szinte festményként ható fotókon a klasszikus csendélet kellékeit alkalmazza, a holland festészetben megszokott gyümölcs-virág, finom étek összeállításokkal, míg az egyikben megjelenik a „modern változat”: felbontott májkrém, párizsi, félbehagyott zsemlye, valamint a felületet uraló, felnyitott Colás palack dehonesztáló tárgyai alkotnak kontrasztot a korábbi elegáns, bőséget, gazdagságot sugárzó „előképekkel”. Horváth Gábor fotója – *Preszociális kalandok* – a járókelők váratlan „találkozásának” vizuális balladáját adja elő, visszafogottan, piros és kék háttérrel, az üres utca díszletei között.

Nyilas Márta lazább, oldottabb, széles ecsetvonásokkal festi meg a maga utcai jelenetét: *Pécs-Gyárvárosi esemény* címmel. A főhős eszett női alak, a figyelem és közöny gyújtópontjában. Az „esemény” brutalitását a lazúrosan, fényfoltokkal festett felület fény-árnyék játéka enyhíti. Bükkösdí Kálmán posztimpreszionista tájképe kiváló

Ritecz Szilvia:
Mínosz király
emlékére
- kerámia

mesterségbeli tudásról árulkodik: pasztelles, sárgás-zöldes színhatású, a grandiózus természeti formák előtt hódoló festménye, a *Bellastriga*, képes a szakadék és hegy, a mélység és magasság furcsa, szokatlan perspektíváját is érzékeltetni. Somody Péter *Vadász anxiá*-án a dekoratív, ugró szarvas válik elmosódó (zöld) tapétamintává. Horváth Dénes két festménye – *Világok találkozása*, *Színkép* – inkább tanulmánynak, vázlatnak tűnik; a figuratív motívumokkal áttört, színes, geometrikus formációkkal játszó felület igazán mély nyomot nem hagy a nézőben. Két női alkotó vörös formációkkal hívja fel magára a figyelmet: Tari Eszter misztikus izzással veszi körbe a maga kitárulkozó, a kiteljesedés sugárzása után nyújtózó

női alakját (*Annuntiatio*, 2012), Kiltau Kinga *Feszült forma* címmel vetíti ki egy erotikus egymásba fonódás lüktetését, érzelmi hullámzását. Szántó István fiatal festő, aki a hagyományt (mint olyat) választotta doktori témájául, ez alkalommal is e kutatás, újraértelmezés „eredményeiből” ad ízelítőt. Cím nélküli művei a „mézeskalácsszív” motívumait dolgozzák fel, a cukormáz fonatokra emlékeztető, ornamentikus- vonalas konstrukciójából a „szív-váz” alakzata válik emblematikus jellé. Ráadásul különleges, enkausztkus (viaszos) technikával dolgozik, amely az érzékek más tartományaira is ingerlően hat. Némileg Schéner Mihály és Németh János törekvéseivel rokon a módszere, csak biztatni tudjuk, hisz e téren bőven van felfedezni, újragondolni való.

Herczeg László *Jelek és jelképekje* a mirói érzéki-absztrakt nyomát követi, míg Kósa Ferenc *Fehér kert-fekete kert*-je a kalligrafikus jelekből készít szinte tapintható, organikus alakzatot. Ernszt András *Rózsaszínű áttűnése* egy következetes festői gondolkodás újabb állomása: a rácsozatok, sávok, rések, eloszlások vibráló, irizáló változatos alakzatait alkotja meg, finoman felvitt sárgás-zöldes színstruktúrák variálásával. Optikai kalandokra csábítva tekintetünket. Azt hiszem, a kollekciónak hatásosabb műveit ezúttal az idős mester, Erdős Jánostól láttuk. (*Kép 30. Kép 38*) Hogy lehet egy absztrakt műnek íve, kifutása, kompozícióból adódó

Kiállítási
interiőr
Szántó István,
Kuti László
és Bükkösi
Kálmán
munkáival

Kiállítási
enteriőr
a Gönczi
Galériában,
Zalaeger-
szegen

drámai feszültsége, azt egyértelműen bizonyítják tusfestményei. A képfelületen nem kalligrafikus tradíció jegyei dominálnak, hanem fekete vonalak, sávok – szinte villámcsapásra emlékeztető – egyéni érzelmi állapotot tükröző impulzusai.

Horváth M. Zoltán továbbra is a színek mélységeivel, valórjeivel képez káprázatosan gazdag felületeket. Lírai absztrakciója nem hagy kapaszkodót a képzetnek, bele kell törődnie abba, hogy e nyughatatlan, képlékeny, amorf formációk alkotnak szerves, szinte organikus mintázatot. E mintázat spontán módon, az ösztönös szín-és (de)forma alakítás, a tudatalatti színeképzeteinek kivetülése/kiáradása nyomán születik meg. A benne rejlő energia készíti a képet szinte térbeli kalandokra, több elemből álló konstrukcióba. A játékosan ívelődő geometrikus „keret” finoman érzékelteti a mű „többrétegűségét”, a struktúrák egymásra hangolódását, kölcsönhatását. A halvány rózsáin alapon lefelé (és felfelé) nyújtózó, csorgó, halmozódó erőteljes ívelődés, szín-örvénylés tektonikus erők ideogrammaikat idézi fel. Visszatérése a korábbi évek képépítési technikájához, azt jelzi, hogy lát még „tartalékot” ebben a dominószzerű, (kocka) játékos, pulzáló, vörös-kék szín-és tér-foglalásban.

A szobrok, plasztikák közt is megtaláljuk a figura-tív és absztrakt kifejezőmódot. Mosonyi Tamás több művén fogalmazza meg a mulandóság, természeti erők roncsolódásának következményeit. A beroskadó

emberi arc (*Az idő arca*) vagy *Pillan-tás a mélybe* és az *Utolsó gesztus* – mind a leépülés, lerombolódás, az átváltozások drámai stádiumairól adnak hírt. Szabó Klarissza Médea a lágyított formákkal kísérletezik: a kő merevségét oldja – formai megoldásaival – hajlékony, lebbenékeny alakzatokká. A *Szabadulás III.* című plasztikája a szögletes négyzetből kitüremkedő erő(feszítés) látványát jeleníti meg, egyszerű, de erőteljes szobrászi megoldásokkal. Kuti László – aki több alkalommal dolgozott a gébárti és a szentgróti művésztelepeken, s munkái megtalálhatóak a gébárti szoborparkban – ismét nagyszerű kollekciónal van jelen. Míg korábbi munkáin a teljes, egész, zárt jelleg dominált, addig most a rés, a repedés, a hiba, a két jelenséget összekötő „hiány” megjelenítése válik domináns elemmé. (*Rés, Pár, Szerelem*) Ritecz Szilvia kerámia-palotaromokat mintázott rendkívüli érzékkel, áldozva a görög mitológiának is. (*Minosz király emlékére*) Archaikus formák játéka, a romformák ritmusa, a töredék-szépség elbűvölő hatása alól nehéz kivonni magunkat. A pécsi alkotók összetartásáról, művészi teljesítményéről tanúskodó vándorkiállítás nem állt meg Zalaegerszegen, tovább került: augusztus végén a szombathelyi, újra megnyílt, belvárosi Agóra Galériában kapott helyet, a Savaria játékok időszakában. A „pécsi szál” értékes (és életképes) kezdeményezés a kortárs képzőművészeti szerveződések, amúgy nem túl gazdag „szövedékében”.

Kiállítási enteriőr az Agora-Pincegalériában, Szombathelyen

Mogán Orsolya

Pécsi szál – Pécs-Baranyai művészek kiállítása Szombathelyen

Ma már nincsenek távolságok - mondják. Az ingázás, a munkalehetőségek elmozdulásra kényszerítő ereje, a több lábon állás és olykor a városokból a természetbe való visszavágyódás egy rendkívül nyughatatlan, egyben rugalmas és mozgalmos világot teremt, ahol mégis jó, ha valahova kötődünk, egy-egy helyhez tartozunk és ott tevékenykedünk, hogy valami maradandót is építhessünk, amihez azonban idő kell.

A most kiállító Pécs-Baranyai Művészek Társasága Pécssett „építkezik” immáron 11. éve, ami nem kis idő egy művészeti egyesület életében. A kortárs képző- és iparművészettel foglalkozó csoport 2002-ben alakult meg Pécssett s jelenleg több, mint 60 tagot számlál. Az egyesület külön érdekes-

sége, hogy Pécs belvárosában egy tíz műteremből álló házat működtet a volt Tűzoltó laktanya “otthonosan ipari” területén, ahol egy-egy műteremben két-három alkotó dolgozik és egy nyitott műterem program keretében az érdeklődők is betekinhetnek az itt folyó munkába. (Ennek eredményeit korábban a Tűztorony Galéria -beli kiállításokon mutatták be rendszeresen.)

Az elmúlt 10 év változó kultúrpolitikai közege és a támogatások megvonása legkevésbé sem kedvez egy művészeti egyesület megmaradásának. Az intézményi háttér, a nagy múltú Pécsi Galéria átalakulásával (beolvasztották a Zsolnay KHT-be) pedig a maradék biztonság is elveszett. Mégis elmondható, hogy a társaság magját alkotó,

különböző alkotóterületeken munkálkodó tagok, a szobrász, festő, keramikus, fotó és textilművész, üveg és bőrműves szakterületeket felsorakoztató szellemi tőke még most is a Társaság további működtetésében látja a legjobb módját a megmutatkozásnak és szakmai érdekeik képviselésének.

A Szombathelyen kiállító 20 pécsi művész egy szűkebb szegmense az egyesület tagságának, de mégis: a pécsi kortárs művészet egy jelentős szeletét bemutatják a közönségnek. A válogatás nagy műfaji változatosságot és több generációt fog át, hiszen az 1938-as születésűtől az 1983-as születésű kiállítóig fél évszázadot számolhatunk. Az idősebb művészek közül többen évtizedeken át oktattak - vagy jelenleg is oktatnak - a pécsi egyetem művészeti karán és a művészeti gimnáziumban.

Ilyen módon az egyesületi tagok között megtalálhatók a volt növendékekből lett mesterek és tanítványaik egyaránt.

Közel 50 alkotás szerepel a tárlaton, köztük a képző- és iparművészet számos műfajára találunk példát. A szombathelyi Agora Kulturális Központ izgalmas kiállítóterében, a bontott téglafalú, boltozatos pincegalériában jól megférnek egymással az ellentétes karakterű anyagok is, mint például a kerámia, a hegesztett vas- és a faragott márványszobrok.

Erős szálak mentén kapcsolódhatunk, kötődhetünk egy-egy helyszínhez, városhoz, tájegységhez, s lehet-

nek rendkívül sokrétűek ezek a kötődések az adott hely atmoszférája, szellemi öröksége, kulturális és természeti értékei, a környező táj élménye és az ott szerzett tapasztalatok mentén. Az „Agorán” látható alkotásokat a „pécsi szál” köti össze, még ha ezt egyetlen közös motívum, vagy formanyelv sem bizonyítja. Alkotóik az ország különböző szegleteiből származnak, de jelenleg pécsi aktivitásuk a közös nevező. Voltaképpen a gondolkodásmód, avagy a környezet hatása és kultúrája különíti el az Egyesület hangját más művész-csoportosulásokétól. Pécs a képzőművészet karakteres tradíciókkal bíró, feltűnően termékeny talaja, ahol a művészeti élet nemcsak mozgalmasnak, de már-már önmagára koncentráltan zártnak bizonyul.

Másfelől, egy jól válogatott kiállításon szereplő munkák nyitottá teszik a látogatók befogadókészségét arra, hogy milyen közös kapcsolódási pontokat képes egy-egy alkotás teremteni, illetve reprezentálni. Hiszen egy táj illúziója, a színek és formák rétegeltségének absztrakt dinamikája, a fekete-fehér vonalak játéka, egy ismerős, archetipikus motívum mind előhívhat egy-egy személyes reakciót, egyéni emlékképet a befogadóban, de ugyanakkor a közös tudatunkra is apellálnak, éppen úgy, mint a fémmel rajzolt, villanásnyi történetek a térben, vagy a puhára faragott, hívogató formájú kövek.

Kiállítási enteriőr
Rítecz Szilvia,
H. Barakonyi Klára
és Fejős Miklós
munkáival

Erdős János nagyméretű absztrakt tájképein kínai tussal hozott létre finoman lazúrozott felületeket a fehér alapon, dinamikus alaphangot adva a kiállításnak. Herczeg László játékos, lírai kompozícióját következetes motívumhasználat jellemzi és arról tanúskodik, hogy a Lantos Ferenc művészeti iskolájában szerzett tapasztalatok közös pécsi szálakat rejthetnek több kiállított absztrakt festészeti alkotás között. Jarmeczky István festészete a geometrikus absztrakció különböző szintjein mozog, egyfajta transzcendens időtlenséget teremtve. Az egyes részletekbe – pillanatokba - a nagyobb léptékű tér sűrűsödik és választékos kolorittal, a felületek finom egymásra hangolásával komponálja a képek egészének világos szerkezetét.

Horváth M. Zoltán három részes festménye jól reprezentálja alkotója elkötelezettségét munkáinak gondolati tartalma mellett. Mint alkotó, nagyobb teret enged a jelentés keresésének és az értelmezésnek a pusztá esztétikumnál. A kiállításon szereplő munkáján egy „Kép-Jel-Képet” épít fel három rész egymáshoz rendeléséből, amit a kitakarás technikai megoldásával bravúrosan egyesít. Az érettebb generáció egyik fontos alkotója Horváth Dénes, kutató, festőművész, pedagógus,

és színelméleti rendszerek kidolgozója, egyetemi tanárként több generáció nőtt fel kezei alatt. Két kisméretű akvarelljén az élénk színek mintha üvegszilánkokban tükröződnének szürreális meséket vetve a papírra. Ernszt András lírai absztrakt festészete áttűnő rétegződésekből, egymásba olvadó és egymásból kibontakozó ritmusokból épül fel, a több rétegben felvitt képező és színtranszparencia egy sajátos kert illúzióját teremti meg.

Nyilas Márta munkája egészen friss hatást kelt a rá jellemző oldott, pasztózus, intuitív festőiséggel, amely a narratív és figuratív kifejezőmódot is uralja.

Mosonyi Tamás hegesztett fémszobrai izgalmas kísérletek a kiállítás és a szobor kapcsolatának újraértelmezésére, ahogyan a posztamensek a szobrok szerves részévé átlényegülnek. Térbe zárt történetek ezek a vad, gesztus jellegű plasztikák, amelyekben a fémek hegesztése, a varratok esztétikája fontos szerepet játszik. Kuti László a követ hozza érintésre közel. Az anyaggal való együttműködés és kapcsolat öröme jelen van a tardosi vörös mészkőből formázott, termékekkel rokon organikus plasztikáiban, de a kő repedéseinek, töréseinek kibontásában is.

Kiállítási
interiőr
Jarmeczky
István,
Kuti László
és Horváth M.
Zoltán
munkáival

Kiállítási
interiőr
Somody
Péter és
Mosonyi
Tamás
munkáival

A festészen és szobrászaton kívül a technikai sokszínűségre és a műfaji változatosságra egyéb példákat is találunk a *Pécsi szál* c. tárlaton: Fejős Miklós, fiatal festőművész fotói tulajdonképpen mai Vanitas csendéletek. Korunk archetipikus tárgyaival ironikusan kiegészítve egy több évszázados témát értelmeznek újra: a Németalföldről származó vanitas-ábrázolások eredendően a földi hívságok hiábavalóságáról, az élet mulandóságáról üzentek.

Horváth Gábor „Kommunikációs gyakorlati” noha a spontán létrejövő helyzeteket rögzítik, egyszerre az utcakép vizuális átlényegülését is dokumentálják: A szigorú kompozíciós megfogalmazások által szinte absztrakt képek is lehetnének. Ritecz Szilvia keramikus művész kézzel épített, samottos agyagból készült kisplasztikai szimbolikus töltetűek. A kaptárszerű (*Mínosz király emlékére* című) archaizáló lakóegységek finom kidolgozottsága, színezése a szakma magas fokú ismeretségéről tanúskodik.

Különleges technikát alkalmaz Szántó István, fiatal festőművész is, hiszen enkausztikával - a meleg méhviaszt kötőanyagként használva - hozza létre az anyagszerű, érzékeny felületeket. A magyar népművészetből származtatható, de tágabb értelmezhetőséget kínáló motívumrendszerében fellelhető többek között a mézeskalács tárgyak formavilága, a papírkivágások játéka, s ezáltal a szimmetria fogalma is.

Az Egyesület alapítói 2002-ben célként tűzték ki a rendszeres kiállítási lehetőségek teremtését hazai és külföldi fronton egyaránt. Most ez utóbbira ismét kilátás nyílik, ha a *Pécsi szál* vándorkiállításként a szomszédos országokba is elér.

A most Zalaegerszegről Szombathelyre érkezett tárlat Pécs művészeti életéről tanúskodik, de kapcsolatokat is kíván teremteni a városok kulturális életében. Címével nem különálló karaktert hirdet, hanem a művészet egyik eredendő és legemberközelibb feladatát: kapcsolatteremtést a látogatók és a kiállítók, a művek és az értelmezések, valamint az ország különböző pontjairól érkező műkedvelők között is.

Avató – másodszor (is)

Előttem van a két meghívó, Utassy Dzsó rédicsi síremlékavatójára. Az MMA, az Írószövetség, a Pannon Írók Társasága és Rédics község önkormányzata fogott össze, hogy méltó módon adhassuk át a közvéleménynek, az irodalomszerető közönségnek a Kossuth-díjas költő szobrát. Újabb jeles ponttal gyarapítva a magyar irodalom helyrajzi térképét. Szunyogh Sándor, Pék Pál, Pécsi Gabriella után ő is elment, a rédicsi azylumból a temetőbe költözött. Ennek éppen három éve. Horváth Erzsébet, a költő felesége, a hagyaték ápolója gondolt először arra, hogy ne csak a sírjel, szobor is hirdesse: az itt nyugvó lélek a magyar irodalom kiválóságai közé emelkedett, amikor földi útja véget ért, s életműve lezárult.

Mihály Gábor Munkácsy-díjas szobrászművész, aki a költő baráti köréhez tartozott, szintén kezdeményezte egy ilyen portré-szobor elkészítését. Horváth Erzsébetben partnerre talált, s a szobor ez év elejére végleges formát kapott – gránitban őrizve a költő vonásait. S még valamivel teljesebbé tettük az avatóünnepséget az Utassy József emlékkönyv megjelentetésével, amelyben pályatársak, barátok vallanak róla, találkozásairól, emlékeikről. S a dátumot is kitűztük: 2013. március 15. Jó fél évig készítettük elő a programot, amelyet a szokatlanul kemény márciusi tél és hóvihár ellehetetlenített. Az Írószövetség elől a különbusz nem indulhatott el, az avatók – Vasy Géza irodalomtörténész, Mezey Katalin költő-szerkesztő és Szentmártoni János, az Írószövetség elnöke csak a tévé rendkívüli adásában beszélhettek szándékaikról, a megíúsult ünnepségről.

Egy nappal a tervezett dátum után, március 16-án, szentmisét mutattak be a rédicsi Szentlélek római katolikus templomban a költő lelki üdvéért, Lendvai Zoltán rédicsi és Orsós Zoltán csákánydoroszlói plébánosok. Majd a szentmise után, szűk körben mégis felavattuk a havas, didergő tájban a síremléket. Tóth Lajos (akkor még alpolgármester), Horváth Erzsébet

Érkezés Rédicsre, a Magyar Művészeti Akadémia buszával

Lendvai Zoltán rédicsi és Orsós Zoltán csákánydoroszlói plébánosok az Utassy Józsefért bemutatott szentmisén, a Szentlélek római katolikus templomban

Orgona László és Tekán Kinga előadóművészek Utassy-verseket adnak elő a templomban

Horváth Erzsébet, a költő özvegye – a háttérben Mezey Katalin és Oláh János József Attila-díjas költők, a Kilencek tagjai a templomban

A szentmise résztvevői, bal oldalon Kő Pál Kossuth-díjas szobrászművész

Az ünnepség résztvevői elhelyezik koszorúikat, csokraikat

és jómagam tisztelegtünk az alkotás előtt. Aztán sor került a könyvbemutatóra is. Közreműködött Orgona László előadóművész – a költő verseinek autentikus megzenésítője – és Tekán Kinga. A körülmények ellenére mégis elégedetten távoztunk, hisz a környékbeliek szép számmal jelentek meg a temetőben és a művelődési házban rendezett irodalmi esten.

A szobornál tiszteleg Németh Péter Mikola és Konczek József költő, a Kilencek tagja

Később, némi töprengés után alakult ki a második avató dátuma és forgatókönyve. S tettük ezt augusztus 27-ére, a gyásznapi harmadik évfordulójára. Immár az időjárás is kegyesnek bizonyult: a második meghívóban jelzetek maradéktalanul megvalósultak. Író és költő barátaink felszállhattak a budapesti különbuszra, s szerencsésen megérkeztek Rédicésre. A szentmisén

Koncsek József helyezi el koszorúját, jól látható a szobor-síremlék felirata: IRNI

Két szobrászművész a síremléknél: Kő Pál és az alkotó, Mihály Gábor Munkácsy-díjas szobrászművész

Vasy Géza József Attila-díjas irodalomtörténész avatóbeszédét mondja

ismét a két plébános – egyébként Utassy József jó ismerősei –, Lendvai Zoltán és Orsós Zoltán imádkozott a költő lelki üdvéért. A misén közreműködött Orgona László, a liturgiához illő dalokkal. A temetőben Tóth Lajos polgármester, Mezey Katalin költő-szerkesztő, az MMA elnökségi tagja, valamint Vasy Géza irodalomtörténész, a Magyar Írószövetség elnökségi tagja méltatta a különleges eseményt. Mezey Katalin a Kilencek költői csoportja nevében is szólt, amelynek szakmai-baráti köréhez Utassy József mindvégig tartozott. Vasy Géza szerint a költő életműve „ezüst rabláncal” van a Parnasszushoz láncolva.

Kő Pál Kossuth-díjas szobrászművész meleg szavakkal méltatta kollégája munkáját. Orgona László és Tekán Kinga Utassy József megzenésített és gitár-kísérettel előadott verseivel idézte meg Dzsó szellemét. Jó hangulatú ebéddel zárult az ünnepség a Hetési csárdában, ahol a résztvevők megtekintették azt a film-összeállítást, amely az előkészületekről, a korábbi avatásról adott ízelítőt. Utassy József síremléke, a mű hátulsó részén lévő kereszt feliratával: IRNI – hirdeti a rédcisi temetőben egy tragikus sors és egy halhatatlan életmű végleges összekapcsolódását.

Lendvai Zoltán rédicsi pélébános megáldja a síremléket.
(A háttérben Horváth Erzsébet és Orgona László)

A magyar irodalmi topográfia újabb helyszínnel gazdagodott: Utassy József Kossuth-díjas költő síremlékével. A szobrász – és barát – talán arra a verssorára gondolt mintázás közben: „az én síromnak szája is mosolyog”. A költői ifjúkori, szokatlanul vidám, mosolyra húzódó arca tekint ránk a rédicsi temetőben. Az örökkévalóság igényével készült szobor – gránitból és márványból – anyagával is hirdeti: a magyar poézis jeles alkotója nyugszik itt. Sorsán az ÍRNI keresztjével.

Az ünnepség percei a temetőben (felső három kép)

A *Kilencek* csoportja barátjuk emlékmű-szobránál: Konczek József, Oláh János, Kovács István, Péntek Imre és Mezey Katalin. (Kiss Benedek betegsége miatt nem tudott részt venni az avatáson.)

A Hetési csárda ünnepségén: Tóth Lajos polgármester és Horváth Erzsébet.

A korábbi Utassy-megemlékezésekről készült film levetítése után baráti együttlét, koccintás a költő emlékére.

Bence Lajos

Tél van

*Üzenet Utassy Jóska
zúzmarás fáinak*

Tél van,
zúzmarás, zimankós,
és „farkasordító”,
csupa „csipke és fodor”

minden ág, hajlat,
és bokor.

A sírokon is
hó és zúzmará,

tündéri idő, semmi
kikeleti hang,

sem madárfütty,
csak verébraj
cincogó kacaj.

Hó menyasszony
várja kedvesét
titkos találkájuk
a temető kert,
siralomházi magány,
acélfény-iszony.

De meglebbenti
a szél fátylát
a fénynek, isteni
jelenlétet sejtet
egy anygali arc,

béke van köröskörül,
nincs több harc...

S hiába vár
Fény kedvesére
az ara, feltámad
az északi szél,
ellep mindent
a vakság, s koromként
hull a hódara.

“...a verset nem írják: a verset élve élik!”

Utassy József síremléke előtt

Pontosan három éve hunyt el az elmúlt század második felének rendhagyó tehetségű, nagy költője, Utassy József. Ismert, hogy síremlékének tervezett avatása idején, 2013. március 15-én a fiatal évszázad-évezred eddigi legnagyobb, tavaszi havazása, hóvihara volt, ami meghiúsította az elképzelt ünnepi megemlékezést. A közlekedési fennakadások, az útlezárások, a forgalmi káosz miatt a távolabbról várt résztvevők, így a pesti íróbarátok sem tudtak az eseményre ideérkezni.

Különös, de a költőre jellemző fordulat volt ez, gondoltuk is magunkban: “Na, Dzsó már otthon van az égben, úgy “zúg március”, ahogy ő akarja. Így tudatja velünk, hogy elégedetlen a világgal.” 2013. március 15-én – 16-án a rédicsi temetőben csak a legszűkebb körben lehettek jelen családja tagjai, közelben lakó barátai és tisztelői.

Még Mihály Gábor szobrászművész, a gyönyörű Utassy emlékmű alkotója sem tudta leküzdeni a szélsőséges időjárási viszonyokat.

Ma viszont szép számmal eljöttünk, hogy halála évfordulóján megemlékezzünk pusztulás fölé növe, nagyformátumú életművéről, és részt vegyünk az érte mondott szentmisén, síremléke ünnepi felavatásán, megáldásán.

Utassy József már kis gyermekként letehetetlen keresztet kapott az sorstól: „Amikor apám elesett, én akkor tanultam járni. Anyámnak a gyászkezdőn is átíjted az arca: mi lesz most velünk?”- írja. Amikor 1961 őszén, húsz évesen felvették a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karára, még nem sikerült publikálnia írásait, de érett, szép versei ma is érvényesen őrzik a modern nagyvárossal való találkozását: „Csak ácsorgok a Nagy Szavak körútján! / A kirakat csörren tekintetemtől. / Az árak bércein el-eltűnődöm. / Belátni onnan múltam és jövőm.” (A Nagy Szavak körútján, 1967)

Nemcsak a szülőföld világából való kiszakadás tette próbára, de már ekkor is tudta, hogy tétje van a költői felelősségvállalásnak: “Maradtál volna a felvégen inkább! / Nem perzselné talpadat most a szószék. / Palócföldön porosodó faludban / pofozkodnál az asszonyok valóért.(...) // A csodaszarvas igazságot üződ. / Verejtékes vágtd micsoda hajsza! / Ha el nem éred, érte fogsz kimúltni, / ha meg eléred, úgy lehet, miatta.”

Öt-hat évvel az 56-os forradalom leverése után a politika szemében megengedhetetlen volt ez az igazság-kereső hang (persze később se szerették jobban.). Nem csoda, hogy pályája nehezen indult. Ekkor, egyetemi éveiben kötött életre szóló barátságot hasonló gondolkodású nemzedéktársaival, az együtt megszerkesztett *Elérhetetlen föld* című antológia költőivel, a *Kilencekkel*, és itt talált rá későbbi feleségére, Horváth Zsókéra is.

Ha a politikusok nem is, az olvasóközönség hamar szívébe zárta a fiatal költőt: a *Zúg március*

című vers Petőfit ébresztő sorai szállóigévé lettek. A rendszerváltozást követően is nem egyszer elhangzottak – a költő előadásában is – a Nemzeti Múzeum lépcsőjéről: “ Szedd össze csontjaid, barátom: / lopnak a bőség kosarából, // a jognak asztalánál lopnak, / népek nevében! S te halott vagy?!”

A csaknem egyidőben megjelenő első verseskötetnek és a cenzúra mocsarain nehezen, de átvergődő KILENCEK antológiának, az általa is kezdeményezett *Elérhetetlen földnek* a sikere ellenére, vagy épp azért, újabb kötete megjelenésére nyolc évet kellett várnia. Ez a várakozás végzetesnek bizonyult a lobbanékony alkatú fiatal költő számára: 1974-ben túlfeszített idegrendszerét megtámadta, és egész további életét megpecsételte a betegség. Ez is belejátszott abba, hogy végletes ellentéteiben érzékeli és élje meg a világot. A “kivert kutya”-hűség, az el nem fogadott hűség, az értelmetlen – vagy értelmetlennek tűnő – életáldozat az ő sorsát is jellemezte. De ugyanerre a tragikumra ismert hazája történelmében is. Lírájában így fonódott össze a krisztusi sors az igazságtalan harcokban

elpusztult nemzedékek sorsával, a magyarság sorsával: „*Kiért sírhatok én, kiálthatok, miként / bárányvér fü után!... // Istenre esküszik, / s Pilátus piacán / harmincezüstködik / rongy bajtársad: Hazám! //... Légy pogány, keresztény: / ott függsz a távcsöves / puskák célkeresztjén, / hajnalok hajnalán! // Bükkszenterzsébeti senkim, Jézus Krisztus: // Apám, Édesapám!*” (*Ismeretlen katona*)

Lírája úgy tört fel a huszadik és huszonegyedik század szövegóceánjából, mint egy tenger alatti vulkán. Életének hatvankilenc esztendejében olyan költészetet alkotott, amely hitelesen bizonyítja, hogy az igazság tüzeiben izzó szónak ma is hatalma van. Legyen fényes az emlékezete, amilyen fényesek verseiben a szavak.

Költőbarátai és a Magyar Művészeti Akadémia nevében hajtom meg a fejemet Utassy József életműve, irodalmi hagyatéka előtt.

(*Elhangzott a rédicsi temetőben, 2013. augusztus 27-én, a költő síremléke előtt.*)

Szerzőinkről

- Bakonyi István** (1952; Székesfehérvár) Kritikus, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötete: *Serfőző Simon*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2012.
- Balázs Tibor** (1958; Budapest) Költő, műfordító, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötete: *A fogfájós vaddisznó*. Littera Nova, 2010.
- Eiko Ikeda** japán költő
- Fenyvesi Ottó** (1954; Veszprém) Költő, esszéista, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: *Tele van a memória*. Várucca Műhely, 2012.
- Győri László** (1942; Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: *A tisztaság akarása*. Napkút, 2012.
- Haklik Norbert** (1976; Brno) Író, műfordító, kritikus.
Legutóbbi kötete: *Egy Duna-regény anatómiája*. Irodalmi Jelen, 2013.
- Halász Albert** (1969; Lendva) Költő, néprajzkutató.
Legutóbbi kötete: *Könnyű versek*. MNMI, 2012.
- Horváth Nóra** (1978; Győr) Filozófus, művészeti író.
- Horváth M. Zoltán** (1968; Zalaegerszeg) Festőművész, tanár.
- Jooz Malarburk** (Burkus József) (1957; Hódmezővásárhely) Festőművész, prózaíró.
Jooz Malarburk néven – Szombathy Bálint szerkesztésében – a Magyar Műhely jelenteti meg első kötetét.
- Kabdebó Tamás** (1934; Newcastle, Írország) Költő, író, esszéista.
Legutóbbi kötete: *Duna-úszó*. Argumentum Kiadó, 2013.
- Kardos Ferenc** (1964; Nagykanizsa) Költő, önálló kötete: *Nézz rám*. Pannon Tükör Könyvek, 2006.
- Kelemen Lajos** (1954; Kaposvár) Költő, irodalomtörténész, esszéista.
Legutóbbi kötete: *Árnyalatok igazsága*. Magyar Napló Kiadó, 2013.
- Kostyál László** (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, kurátor.
- Kőfalvi Csilla** (Nagykanizsa) Muzeológus, kurátor, művészeti író.
- Léka Géza** (1957; Budapest) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Puskás dekázik*. Magyar Napló, 2013.
- Madár János** (1948; Budapest) Költő, író. Legutóbbi kötete: *Gyöngyök lélegzete*. Rím Kiadó, 2010.
- Mogán Orsolya** (1979; Budapest) Művészettörténész. Legutóbbi kötete: *A Műhely* (PTE MK Doktori Iskola, 2012)
- Németh J. Attila** (1963; Székesfehérvár) Költő, kötete: *Szabadgyalog*. Árgus Kiadó, 1995.
- P. Szabó Ernő** (1952; Budakalász) Művészettörténész, szerkesztő.
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író. Legutóbbi kötete: *Hajtúkanyar*. Magyar Napló, 2012.
- Sarusi Mihály** (1944; Balatonalmádi) Prózaíró, esszéista.
Legutóbbi kötete: *Lajtabánsági állatmesék*. Felsőmagyarország Kiadó, 2013.
- Simek Valéria** (1953; Bakonycsernye) Költő, legutóbbi kötete: *Csillagporos utakon*. Kráter Műhely Egyesület, 2013.
- Suhai Pál** (1945; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: *Szigorú napok*. Napkút, 2012.
- Szabó Ferenc SJ** (1931; Budapest) Költő, műfordító, esszéista, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: *A Vatikán keleti politikája közelről – Az Ostpolitik színe és visszaja*. L'Harmattan, 2012.
- Szokolczay Lajos** (1941; Budapest) Irodalomtörténész, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötete: *Párbeszéddek és perbeszéddek*. Magyar Napló, 2011.
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta. Kötete: *Művek felé*. Pannon Tükör Könyvek, 2012.
- Szoliva János** (1936; Nagykanizsa) Költő, legutóbbi kötete: *Merengés-terpesz*. Pannon Tükör Könyvek, 2013.
- Tamáská Péter** (1942; Keszthely) Történész, levéltáros, publicista.
Legutóbbi kötete: *Buda-Sicambria „Felső-Trója”*. Szerzői kiadás, 2012.
- Tönköl József** (1948; Győr) Költő, prózaíró.
Legutóbbi kötete: *Egyszárnyú angyal*. Mosonvármegye Lap- és Könyvkiadó, Feketeerdő, 2012.
- Turbuly Lilla** (1965; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Kosársuli*. Móra Kiadó, 2011.

Következő számaink tartalmából:

Zalán Tibor, Tönköl József, Molnár Krisztina Rita, Kakuk Tamás, Németh István Péter, Filip Tamás, Payer Imre, Mórótz Kriszta versei; Győri László, Csontos János, Gyöngyösi András, Somogyi Zoltán, Bene Zoltán prózája; Gyimesi László, Szemes Péter, Papp Máté, Varga Virág, Suhai Pál kritikája; Kostyál László, Legédy Péter, Péntek Imre, Cebula Anna, Turbuly Lilla, Szemes Béla képző-és színházművészeti írásai.